

ในหลวงอานันทมหิดลกับพี่ชาย

ตามลำดับขั้นของกฎหมายเทียบบาล หรือเพราะปรีดีสนับสนุน? (1)

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล*

วิวาทะเรื่องในหลวงอานันทมหิดลขึ้นครองราชย์ในปี 2477 (ปฏิทินเก่า) เพราะทรงอยู่ลำดับแรกสุดตามหลักการสืบสันตติวงศ์ของกฎหมายเทียบบาลอยู่แล้ว หรือเพราะการสนับสนุนของรัฐบาลคณะราษฎรในขณะนั้นโดยเฉพาะของปรีดี พนมยงค์ เป็น “ผลพลอยได้” (by-product) ของการวิวาทะเรื่องกรณีสวรรคต 9 มิถุนายน 2489 โดยฝ่ายที่สนับสนุนปรีดีเสนอว่า คณะราษฎรโดยเฉพาะปรีดีเองเป็นผู้สนับสนุนให้อัญเชิญพระองค์เจ้าอานันทมหิดลขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์หลังจากรัชกาลที่ 7 (ซึ่งทรงไม่มีรัชทายาท) สละราชสมบัติ ทั้งๆ ที่พระองค์เจ้าอานันทมหิดลจะมิได้อยู่ในลำดับแรกของการสืบราชบัลลังก์ตามกฎหมายเทียบบาล การเสนอเช่นนี้มีนัยยะว่า เพราะฉะนั้นปรีดีจึงไม่มีเหตุอันใดที่จะเกี่ยวข้องกับการสวรรคตขณะเดียวกันฝ่ายนิยมเจ้า (Royalists) กลับยืนยันกันว่า พระองค์เจ้าอานันทมหิดลทรงอยู่ในลำดับแรกสุดของการสืบสันตติวงศ์ตามกฎหมายเทียบบาลอยู่แล้ว ผู้สนับสนุนปรีดีจึงไม่สามารถอ้างเรื่องนี้เป็นความดีความชอบของปรีดีได้

ปรีดีเล่าการเลือกพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 8

ปรีดีเองไม่เคยเข้าร่วมการถกเถียงเรื่องนี้โดยตรง แต่ในปี 2515 เขาได้ตีพิมพ์บทความเรื่อง “ความเป็นไปบางประการในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์”¹ ซึ่งให้ข้อมูลสำคัญบางประการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ โดยเขาได้กล่าวถึงการเลือกพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่หลังจากรัชกาลที่ 7 สละราชย์เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2477 (ปฏิทินเก่า)

ปรีดีเล่าว่า “คณะรัฐมนตรีได้ปรึกษากันในระหว่างเวลา 5 วันตั้งแต่วันที่ 2 ถึงวันที่ 7 มีนาคม เพื่อพิจารณาว่าเจ้านายในพระราชวงศ์จักรีพระองค์ใดสมควรที่รัฐบาลจะเสนอขอความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป” เขากล่าวว่าการพิจารณาได้ถือเอา “นัย” ของกฎหมายเทียบบาลเป็นหลักตามที่รัฐธรรมนูญ 2475 กำหนด (“มาตรา 9 การสืบราชสมบัติ ท่านว่าให้เป็นไปโดย

* ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

¹ ใน ปราโมทย์ พึ่งสุนทร และ เปื้อง ศรีภักดิ์, บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2, จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส 11 พฤษภาคม 2515

นัยแห่งกฎหมายเทียบราว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. 2467 และประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร”)

หลักการของกฎหมายเทียบรา 2467 ถ้าพูดตามภาษาสามัญคือ ในกรณีที่กษัตริย์องค์ก่อนมิได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดไว้ ให้นับลำดับชั้นของการเลือกผู้เป็นกษัตริย์องค์ใหม่ ดังนี้ (เฉพาะเพศชาย) ลูกหรือหลานของกษัตริย์องค์ก่อนตามลำดับยศของมารดา (นับลูก-หลานสลับกัน คือ ลูกคนที่ 1 จากเมียหลวง, ลูกของลูกคนนั้นทีละคนตามอายุ, ลูกคนที่ 2 จากเมียหลวง, ลูกของลูกคนที่ 2 นั้นทีละคนตามอายุ, หมดลูก-หลานจากเมียหลวง จึงไปที่ลูก-หลานจากเมียรองๆ แบบเดียวกัน) หากไม่มี ให้เลือกน้องชายร่วมมารดาของกษัตริย์องค์ก่อนที่อายุมากที่สุด หากน้องชายดังกล่าวไม่มีชีวิตแล้ว ให้เลือกลูกของน้องชายของค่านั้น ถ้าไม่มี ให้เลื่อนไปที่น้องชายร่วมมารดาของกษัตริย์องค์ก่อนที่อายุถัดลงไปหรือลูกของน้องชายนั้น สลับกันไปตามลำดับ หากไม่เหลือน้องชายร่วมมารดาของกษัตริย์องค์ก่อนและลูกอยู่เลย จึงไปที่พี่ชายหรือน้องชายต่างมารดาของกษัตริย์องค์ก่อนเรียงตามยศมารดา และลูกของพี่ชายหรือน้องชายนั้น² โดยหลักการนี้ ปรีดีอ้างว่า (ส่วนที่เน้นของผม)

คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาในประเด็นแรกว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงมีพระเชษฐา รวมพระราชชนนี ที่มีพระราชโอรสทรงพระชนม์ชีพอยู่ คือ

(1) พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ซึ่งเป็นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถที่ทรงเป็นรัชทายาทในรัชกาลที่ 6 ครั้นแล้วจึงพิจารณาคำว่า “โดยนัย” แห่งกฎหมายเทียบรา 2467 นั้น พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ จะต้องยกเว้นตามมาตรา

11 (4) แห่งกฎหมายเทียบรานั้นหรือไม่เพราะพระมารดามีสัญชาติเดิมเป็นชาวต่างประเทศ ซึ่งตามตัวบทโดยเคร่งครัดกล่าวไว้แต่เพียงยกเว้นผู้สืบราชสันตติวงศ์ที่มีพระชายาเป็นคนต่างด้าว (ขณะนั้นพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ยังไม่มีชายาเป็นนางต่างด้าว) รัฐมนตรีบางท่านเห็นว่าข้อยกเว้นนั้นใช้สำหรับรัชทายาทองค์อื่น แต่ไม่ใช่ในกรณีสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถซึ่งขณะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ สถาปนาเป็นรัชทายาทนั้นก็ทรงมีพระชายาเป็นนางต่างด้าวอยู่แล้วและทรงรับรองเป็นสะใภ้หลวงโดยถูกต้อง แต่ส่วนมากของคณะรัฐมนตรีตีความคำว่า “โดยนัย” นั้น ย่อมนำมาใช้ในกรณีที่ผู้ซึ่งจะสืบราชสันตติวงศ์มีพระมารดาเป็นนางต่างด้าวด้วย

(2) พระองค์เจ้าวรานนท์ฯ เป็นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชฯ ที่เป็นพระเชษฐาร่วมพระราชชนนีของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ แต่รัฐมนตรีเห็นว่าพระมารดาของพระองค์เจ้าวรานนท์ฯ เป็นคนธรรมดาสามัญ ซึ่งเป็นหม่อมชั้นรองของสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นั้น ที่ทรงมีพระชายาเป็นหม่อมเจ้าได้รับพระราชทานเสกสมรส แต่ไม่มีพระโอรส ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีจึงได้ผ่านการพิจารณาพระองค์เจ้าวรานนท์ฯ

ผมจะข้ามปัญหาว่าการพิจารณาเป็นไปในลักษณะที่ปรีดีเล่าจริงหรือไม่ไปก่อน แต่จากที่ปรีดีเล่านี้มีข้อที่ควรสังเกตสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก อันที่จริง ถ้านับตามกฎหมายเทียบราอย่างเข้มงวดแล้ว เจ้านายสายของพระปกเกล้าฯ ควรถือว่าสิ้นสุดที่พระองค์ เพราะทรงเป็นองค์สุดท้ายของพระชนนี ทรงไม่มีน้องชายแล้ว ตามกฎหมายเทียบรา สายเดียวกันคือร่วมมารดาเดียวกันของกษัตริย์องค์ก่อน ให้เริ่มนับที่น้อง

² ตัวบทของกฎหมายเทียบราอยู่ใน *ราชกิจจานุเบกษา*, 12 พฤศจิกายน 2467 แต่ผมใช้ฉบับสำเนารับรองจากเว็บไซต์ของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (<http://www.krisdika.go.th/>)

ชาย ไม่ใช่น้องกลับไปพี่ชาย³ เพราะถือว่าพี่ชายถูก “ผ่าน” มาแล้ว (ดังนั้น ไม่ว่าจะด้วยเหตุใดที่พระปกเกล้าได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ก่อนพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์และพระองค์เจ้าวรานนท์รัช ซึ่งเป็ นลูกของพี่ชายพระองค์ ก็ควรถือว่า “ผ่านแล้วผ่านเลย” ไม่ต้องกลับไปพิจารณาอีก) เมื่อหมคน้องชายร่วมมารดาและลูกของน้องชายนั้นแล้ว จึงให้เริ่มนับที่พี่ชายหรือน้องชายต่างมารดา⁴ ปรีดีเองไม่อธิบายว่าเหตุใดรัฐบาลขณะนั้นจึง (ตามที่เขาเล่า) ย้อนกลับไปพิจารณาถูกของ “พระเชษฐาร่วมพระราชชนนี” ของพระปกเกล้า (จักรพงษ์กับจุฑาธุช) อีก ถ้าถือตามกฎมณเฑียรบาลจริงๆ แต่สุพจน์ ด้านตระกูล จะพยายามให้ความชอบธรรมของการย้อนไปพิจารณาพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ดังจะได้เห็นต่อไป

ประการที่สอง ไม่เป็นความจริงดังที่ปรีดีเขียนว่า “ตามตัวบทโดยเคร่งครัดกล่าวไว้แต่เพียงยกเว้นผู้...ที่มีพระชายาเป็นคนต่างด้าว” เพราะความจริงกฎมณเฑียรบาลได้ระบุไว้ชัดเจนว่าถ้ามีมารดาเป็นคนต่างด้าวก็ไม่สามารถเป็นกษัตริย์ได้ เพียงไมใช่ในมาตรา 11 (4) ที่ห้ามผู้มีเมียต่างด้าวเป็นกษัตริย์ดังที่ปรีดีอ้าง⁵ แต่ในมาตรา 12 ซึ่งมีข้อความทั้งหมดดังนี้ “ท่านพระองค์ใดตกอยู่ในเกณฑ์มีลักษณะบกพร่องดังกล่าวมาแล้วในมาตรา 11 แห่งกฎมณเฑียรบาลนี้ไซ้ ท่านว่าพระโอรสอีกทั้งบรรดาเชื้อสายโดยตรงของท่านพระองค์นั้น ก็ให้ยกเสียจากลำดับการสืบราชสันตติวงศ์ด้วยทั้งสิ้น” พุดแบบภาษาสามัญคือ ถ้าใครมีเมียต่างด้าวเป็นกษัตริย์ไม่ได้ตามมาตรา 11 (4) ถูกๆ ทั้งหมด

ก็เป็นกษัตริย์ไม่ได้ ซึ่งพุดแบบกลับกันก็เท่ากับว่า ลูกๆ เหล่านั้นที่มีแม่ต่างด้าวเป็นกษัตริย์ไม่ได้นั่นเอง ดังนั้น ถ้าดู “ตามตัวบทโดยเคร่งครัด” จุลจักรพงษ์น่าจะจะเป็นไม่ได้ เพราะพ่อมีเมียต่างด้าว (หรือพระองค์ทรงมีแม่ต่างด้าว) ปัญหาอยู่ที่ว่า การที่พ่อมีเมียต่างด้าวทำให้พ่อถูกยกเว้นตามมาตรา 11 (4) หรือไม่? ถ้าถูกยกเว้น แน่แน่นอนว่า จุลจักรพงษ์ย่อมถูกยกเว้นตามมาตรา 12 ไปด้วยโดยอัตโนมัติ แต่ถ้าพ่อไม่ถูกยกเว้นตามมาตรา 11 (4) จะถือว่าจุลจักรพงษ์ก็ควรไม่ถูกยกเว้นตามมาตรา 12 ด้วยหรือไม่? ผมจะได้แสดงให้เห็นต่อไปข้างหน้าว่า เพื่อจะตอบปัญหานี้ จะต้องเข้าใจภูมิหลังสำคัญบางประการเกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในราชวงศ์สมัยรัชกาลที่ 6

ปรีดีเล่าต่อไปว่า เมื่อได้ตัดกรณีจุลจักรพงษ์และวรานนท์รัชออกแล้ว คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาพระเชษฐาและพระอนุชาต่างมารดาของรัชกาลที่ 7 และพระโอรสของพระเชษฐาอนุชาเหล่านั้น โดยได้ตัดกรณีกรมพระนครสวรรค์วรพินิตออก เพราะ “เสด็จไปประทับในต่างประเทศตามคำขอรับรองของคณะราษฎร คณะรัฐมนตรีจึงไม่พิจารณาถึงพระองค์ท่านและพระโอรสของพระองค์ท่านซึ่งมีอยู่หลายพระองค์” แต่ได้พิจารณากรณีพระโอรสของพระเชษฐาต่างมารดาอีก 2 พระองค์ คือ ของเจ้าฟ้ามหิดลฯ กับของเจ้าฟ้ายุคลฯ ดังนี้

ในระหว่างสมเด็จพระเจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์นั้น พระมารดาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลฯ ทรงดำรงพระ

³ มาตรา 9 (8) ถ้าแม้ว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้พระราชโอรสและพระราชนัดดา ท่านว่าให้อัญเชิญสมเด็จพระอนุชาที่ร่วมพระราชชนนีพระองค์ที่มีพระชนมายุถัดลงมาจกพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขึ้นทรงราชย์สืบราชสันตติวงศ์

⁴ มาตรา 9 (11) ถ้าแม้สมเด็จพระอนุชาพร้อมพระชนนีหาพระองค์ไม่สิ้นแล้ว และพระโอรสของสมเด็จพระอนุชานั้นๆ ก็หาไม่ด้วยแล้ว ท่านว่าให้อัญเชิญสมเด็จพระเชษฐาและสมเด็จพระอนุชาต่างพระชนนี หรือพระโอรสของสมเด็จพระเชษฐาและสมเด็จพระอนุชานั้นๆ สลับกันไปตามลำดับ

⁵ มาตรา 11 เจ้านายผู้เป็นเชื้อพระบรมราชวงศ์ ถ้าแม้ว่าเป็นผู้มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งกล่าวไว้ข้างล่างนี้ไซ้ ท่านว่าให้ยกเว้นเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ ลักษณะที่กล่าวนี้คือ... (4) มีพระชายาเป็นนางต่างด้าว กล่าวคือ นางที่มีสัญชาติเดิมเป็นชาวประเทศอื่น นอกจากชาวไทยโดยแท้

อิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมราชเทวีซึ่งทรงศักดิ์
สูงกว่าพระมารดาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ายุคลฯ แต่ใน
ชั้นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าแต่ละพระองค์ดัง
กล่าวนั้น พระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้ายุคลฯ มี
พระมารดาเป็นพระองค์เจ้าหญิง ส่วนพระโอรสใน
สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลฯ มีพระมารดา คือหม่อม
สังวาลย์ (เรียกพระนามในขณะนั้น) แต่ก็ได้รับ
พระราชทานเสกสมรสเป็นสะใภ้หลวงโดยชอบแล้ว
และสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นั้นก็ได้ทรงยกย่องให้
เป็นพระชายาคนเดียวของพระองค์ โดยคำนึงถึง
สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลฯ ที่ได้ทรงทำคุณประโยชน์แก่
ราษฎรและเป็นเจ้านายที่บำเพ็ญพระองค์เป็นนัก
ประชาธิปไตยเป็นที่เคารพรักใคร่ของราษฎรส่วน
มาก คณะรัฐมนตรีจึงเห็นชอบพร้อมกันเสนอสภา
ผู้แทนราษฎร ขอความเห็นชอบที่จะอัญเชิญพระ
วรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอานันทมหิดล...ขึ้นทรงราชย์

จะเห็นว่า แม้ปรีดีไม่ได้กล่าวตรงๆ แต่สามารถ
ตีความจากการเล่าของเขาได้ว่า ในหลวงอานันทที่ขึ้น
ครองราชย์ เพราะการสนับสนุนของคณะราษฎร มากกว่าเพราะทรงเป็นลำดับแรกสุดตามกฎหมายเถียรบาล
อยู่แล้ว

ไข่มุกด์ ชูโต กับ สุพจน์ ด้านตระกูล

ขณะที่ปรีดีเสนออย่างเป็นนัย สุพจน์ด้านตระกูล
ได้ชี้ชัดลงไปว่า ในหลวงอานันทที่ขึ้นครองราชย์เพราะ
คณะราษฎรและปรีดีเองสนับสนุน เพราะถ้าถือตาม

กฎหมายเถียรบาล ควรจะได้แก่เจ้านายองค์อื่นไม่ใช่
พระองค์

สุพจน์นำเสนอความเห็นของเขาในระหว่างการ
วิวาทะกับไข่มุกด์ ชูโต ในปี 2530 ก่อนหน้านั้น
คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มอบ
หมายให้ไข่มุกด์ออกแบบและปั้นหล่อพระบรมรูป
ในหลวงอานันทเพื่อประดิษฐานที่โรงพยาบาลจุฬาฯ
เมื่อถึงพระราชพิธีเปิดในปลายเดือนพฤษภาคม 2529
ไข่มุกด์ได้ใช้ทุนส่วนตัวพิมพ์หนังสือเล่มเล็กๆ ที่
เขียนเอง ชื่อ *พระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลของปวงชนชาวไทย* ออกแจกจ่าย แรงผลักดันให้ทำเช่นนั้นเป็น
เรื่องที่เดาได้ไม่ยากจากข้อความบางตอนของหนังสือ
นั่นคือ ไข่มุกด์กำลังไม่พอใจอย่างมากต่อกระแสฟื้นฟู
เกียรติภูมิของปรีดีในช่วงไม่กี่ปีนั้น^๑ ในส่วนที่เกี่ยวกับการ
ขึ้นครองราชย์ของในหลวงอานันทที่ไข่มุกด์กล่าวว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ขณะ
นั้นดำรงพระยศเป็น “พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า
อานันทมหิดล” ทรงอยู่ในลำดับที่ 1 ในการสืบ
ราชสันตติวงศ์ตามกฎหมายเถียรบาล รัฐบาลและ
รัฐสภาจึงอัญเชิญขึ้นครองราชย์ เป็นพระมหากษัตริย์
พระองค์ที่ 8 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ การที่มาเล่าเลิกโทษเจ้า ว่าตนเป็นผู้สนับสนุนให้ได้
เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ จึงเป็นการมิถูกมิควร

ในหนังสือที่เขาตีพิมพ์ออกมาได้ไข่มุกด์ สุพจน์
ด้านตระกูล เสนอว่า ถ้าถือตามกฎหมายเถียรบาล ผู้ที่
สมควรขึ้นเป็นกษัตริย์รัชกาลที่ 8 คือพระองค์เจ้า

^๑ ดู “คำนำในการพิมพ์ครั้งแรก,” ใน ไข่มุกด์ ชูโต, *พระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลของปวงชนชาวไทย*, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์หีเฮง, 2529), หน้า 15-16: “เมื่อเสด็จสวรรคต ข้าพเจ้า...ได้ขึ้นและได้อ่านทุกถ้อยคำจากข้อความที่คนทั้งประเทศขณะนั้นลงความเห็นกันว่าถูกลอบปลงพระชนม์ ในขณะเดียวกันก็พากันเกลียดชังสาปแช่งในตัว ‘ผู้บงการ’ ผู้ลงมือและผู้ร่วมมือ ที่ข้าพเจ้าใช้คำว่า คนไทยทั้งชาตินั้น ก็เพราะคิดว่าผู้ที่คิดอย่างอื่นตามข่าวเล่าลือนั้น เป็นผู้ที่ไม่ประสงค์ดีต่อชาติไทยและไม่สมควรเรียกว่าคนไทย คนไทยมีนิสัยง่าย ผู้ที่เกิดทันเหตุการณ์สมัยนั้นก็ล้มหายตายจากไปเป็นจำนวนมาก พวกที่ยังมีชีวิตเหลืออยู่ก็ขอยู่อย่างสบายๆ ไปวันหนึ่งๆ คิดว่าสาธุการตัดสินแล้วก็แล้วไป...ในขณะเดียวกันฝ่าย ‘ผู้บงการ’ ก็พยายามกระทำการทุกอย่าง เพื่อพอกตัวเองให้บริสุทธิ์ กลับกลายเป็นผู้ที่มีคนหลงผิดเคารพนับถือมากขึ้น...ข้าพเจ้าจึงทนไม่ได้ที่จะอยู่เฉยๆ จึงได้ถือโอกาสจัดทำหนังสือขึ้น” น่าสนใจว่า อนุสาวรีย์ปรีดีที่ธรรมศาสตร์ได้รับการเปิดก่อนพระบรมรูปในหลวงอานันทนี้เพียง 2 ปีพอดี (พฤษภาคม 2527)

จุลจักรพงษ์ อันที่จริง สุพจน์อ้างว่าถ้าถือตามกฎหมายเถียรบาลจริง ๆ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ต้องได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ตั้งแต่เมื่อรัชกาลที่ 6 สวรรคตในปี 2468 แล้ว ก็จะต้องได้เป็นรัชกาลที่ 7 แทนที่จะเป็นพระปกเกล้า

วิธีการให้เหตุผลของสุพจน์เป็นดังนี้⁷ เมื่อรัชกาลที่ 6 สวรรคต ตามกฎหมายเถียรบาล ถ้ากษัตริย์ไม่มีลูกหรือหลานของพระองค์เอง ให้เลือกน้องชายร่วมมารดาของกษัตริย์ที่อยู่ถัดจากกษัตริย์ไป ถ้าน้องชายผู้นั้นไม่มีชีวิตแล้ว ให้เลือกลูกชายของน้องชายผู้นั้น น้องชายร่วมมารดาที่ถัดจากรัชกาลที่ 6 คนแรกคือเจ้าฟ้าจักรพงษ์ บิดาของพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ กฎหมายเถียรบาลห้ามผู้มีชายาต่างด้าวเป็นกษัตริย์ แต่สุพจน์อ้างว่า ชายาของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ได้รับการรับรองจากรัชกาลที่ 6 ให้เป็นสะใภ้หลวง และเจ้าฟ้าจักรพงษ์เองก่อนสิ้นพระชนม์ (2463) ก็ทรงได้รับการสถาปนาเป็นรัชทายาทของรัชกาลที่ 6 กฎหมายเถียรบาล 2467 ที่ห้ามคนมีชายาต่างด้าวเป็นกษัตริย์ยังออกมาภายหลังเจ้าฟ้าจักรพงษ์สิ้นพระชนม์

อีกด้วย เหตุผลเหล่านี้ รวมกันแล้วหมายความว่า เจ้าฟ้าจักรพงษ์ไม่ได้ถูกตัดสิทธิ์เป็นกษัตริย์ตามกฎหมายเถียรบาล เมื่อเป็นเช่นนั้น ลูกของพระองค์คือ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ก็ควรต้องเป็นอันดับแรกที่จะได้เป็นกษัตริย์ต่อจากรัชกาลที่ 6 พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์เองขณะที่รัชกาลที่ 6 สวรรคต ก็ยังไม่มีชายาต่างด้าว

สุพจน์เสนอว่า เหตุที่พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ไม่ได้เป็นรัชกาลที่ 7 ทั้ง ๆ ที่ควรได้เป็นตามกฎหมายเถียรบาล ก็เพราะในวันที่รัชกาลที่ 6 สวรรคตนั้น (26 พฤศจิกายน 2468) บรรดาเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ได้ประชุมกัน โดยมีสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชเป็นประธานที่ประชุม และมีเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ที่ประชุมได้ลงมติกราบบังคมทูลให้เจ้าฟ้าประชาธิปกเป็นพระปกเกล้ารัชกาลที่ 7 แทน⁸ เมื่อรัชกาลที่ 7 สละราชย์ในปี 2477 ความชอบธรรมที่จะเป็นกษัตริย์ตามกฎหมายเถียรบาลของพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ก็ยังคงอยู่ทุกประการ

⁷ สุพจน์ ด้านตระกูล, *ใต้คุณไข่มุกด์ ชูโต กรณีสวรรคต* (กรุงเทพฯ: ศิลปสนองการพิมพ์, 2530), หน้า 25-35

⁸ มีความเชื่อหรือเป็นที่เลื่องลือกันทั่วไปในสมัยรัชกาลที่ 7 ว่ากรมพระนครสวรรค์คือผู้มีอำนาจแท้จริงอยู่เบื้องหลังราชบัลลังก์ (พระชนมายุมากกว่าพระปกเกล้าถึง 12 ปี) เรื่องเล่าที่ว่าทรงมีบทบาทสำคัญในการเลือกให้เจ้าฟ้าประชาธิปกเป็นรัชกาลที่ 7 นี้ ฟังดูสมจริง ก็เพราะเข่ากันได้กับความเชื่อดังกล่าว ในบทความล่าสุดของสุพจน์เกี่ยวกับเรื่องนี้ เขาได้เล่าบทบาทหลักคั่นของกรมพระนครสวรรค์นี้อย่างมีสีสันว่า (ส่วนที่เน้นของสุพจน์เอง)

ในบรรดาเสนาบดีที่ร่วมเฟ้นหาองค์รัชทายาท [ในวันที่ 26 พฤศจิกายน 2468]... มีจอมพลเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงกลาโหมและเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เป็นบุคคลสำคัญที่ทรงอำนาจที่สุดในบรรดาเสนาบดีในขณะนั้น (พระองค์...อยู่ในฐานะพระเชษฐาของสมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปก) อันเป็นเหตุให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกกรมขุนสุโขทัยธรรมราชาปฏิเสธในเบื้องต้นที่จะรับเป็นองค์รัชทายาทสืบราชสันตติวงศ์ โดยทรงอ้างเหตุผลทางพระอนามย์

แต่จอมพลเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตตระหนักเป็นอย่างดีว่า เหตุผลที่ทรงปฏิเสธที่ล้าลึกกว่าเรื่องพระอนามย์นั้นมีอยู่ และนั่นก็คือ ตำแหน่งเสนาบดี 2 กระทรวงหลักที่พระองค์ท่านดำรงอยู่ เป็นเหตุที่แท้จริงให้พระอนุชาโดยชนา แต่มีศักดิ์สูงกว่าโดยชาติกำเนิดทางพระราชชนนี ทรงปฏิเสธที่จะรับเป็นองค์รัชทายาทสืบราชสันตติวงศ์ พระองค์จึงถูกขึ้นจากเก้าอี้ที่ประทับ ลงนั่งกับพื้นกราบถวายบังคมทูลอัญเชิญให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกกรมขุนสุโขทัยธรรมราชาขึ้นนั่งบัลลังก์สืบราชสันตติวงศ์เป็นรัชกาลที่ 7

[สุพจน์ ด้านตระกูล, “การสืบราชสันตติวงศ์,” *ฟ้าเดียวกัน*, 3: 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2548), หน้า 105-106]

รัชกาลที่ 6 - เจ้าฟ้าจักรพงษ์ - พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์

แต่สิ่งที่สุพจน์ (และปรีดี) ไม่ทราบคือ เมื่อรัชกาลที่ 6 ตั้งให้เจ้าฟ้าจักรพงษ์น้องชายเป็นรัชทายาทนั้น ตั้งโดยเงื่อนไขว่า เจ้าฟ้าจักรพงษ์ต้องยอมรับการตัดสิทธิ์ลูกชายคือพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ในการขึ้นเป็นกษัตริย์ในอนาคต และก่อนสวรรคต รัชกาลที่ 6 ได้กำหนดเป็นพินัยกรรมให้เจ้าฟ้าประชาธิปกเป็นกษัตริย์องค์ต่อไป นั่นคือ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์หมดสิทธิ์ในการเป็นกษัตริย์และถูก “ข้าม” มาโดยถูกต้องตามธรรมเนียมของราชสำนัก ยิ่งกว่านั้นกฎมณเฑียรบาลที่ออกในปี 2467 แม้จะหลังจากเจ้าฟ้าจักรพงษ์สิ้นพระชนม์แล้ว ยังค่อนข้างแน่นอนว่ามีเจตนารมณ์ที่จะใช้ห้ามกรณีของเจ้าฟ้าจักรพงษ์และพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ด้วยนั่นเอง (คือ “บังคับย้อนหลัง” ในบางความหมาย) เหตุผลข้อนี้เป็นเหตุผลเสริมเพราะเพียงเหตุผลเรื่องการตกลงระหว่างรัชกาลที่ 6 กับเจ้าฟ้าจักรพงษ์ บวกกับเรื่องพินัยกรรมของรัชกาลที่ 6 ก็เพียงพอแล้วที่จะถือว่าพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์หมดสิทธิ์ไปแล้วตามกฎหมาย ซึ่งให้อำนาจเด็ดขาดแก่กษัตริย์ที่ครองราชย์อยู่ ที่จะกำหนดให้ใครเป็นหรือยกเว้นไม่ให้ใครเป็นกษัตริย์องค์ต่อไป และเมื่อเป็นเช่นนั้น ถึงคราวที่รัชกาลที่ 7 สละราชย์

พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์จึงไม่มีสิทธิ์ที่จะเป็นกษัตริย์รัชกาลที่ 8 อีก

ผมจะอธิบายเรื่องเหล่านี้ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

หลักฐานใหม่: “ประวัติต้นรัชกาลที่ 6” ของ “ราม วชิราวุธ” และ เอกสารใน หอ.

ในปี 2545 ศิลปวัฒนธรรม ได้ตีพิมพ์งานลักษณะบันทึกความทรงจำเรื่อง *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6* ซึ่งรัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์ในนาม “ราม วชิราวุธ” ในงานที่น่าสนใจอย่างยิ่งนี้ รัชกาลที่ 6 ทรงเล่าถึงเหตุการณ์ในราชสำนักในช่วงไม่กี่เดือนก่อนและหลังการสวรรคตของรัชกาลที่ 5 คือช่วงครึ่งหลังของปี 2453

บันทึกนี้เป็นหลักฐานอย่างชัดเจนไม่อาจปฏิเสธได้ ถึงความรู้สึกลึกซึ้งมากมายของรัชกาลที่ 6 มีต่อเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ “น้องชายเล็ก” ของพระองค์ (และต่อการใช้ “เสด็จแม่” ทรงรัก “น้องชายเล็ก” มากกว่าพระองค์) เพราะแม้จะทรงเขียนบันทึกนี้ในปี 2467 คือ 4 ปีหลังการสิ้นพระชนม์ของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ หรือถึง 14 ปีหลังเหตุการณ์ที่ทรงเล่าก็ตาม แต่ความรู้สึกบาดหมางขมขื่นนี้ยังแสดงออกอย่างรุนแรงเกือบตลอดทั้งบันทึก^๑

สุพจน์ไม่ได้อ้างหลักฐานสำหรับเรื่องเล่านี้ แต่ผู้ที่เคยอ่านงานประสาธน์คดีการเมืองเกี่ยวกับรัชกาลที่ 7 อาจจะเคยเห็นเรื่องเล่าทำนองนี้มาก่อน อันที่จริง ดังที่ผมจะแสดงให้เห็นข้างหน้า เรื่องเล่าหรือ “ตำนาน” กรมพระนครสวรรค์ฯ ลงนั่งกราบเจ้าฟ้าประชาธิปกนี้เป็นที่นิยมเล่าต่อๆ กันมาอย่างแพร่หลายไม่น้อย แม้ว่าแต่ละคนที่จะมีรายละเอียดที่ไม่ตรงกันทั้งหมด หรือบางกรณีก็ต่างกันค่อนข้างมาก สุพจน์เพียงแต่นำเรื่องเล่าจากผู้อื่นมาเล่าต่ออีกทอดหนึ่ง นอกจากปัญหาใหญ่ในแง่ความน่าเชื่อถือของเรื่องเล่านี้ ในส่วนที่เกี่ยวกับบทบาทเจ้าฟ้าบริพัตรในการขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ 7 แล้ว การเล่าของสุพจน์มีความคลาดเคลื่อนในประเด็นรองที่เห็นได้ชัดเจนคือ ตำแหน่งของเจ้าฟ้าบริพัตรขณะนั้นไม่ใช่เสนาบดี 2 กระทรง (ทั้งยังทรงเป็นเพียง “กรมหลวง” ไม่ใช่ “กรมพระ”) ดูเชิงอรรถที่ 39

^๑ ตัวอย่างบางส่วน (การเน้นคำเป็นของรัชกาลที่ 6 เอง):

กรณีแย้งกันเป็นตัวแทนรัชกาลที่ 5 ไปงานราชาภิเษกกษัตริย์อังกฤษ (หน้า 17-24) : “น้องชายเล็ก....เป็นผู้ที่เห็นแก่ตัวและเอาเปรียบฉันปานใด ตามที่ฉันได้เคยเล่าให้เธอฟังมาแล้ว น้องของฉันคนนี้เป็นผู้ที่ต้นกันว่าเป็นคนฉลาดกว่าฉันมาแต่ไหนแต่ไร, และเสด็จแม่ทรงตามใจมากมาแต่เด็ก ๆ และถ้ามีเหตุยุ่งเกี่ยวกับฉัน ฉันจะต้องถูกตัดสินให้แพ้ทุกที, เหตุนี้แม้เมื่อเป็นผู้ใหญ่ขึ้นแล้ว น้องชายเล็กก็ไม่อาจพยายามเอาเปรียบฉัน, และเมื่อใดทำการไม่ได้สมปรารถนาโดยลำพัง ก็มักจะอาศัยพระบารมีเสด็จแม่ช่วยทรงอุปถัมภ์อยู่เสมอ.....น้องชายเล็กฉวยโอกาสทุกอย่างไปเสียเองเช่นนั้น ถ้าหากจะถือว่ากันฉัน แก่ก็คงแก้ตัวไปด้วย

เฉพาะประเด็นการตั้งรัชทายาทนั้น *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6* สามารถได้รับการยืนยันความถูกต้องและขยายความในรายละเอียดจากเอกสารชั้นต้นชุดหนึ่งที่เก็บอยู่ที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ (ส่วนใหญ่ได้แก่

ลายพระราชหัตถ์ของเจ้าฟ้าจักรพงษ์และเจ้านายบางคนที่เกี่ยวข้อง)¹⁰ อาศัยหลักฐาน 2 ชุดนี้ประกอบกัน ผมขอเล่าเรื่องการตั้งเจ้าฟ้าจักรพงษ์เป็นรัชทายาทในต้นรัชกาลที่ 6 ดังต่อไปนี้

โวหารตื้อๆ ตันๆ ตามแบบของแก, เพราะเป็นแบบของแก ปลอ่ยให้ความปรารถนาของตนเองบังคับใจของแกให้ลงมือทำการอะไรๆ โดยมาก, แล้วจึงตรองหาทางแก้ด้วยโวหารภายหลัง, และอย่างไรๆ แกก็ไม่ยอมว่าตัวแกผิด, หมดทางที่จะแก้ด้วยโวหารแล้ว ก็เลยโทโยพุ่มพล่ามลามลูกไปใหญ่, จนใครๆ ต้องยอมแพ้แกเพราะชักร้านจะทะเลาะ ในการที่ฉวยโอกาสเอาเปรียบฉันทันในเรื่องไปยุโรปนั้น ฉันเชื่อว่า แกได้ไปทูลหาฤาเสด็จแม่แล้ว และทรงสนับสนุนแกด้วยตามเคย เพราะถ้ามีเจ้านั้นก็จะไปทูลรับกับทูลกระหม่อมได้หรือว่าในเวลาที่เขาเล่นจะใช้เงินของตัวเอง? เงินของแกนั้นแกได้เป็นผู้เก็บเองเมื่อไร, เสด็จแม่ทรงดูแลแทนอยู่ต่างหาก. ฉันรู้สึกเสียใจที่น้องชายเล็กนั้น แต่เล็กจนใหญ่ไม่อาจคิดเอาเปรียบฉัน, และนี่ก็น้อยใจที่เห็นตัวฉันอากัปกิริยาๆ ที่เป็นลูกแม่ไม่รัก”

ในคืนที่รัชกาลที่ 5 กำลังจะสวรรคต (หน้า 35): “น้องชายเล็กนั้น ฉันนั่งรอๆ ดูอยู่ไม่เห็นเข้าไป, ฉันรู้สึกรำคาญจึงให้หม่อมหลวงเพื่อ (คือเจ้าพระยารามราฆพ) เอรอดไปรับตัวเข้าไป. พอเข้าไปถึงฉันก็ให้ดูรายงานหมอม และเล่าพระอาการให้ฟังเท่าที่รู้จักอยู่ เธอพยักหน้าและบอกว่า ทำนายอยู่แล้วว่าจะไปไม่ได้อีกนาน. ดูเธอไม่ใคร่วิตกในเรื่องพระอาการของทูลกระหม่อมมากเท่าเท่าแห่งถึงกิจการอนาคต, คือเป็นแห่งถึงรัชกาลที่ 6 เธอขึ้นซักถามอะไรต่อมิอะไรต่างๆ จะคิดเปลี่ยนแปลงแก้ไขอะไรอย่างไบบ้าง, เปนอนุเคราะห์การเหลือที่จะจดจำ, แต่สรุปความก็เปนอันว่าฉันควรต้องคิดจะเสียดันมือที่เดียวว่าจะทำอะไรบ้าง เพื่อหาชื่อเสียงแข่งกับทูลกระหม่อม”

กรณี “น้องชายเล็ก” เสนอให้หรือฟื้นฟูรัฐธรรมนูญ (หน้า 66-71) : “ครั้นเมื่อทูลกระหม่อมสวรรคตลง น้องชายเล็กต้องการจะอย่างไร 1 ซึ่งจะเปนเครื่องเฉลิมพระเกียรติยศของรัชกาลที่ 6 แทนการเลิกทาสของรัชกาลที่ 5, เธอขึ้นขึ้นได้ว่ารัฐธรรมนูญน่าจะพอใช้สำหรับประโยชน์เช่นนั้นได้ ...เธอได้ขอเข้าเฝ้าเปนส่วนตัว, และแสดงความเห็นเรื่องรัฐธรรมนูญนั้นชัดขาว, แต่พอจะสรุปความได้ดังต่อไปนี้ (1) ต้องหาอะไรเปนข้อเฉลิมพระเกียรติยศ สู้กับการเลิกทาสของทูลกระหม่อม....(4) สมัยนี้ฝรั่งกำลังนิยมปาร์ลีย์เมนต์, แต่ในเมืองเรายังไม่ถึงเวลาที่ควรจะตั้งปาร์ลีย์เมนต์ขึ้น จึงเห็นว่าควรตั้งสภาอะไรขึ้นทดตาแทนไปทีหนึ่ง.....ดูน้องชายเล็กแกเลยเอารัฐธรรมนูญนั้นเปนเจ้าของเสียเลยทีเดียว, และความที่แกอยากให้เป็นตาม แกพอใจพูดอยู่บ่อยๆ ว่า รัฐธรรมนูญนั้นเป็นขั้นที่ 1 ของการมีปาร์ลีย์เมนต์, จนย้ายพวกหนุ่มๆ ‘รักชาติ’ เข้าใจว่าน้องชายเล็กเป็นผู้ที่อยากให้มีปาร์ลีย์เมนต์, แต่ว่าฉันเป็นผู้ที่ไม่ยอม, มันจึงเรียกฉันว่า ‘อ้าย...’ และเรียกน้องชายเล็กว่า ‘เจ้าพ่อนะไปเถียน’ ที่จริงนั้นน้องชายเล็กแกมิได้ต้องการเลยที่จะให้มีปาร์ลีย์เมนต์, เปนแต่ต้องการให้มีรัฐธรรมนูญซึ่งแกหวังให้ประโยชน์ 2 อย่าง อย่าง 1 สำหรับทดตาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว. อีกอย่าง 1 แกคิดจะใช้รัฐธรรมนูญเปนเครื่องมือทำโทษคนที่ทำไม่ถูกใจแก”

เอกสาร “ประวัติต้นรัชกาลที่ 6” นี้ เข้าใจว่า “นายหนวดย” (ศิลปชัย ชาญเฉลิม) คงจะได้รับสำเนาไว้ในครอบครองหลายปีก่อนที่ *ศิลปวัฒนธรรม* จะนำมาเผยแพร่ เพราะใน *เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนันฐานราช*, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: ป.สัมพันธ์พาณิชย์, 2530), หน้า 39-42 เขาได้ตัดตอนบางส่วนมาตีพิมพ์ (โดยไม่อ้างอิงตามแบบฉบับสารคดีการเมือง) คือส่วนที่เกี่ยวกับการประชุมเจ้านายชั้นสูงในวันที่ 25 ตุลาคม 2453 และการประชุมเสนาบดีสภาในวันที่ 21 พฤศจิกายน 2453 เพื่อตกลงเรื่องตั้งเจ้าฟ้าจักรพงษ์เป็นรัชทายาท แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า เขาไม่ยอมพูดถึงความบาดหมางระหว่างรัชกาลที่ 6 กับน้องชายเล็กที่แสดงออกอย่างรุนแรงในเอกสารนี้เลย รวมทั้งไม่ยอมตีพิมพ์ส่วนที่รัชกาลที่ 6 เล่าถึงการที่ทรงให้เจ้าฟ้าจักรพงษ์ปฎิญาณต่อที่ประชุมวันที่ 21 พฤศจิกายนว่าจะไม่ตั้งพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์เป็นรัชทายาท

¹⁰ หจข., ร.6 ว.1/2 รัชทายาท (28 ตุลาคม - 24 ธันวาคม 2453) และ ว.1/3 ตั้งรัชทายาท (21 พฤศจิกายน 2453) เท่าที่ผมทราบ หลักฐานชุดนี้เคยถูกใช้ในการศึกษาครั้งหนึ่ง คือ ศิรินันท์ บุญศิริ, “บทบาททางการเมืองและการเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 114-122, 124-126 แต่เนื่องจากในขณะนั้น ศิรินันท์ไม่ได้รับประโยชน์จากการเข้าถึง *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6* ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจภูมิหลังที่จำเป็น การตีความหลักฐานชุดนี้ของเธอก็มีความคลาดเคลื่อนไม่สมบูรณ์อยู่มาก

รัชกาลที่ 6 ตั้งจักรพงษ์เป็นรัชทายาท ภายใต้เงื่อนไขไม่ให้จุลจักรพงษ์เป็น

เพียง 2 วันหลังการสวรรคตของรัชกาลที่ 5 รัชกาลที่ 6 ได้เรียกประชุมพิเศษเจ้านายชั้นสูงบางคน ผู้เข้าร่วมประชุม (ตามการเล่าของพระองค์เอง) คือ “น้องชายเล็ก, กรมหลวงนเรศร์, กรมขุนสรพพิทธิ์, กรมหลวงเทววงศ์, กรมขุนสมมต, กรมหลวงดำรง, และกรมหมื่นนครชัยศรี” นอกจาก “กิจการบางเรื่อง” แล้ว ยังทรงนำปัญหารัชทายาทขึ้นปรึกษาด้วย ทรงเล่าภายหลังว่า “การที่ปัญหาเรื่องตั้งรัชทายาทได้เกิดเป็นเรื่องเร่ร่อนขึ้นนั้น เพราะน้องชายเล็กชอบรับฉันรัก, และเสด็จแม่ก็ได้ทรงช่วยรบเร้าด้วย”¹¹ เห็นได้ชัดว่า ทรงตัดสินใจพระทัยมาก่อนการประชุม ที่จะทำตามการ “รบเร้า” ของ “น้องชายเล็ก” และ “เสด็จแม่” เพราะทรงแจ้งต่อที่ประชุมว่า

- (1) ความมั่นคงของพระราชวงศ์จักรีนี้ ก็คือความมั่นคงของกรุงสยาม
- (2) พระราชวงศ์จักรีจะมั่นคงอยู่ได้ ก็โดยมีทายาทมั่นคงที่จะได้เป็นผู้ดำรงวงศ์ตระกูลต่อไป
- (3) ในขณะนั้นตัวของฉันยังไม่ได้มีเมียและไม่มีลูก และเพื่อตั้งอยู่ในความไม่ประมาทควรต้องตั้งใครคน 1 เป็นทายาทไปพลางก่อน
- (4) ในการที่จะเลือกทายาททั้งนี้ ก็จะต้อง

พิจารณาเป็นข้อต้นว่า พระบรมราโชบายแห่งพระบาทสมเด็จพระบรมชนกได้มีทรงแนะไว้พอจะเป็นที่สังเกตได้อย่างไรบ้างหรือไม่ เมื่อตัวฉันเองกลับเข้ามาจากศึกษาที่ประเทศยุโรปใน พ.ศ. 2445, ฉันได้รับพระราชทานพระชนวนโลหะในพระที่นั่งไพศาล, ต่อหน้าเจ้านายเป็นอันมาก, เมื่อพระราชทานพระชัยองค์นั้น ทูลกระหม่อมได้มีพระราชดำรัสว่า.....บัดนี้ได้ทรงตั้งแต่งตั้งให้ฉันเป็นพระอนุชารัชทายาทแล้ว จึงพระราชทานพระชัยองค์นั้นไว้ให้เป็นสวัสดิมงคลสืบไป, แต่ทรงกำชับว่าให้ฟังเข้าใจว่าพระราชทานไว้สำหรับพระราชโอรสของเสด็จแม่ทุกคน, เมื่อใครเป็นผู้มีอายุมากที่สุดในพวกพี่น้องก็ให้เป็นผู้รักษาพระชัยองค์นั้นไว้จนกว่าจะสิ้นอายุ, แล้วจึงให้รับรักษากันต่อๆ ลงไป

(5) เหตุตั้งฉันขึ้นจึงเห็นว่าควรตั้งให้น้องชายเล็กเป็นรัชทายาทของฉันชั่วคราวจนกว่าฉันเองจะได้มีลูก

ทรงเล่าว่า ในที่ประชุมไม่มีใครโต้แย้ง นอกจากกรมหลวงดำรงได้เสนอว่า ควรประกาศต่อองคมนตรีสภาด้วย อย่างไรก็ดีตาม หลังการประชุม 2 วัน คือในวันที่ 27 ตุลาคม 2453 กรมหลวงดำรงได้ขอเข้าเฝ้าโดยเฉพาะในที่รโหฐาน และแจ้งต่อพระองค์ว่า

¹¹ “ราม วัชรารุช”, *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2545), หน้า 143 อย่างไรก็ตาม อีกไม่กี่บรรทัดต่อมา ทรงออกตัวว่า “แต่อย่าเข้าใจว่าฉันได้คิดเรื่องตั้งรัชทายาทขึ้นเพราะน้องชายเล็กชอบเร้าเท่านั้น เพราะตามความจริงฉันเองก็รู้สึกอยู่ว่าเป็นปัญหาอันถึงเวลาที่จะต้องวินิจฉัยและวางระเบียบเพื่อให้เป็นการเรียบร้อยและมั่นคงสืบไป ความรบเร้าของน้องชายเล็กเป็นแต่ได้แรงให้ฉันคิด และจัดการวางระเบียบการอันนั้นเร็วขึ้นหน่อยเท่านั้น” แต่ความจริง ดังที่จะได้เห็นกัน นอกจากได้ตกลงกับ “น้องชายเล็ก” เรื่องการเป็นรัชทายาทแล้ว รัชกาลที่ 6 หาได้ทรง “วางระเบียบ” เรื่องการตั้งรัชทายาท จนกระทั่งการร่างกฎหมายเทียบบาลในอีก 13 ปีต่อมา

สำหรับเหตุผลที่ “เสด็จแม่” ทรงช่วยรบเร้าแทน “น้องชายเล็ก” นั้น รัชกาลที่ 6 เปิดเผยว่า เพราะทรงวิตกตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 เนื่องจาก “ฉันสังเกตว่าทรงพระวิตกขึ้นตั้งแต่เมื่อตาหนู [จุลจักรพงษ์] เกิดแล้ว ทูลกระหม่อม [รัชกาลที่ 5] ไม่ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นเจ้า, เพราะทรงรังเกียจหม่อมคัทริน. อีกประการ 1 ในเมื่อปลายๆ รัชกาลนั้นทูลกระหม่อมทรงพระเมตตาให้น้องชายบริพัตรมาก, ทรงเรียกว่า ‘เจ้าฟ้าองค์ที่ 2’ (คือรองจากฉันผู้เป็นองค์ที่ 1)” พูดง่ายๆ คือ “เสด็จแม่” ทรงหวังว่า “น้องชายเล็ก” จะถูก “น้องชายบริพัตร” (ซึ่งไม่ใช่โอรสของพระองค์) แซงหน้า ไม่ได้เป็นกษัตริย์ ในกรณีที่รัชกาลที่ 6 “ล้มตายลงก็อาจจะเกิดแย่งชิงราชสมบัติกันขึ้นได้”

ในหม่องคมนตรี้จะมีผู้คัดค้านการตั้งน้องชายเล็กเป็น
รัชทายาท “ในส่วนตัวเธอเองนั้นไม่มีใครรังเกียจ แต่
เขาพากันรังเกียจเรื่องเมีย [หม่อมคัทริน]” ซึ่งรัชกาล
ที่ 6 ได้ชี้แจงว่าได้พูดกับ “น้องชายเล็ก” แล้ว

พูดกับตัวเธอเองโดยตรงๆ เป็นที่เข้าใจกันโดยชัด
แจ้งว่า อย่างไรๆ ก็จะทำให้ลูกของเธอเป็นเจ้าฟ้าไม่ได้
เพราะเมียของเธอไม่ใช่เจ้า, เล็กเองได้พูดตอบว่า
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า, ซึ่งพูดกันตรงๆ ก็
คือว่าได้ทรงชิงเป็นพระเจ้าแผ่นดิน, ก็มีได้ทรงตั้ง
พระราชโอรสพระองค์หนึ่งพระองค์ใดเป็นรัช
ทายาท, เพราะไม่อยากทรงประพบัติให้แตกผิดไป
จากราชประเพณี ตัวของน้องชายเล็กจะทำให้แตก
ผิดไปอย่างไรได้

กรมหลวงดำรงจึงเสนอว่า

ถ้าจะป้องกันมิให้มีเหตุที่คนจะเก็บเอาไปอ้างได้ว่ามี
ความร้าวรานในพระราชวงศ์ ควรให้ฉัน [รัชกาลที่
6] เขียนเป็นหนังสือลับเก็บไว้ในห้องอาลักษณ์
แสดงความปรารถนาของฉันที่ให้น้องชายเล็กเป็น
รัชทายาท, กับให้น้องชายเล็กเขียนคำปฏิญาณไว้
ด้วยว่าจะไม่ตั้งลูกของเธอเป็นรัชทายาทต่อตัวเธอ
และให้เก็บหนังสือปฏิญาณนั้นไว้ด้วยกันกับ
หนังสือของฉัน

รัชกาลที่ 6 ทรงรับจะไปพิจารณา หลังจากนั้น
ทรงเรียกเจ้าฟ้าจักรพงษ์เข้าพบในที่ที่ฐานเช่นกัน
และเล่าเรื่องที่กรมหลวงดำรงดรัสให้ฟัง เจ้าฟ้า
จักรพงษ์ทรงกล่าวว่า “ได้ทราบคำจากเสด็จแม่ว่า ผู้
ที่จะคัดค้านในการตั้งเธอเป็นรัชทายาทอย่างแข็งแรง
นั้นคือ.....” ศิลปวัฒนธรรม เซ็นเซอร์ชื่อผู้คัดค้าน
ออก แต่จากหลักฐานแวดล้อม (ดูข้างหน้า) เข้าใจว่า
หมายถึง “กรมสวัสดิ์” (กรมพระสวัสดิ์วัฒนวิเศษย์
พระบิดาพระนางเจ้ารำไพพรรณี) เจ้าฟ้าจักรพงษ์ทรง
กล่าวต่อไปว่า “การที่จะให้เธอทำหนังสือปฏิญาณนั้น
เธอจะได้ทำตามที่ดินปรารถนา” แต่ทรงตั้งเงื่อนไขว่า
ขอให้รัชกาลที่ 6 ประกาศตั้งพระองค์เป็นรัชทายาท

โดยเปิดเผย อย่าทำเป็นหนังสือลับ (ดังข้อเสนอของ
กรมหลวงดำรง) ทรงอ้างว่า ถ้าทำเป็นหนังสือลับ
แล้วรัชกาลที่ 6 สวรรคต หากเสนาบดีเลือกผู้อื่นเป็น
กษัตริย์แทน จะเท่ากับบังคับให้พระองค์ “ต้อง
คัดค้านหรือถึงแก่ต่อสู้จนสุดกำลัง” เพื่อให้เป็นไปตาม
“ความประสงค์” ของรัชกาลที่ 6 ในหนังสือลับนั้น
รัชกาลที่ 6 บอกว่าจะไปคิดดูก่อน

วันต่อมา (28 ตุลาคม) รัชกาลที่ 6 ทรงได้รับ
จดหมายจากเจ้าฟ้าจักรพงษ์

ส่งคำปฏิญาณเรื่องที่จะไม่ให้ลูกเป็นรัชทายาทนั้น
เข้าไปให้ฉัน, แต่ในหนังสือหาได้ทำแต่เพียงคำ
ปฏิญาณอย่างเช่นที่ฉันได้ขอให้ทำเท่านั้นไม่, มี
กล่าวข้อความอื่นๆ เป็นคำอธิบายชี้แจงมาด้วย,
ซึ่งฉันเสียใจที่ได้อ่านถ้อยคำบางแห่งรุนแรงมากอยู่
สำแดงปรากฏว่าน้องชายเล็กมีความโกรธเคืองผู้
ที่ระวางสงสัยในตัวของเธอ.

ในจดหมายเหตุแห่งชาติ มีต้นฉบับลาย
พระหัตถ์ จดหมายของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ลงวันที่ 28
ตุลาคมนี้ ซึ่งทรงเขียนเป็นภาษาอังกฤษ (*ประวัติต้น
รัชกาลที่ 6* ไม่ได้ระบุว่าเป็นภาษาอังกฤษ) พร้อม “คำ
ปฏิญาณ” ที่เป็นภาษาไทย 1 ฉบับ เป็นลายพระหัตถ์
เช่นกัน ในจดหมาย ทรงยืนยันเช่นที่ได้กล่าวด้วย
ว่าจวันก่อนหน้านั้นว่า ทรงทำ “คำปฏิญาณ” จะไม่
ตั้งลูกชายเป็นรัชทายาท ภายใต้เงื่อนไขว่ารัชกาลที่ 6
จะประกาศตั้งพระองค์เป็นรัชทายาทอย่างเปิดเผย มิ
เช่นนั้น ทรงขอ “คำปฏิญาณ” ดังกล่าวคืน ทรงอ้าง
ซ้ำว่า ถ้าการตั้งพระองค์เป็นรัชทายาททำเป็นความลับ
แล้วเสนาบดีเลือกผู้อื่นเป็นกษัตริย์เมื่อรัชกาลที่ 6
สวรรคต พระองค์ก็จะต้องใช้กำลังเพื่อรักษาสถิติของ
พระองค์ (In order to enforce my right, I shall
have to use force of arms.) ทรงจบจดหมายว่า
กรมหลวงดำรง (ผู้เสนอให้ตั้งรัชทายาทเป็นความลับ)
“ลืมไปว่า ในเร็ววัน มหาอำนาจยุโรปก็จะต้องถามว่า
ใครคือรัชทายาทของสยาม พวกเขาจะไม่ยอมนิ่งเงียบ
อยู่นาน เพราะในทุกประเทศในโลก จะต้องมี

รัชทายาทเสมอ” (very soon European Powers will ask who is the heir in Siam, they will not keep silence for long, for in every country in the world there must be always an heir)

ใน “คำปฏิญญา” ที่แนบมาด้วย เจ้าฟ้าจักรพงษ์ทรงเขียนว่า

ตามที่มหาราชปรารถนาว่า ในขณะนี้ยังหาไม่มีพระราชโอรส อันจะเป็นผู้รับตำแหน่งรัชทายาทนั้นไม่...จะทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดให้ข้าพระพุทธเจ้าเป็นรัชทายาทไว้ชั่วคราว ในขณะที่ยังไม่มีพระราชโอรส แต่มีบุคคลบางคนบ้างอาจออกความเห็นสงสัยในพระราชปรีชาญาณอันประเสริฐ อวดอ้างกล่าวว่าตนยังเห็นมีทางอันตรายแก่บ้านเมือง เนื่องด้วยเรื่องบุตรภรรยาของข้าพระพุทธเจ้า จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าทำคำชี้แจงถวายในเรื่องนี้ เพื่อเป็นพยานให้บุคคลทั่วไปเห็นประจักษ์แจ่มแจ้งว่าพระราชวินิจฉัยใดๆ ที่จะพึงมี ย่อมได้ทรงพระราชดำริห์โดยรอบคอบแล้วทุกอย่าง แสดงอยู่ในทางที่ถูกเสมอไม่มีผิด.....

บุตรข้าพระพุทธเจ้าที่มีอยู่แล้วในเวลานี้ มีมารดาเป็นคนสามัญ เพราะฉะนั้นตามราชประเพณีในพระบรมราชวงศ์ ไม่สามารถจะมียศเป็นเจ้าฟ้าได้เป็นอันขาดไม่ว่าในเวลาใด เมื่อเป็นเจ้าฟ้าไม่ได้เช่นนั้นแล้ว ก็ไม่สามารถจะเป็นรัชทายาทได้เหมือนกัน เพราะยังมีเจ้าฟ้าพระองค์อื่นอยู่.....

เมื่อมีตัวอย่างอันชัดเจนอยู่เช่นนี้แล้วที่ข้าพระพุทธเจ้าจะบังอาจไปคิดทำอย่างอื่น ให้ผิดเพี้ยนไปกับพระราชประเพณีอันประเสริฐนั้น เชื่อด้วยเกล้าฯว่าจะเป็นที่มั่นพระราชหฤทัยในได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ว่าข้าพระพุทธเจ้าไม่มีนิสัยที่จะกระทำใดหรือคนโดยมากทั่วไปก็คงไม่เห็น เว้นแต่คนโง่

เขลาสันดานหยาบ ที่มีน้ำจิตเต็มไปด้วยความหมิ่นประมาทต่อข้าพระพุทธเจ้าเท่านั้น จะคิดเห็นเป็นอย่างอื่นไปได้.....

ข้าพระพุทธเจ้าขอตั้งสัตยาธิฐาน ด้วยน้ำจิตอันสุจริตจงรักภักดีต่อได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ขอคุณพระรัตนไตร แลสิ่งซึ่งเป็นใหญ่เป็นประธานในสากลโลก จงอภิบาลบำรุงรักษา ให้ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงพระเจริญพระชนมายุยั่งยืนนาน ทั้งมีพระราชโอรส เป็นรัชทายาทที่จะสืบสนองพระองค์ได้นั้นเสียโดยเร็วพลัน แต่ถ้าแม้บังเกิดมีเหตุที่จะกระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าต้องตั้งรัชทายาทต่อไปแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจะตั้งให้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครราชสีมา พระราชอนุชา แลน้องรักร่วมพระชนนี ของข้าพระพุทธเจ้านั้น เป็นรัชทายาทโดยทันทีอันมิได้รั้งรอ.

ความข้อนี้ข้าพระพุทธเจ้ายินดีที่จะกระทำสัจสาบานนำพระโกศ สมเด็จพระบรมชนกนาถพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพะเพาะพระภักตร พระมณีนีรตนปฏิมากร ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ว่าข้าพระพุทธเจ้ากล่าวด้วยน้ำใสใจจริง แลขอปฏิบัติตามวาจาเป็นแน่แท้ ขอให้บรรดาผู้ที่สงสัยในสัจวาจาของข้าพระพุทธเจ้าจงรับทุกขตามบาปกรรมของตน ที่บังอาจคิดหมิ่นประมาทในเพื่อนมนุษย์ โดยไม่มีหลักฐานนั้นเทอญ.¹²

วันเดียวกันนั้น รัชกาลที่ 6 ทรงเรียกประชุมพิเศษเจ้านายชั้นสูงคณะเดิมอีก แต่ครั้งนี้ไม่มี “น้องชายเล็ก” อยู่ด้วย ทรงเล่าว่า “สังเกตตามเสียงของท่านเจ้านายผู้ใหญ่ นั้น ดูออกจะปรารถนาเป็นอันมากให้ทำไปเป็นการเงียบๆ เพื่อจะมีให้มีของคู่คิดกัน” แต่รัชกาลที่ 6 ทรงเห็นว่า “การที่จะทำเป็นทางลับ เช่นที่ว่ามันจะไม่เป็นผลดีอย่างไร, เท่ากับไม่ได้ทำ”

¹² หจข., ร.6 ว.1/2 รัชทายาท (28 ตุลาคม - 24 ธันวาคม 2453)

ในที่สุด ตกลงว่าจะประกาศในท่ามกลางเสนาบดีสภา
รัชกาลที่ 6 จึงเสนอว่า ต้องให้เสนาบดีลงนามเป็น
พยานไว้ด้วย แต่ “ที่ประชุมยังออกจะอึ้งๆ อยู่ ฉันก็
มิได้จะยั้้นจะขยอต่อไป” แล้วทรงมอบหนังสือปฎิญญา
ของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ให้กรมหลวงเทววงศ์ไปเจรจากับ
เจ้าฟ้าจักรพงษ์ให้แก้ไข

วันต่อมา รัชกาลที่ 6 ทรงบันทึกว่า *บางกอก
ไทมส์* ได้ “ลงข่าวว่าฉันได้เลือกน้องชายเล็กเป็นรัช-
ทายาทข่าวนี้ใครจะเป็นผู้นำไปลงก็ไม่ทราบ”¹³ วันที่ 30
ตุลาคม เจ้าฟ้าจักรพงษ์มีจดหมายถึงรัชกาลที่ 6 เล่า
เรื่องที่กรมหลวงเทววงศ์ไปพบตามที่รัชกาลที่ 6 สั่ง
(เพื่อขอให้แก้ไขหนังสือปฎิญญา) ต่อไปนี้คือการเล่า
ของรัชกาลที่ 6 ถึงข้อความในจดหมาย (การเน้นคำ
ของรัชกาลที่ 6)

ตามความในจดหมายนั้นสันนิษฐานได้ว่า ความ
เห็นมิได้ลงคลอกลงกันน้องชายเล็กกล่าวต่อไปด้วยว่า
การแตกรำนั้นถ้ามีก็จำเป็นต้องปราบปรามให้สูญ
สิ้นไป, แต่ที่จะคิดปิดบังไว้ฉันเห็นว่าอย่างไรๆ ก็
ปิดไม่มิดชิดได้ “เพราะใครๆ ก็ย่อมทราบอยู่เกือบ
จะทั่วกันแล้ว ว่าได้ฝ่าลองฐิติพระบาทได้ทรงเลือก
ให้ข้าพระพุทธเจ้าเป็นรัชทายาท” (ทำไมจึงทราบกัน
ขึ้นแพร่หลายโดยรวดเร็วเช่นนั้นก็ออกจะน่ารู้อยู่
บ้าง) ในจดหมายนั้นมีข้อความเล่าต่อไปอีกว่า มี
ผู้รู้และกล่าวว่ากรมหลวงเทววงศ์กับกรมสวัสดิ์ไม่
เห็นชอบด้วย จึงได้วานให้กรมหลวงดำรงเข้าไป
หาฉัน เพื่อพูดจาไกล่เกลี่ยให้ฉันกลับความคิด.
ความอันนี้น้องชายเล็กว่า กรมมณครชัยศรีเป็นผู้
เล่าให้เธอฟัง และกรมมณครชัยศรีได้ทรงทราบข่าว

นั้นมาจากข้าในกรมของท่าน, เพราะฉันนั้นน้องชาย
เล็กจึงเห็นว่า ถ้าไม่มีคำสั่งของฉันเป็นหลัก
ฐานทางราชการ “คนคงจะพากันกล่าวว่า พระราชา
ยอมแพ้และกลับความคิด” (ข้อนี้คือจะหนุนให้ฉัน
เกิดมานะ) ในท้ายจดหมายของเธอนั้น น้องชาย
เล็กได้กล่าวอ้างว่ากรมมณครชัยศรีมีความเห็นพ้อง
กับเธอและว่าได้สำแดงด้วยพระวาจาว่าไม่พอ
พระทัยในความประพฤติและถ้อยคำของท่านพวก
เสนาบดีผู้ใหญ่ และอ้างว่ากรมมณครชัยศรีได้กล่าว
ด้วยว่า “ส่วนการแตกรำนั้น, ในกรุงเทพฯ นี้เท่านั้น
ก็มีดาบปลายปืนอยู่แปดพันแล้ว”

ตามข้อความที่มีมาในจดหมายฉบับนี้แสดง
อริยาศัยของน้องชายเล็กอย่างชัดเจน ว่าเป็นผู้ที่
นึกอะไรแล้วก็ต้องเอาอย่างใจของตน เมื่อใคร
คัดค้านก็ निकออกแต่ทางที่จะใช้กำลังและอำนาจ
กำราบเท่านั้น และฉันยังไม่สู้จะยอมเชื่อว่ากรม
มณครชัยศรี ผู้ที่นับว่ามีสติปัญญาฉลาดจะแสดงตน
เป็นคนรุนแรงไปที่เดียวเช่นที่น้องชายเล็กอ้าง.

อันที่จริง จดหมายของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฉบับวันที่ 30
ตุลาคมนี้ เขียนเป็นภาษาอังกฤษเช่นเดียวกับฉบับ
ก่อนหน้านั้น เนื้อหาสำคัญเหมือนกับที่รัชกาลที่ 6
ทรงเล่าข้างต้น แต่มีรายละเอียดมากกว่า เช่น เจ้าฟ้า
จักรพงษ์ทรงยกตัวอย่างรัสเซียว่ากษัตริย์ที่ปกครอง
ด้วยความเข้มแข็งและความกลัว จึงประสบความสำเร็จ
และอยู่ให้รัชกาลที่ 6 ใ้ชีวิตเดียวกัน คือแสดงความเข้ม
แข็งและทำให้คนกลัวก่อน จึงทำให้คนรักภายหลัง
นอกจากนี้ยังทรงกล่าวถึงกรมสวัสดิ์และผู้คัดค้านการ
ตั้งพระองค์เป็นรัชทายาทด้วยถ้อยคำรุนแรงว่า

¹³ ทรงหมายถึง *Bangkok Times*, 29 October 1910, p. 6 ซึ่งตีพิมพ์ข้อความต่อไปนี้

THE NEW REIGN

THE QUESTION OF THE SUCCESSION

The question of the succession is naturally one that falls to be settled early in the new reign. We understand a decision has been come to and that His Majesty's younger brother, H.R.H. Somdet Chao Fa Chakrabongs Krom Khun Pitsanulok, will in due course be formally proclaimed Heir Presumptive.

“ขี้ขลาด” (cowardly) “บังอาจตั้งข้อสงสัยในพระราชปัญญา” ของรัชกาลที่ 6 (dares to question your wisdom) และเสนอให้รัชกาลที่ 6 กำจัด (stamped out) ความเห็นคัดค้านพระองค์ด้วยวิธีการทุกอย่างท้ายจดหมายที่อ้างกรมนครชัยศรี (Chira จากพระนาม “จิระประวัติวรเดช”) ทรงเขียนว่า “Chira is of my opinion and he says his heart aches at the thought of all the nonsense the Elder Ministers are doing and saying, as for dissension he says there are 8 thousand bayonets in Bangkok city.”

เนื่องจากรัชกาลที่ 6 ไม่ทรงเชื่อนักว่ากรมนครชัยศรีจะ “แสดงตนเป็นคนรุนแรงไปทีเดียวเช่นที่น้องชายเล็กอ้าง” จึงทรงมีจดหมายไปตาม วันต่อมา (31) กรมนครชัยศรีมีจดหมายตอบ (เป็นภาษาอังกฤษ) ไม่ระบุลงไปว่าสนับสนุนฝ่ายใด แต่ดูเหมือนจะโน้มเอียงไปทางเจ้าฟ้าจักรพงษ์ และขอเข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์เพื่ออธิบายรายละเอียด¹⁴ ซึ่งรัชกาลที่ 6 ทรงให้เข้าเฝ้าในวันนั้น กรมนครชัยศรีได้บอกรัชกาลที่ 6 ตามที่ทรงบันทึกไว้ใน *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6* ว่า

ข้อใหญ่ใจความผู้ที่คัดค้านตะจิตตะขวงและหนักใจอยู่กับเรื่องน้องชายเล็กมีเมียเป็นชาวยุโรป ผลที่อาจจะบังเกิดได้จากข้อนี้ก็ คือ เป็นที่น่าหวาดหวั่นอยู่ว่า ชาวยุโรปอาจจะทำทางเข้าดลใจน้องชายเล็กให้เขาไปได้ แต่ถึงแม้ว่าน้องชายเล็กจะได้ไปปฏิญญารับรองโดยมั่นคงว่าจะไม่ยกลุกขึ้น

เป็นรัชทายาท ก็ไม่เป็นเครื่องป้องกันในข้อที่เธอจะฟังคำแนะนำของชาวยุโรป ถ้าเธอจะอยากฟัง และถ้าแม้ว่าจะข้ามตัวน้องชายเล็กเสียทีเดียว, ยกเอาน้องเอี้ยตขึ้นตั้งเป็นรัชทายาท, จะแก้ข้อวิตกอันนั้นให้สูญสิ้นไปได้ลงหรือ? กรมนครชัยศรีเห็นว่าไม่ได้, เพราะอย่างไรๆ น้องชายเล็กก็จะต้องรับราชการอยู่ในตำแหน่งสำคัญ, และอาจที่จะเชื่อฟังปล่อยให้ฝรั่งงูเขวไปจนเสียราชการก็ได้เหมือนกัน

สรุปแล้ว ดูเหมือนกรมนครชัยศรีจะเห็นว่า อันตรายเรื่องเจ้าฟ้าจักรพงษ์จะถูกฝรั่งเศสชิงนั้น แม้ไม่ตั้งเป็นรัชทายาทก็หนีไม่พ้น ดังนั้น จึงน่าจะตั้งเป็นรัชทายาทได้โดยไม่เอาเหตุผลข้อนี้มาพิจารณา (ผมคิดว่าเป็นการให้เหตุผลที่ออกจะแปลก ยกเว้นแต่กรมนครชัยศรีจะมีสมมุติฐานว่า เจ้าฟ้าจักรพงษ์จะได้เป็นเพียงรัชทายาทเท่านั้น ไม่ถึงเป็นกษัตริย์ เพราะอย่างไรเสีย วันข้างหน้า รัชกาลที่ 6 คงจะมีพระโอรสเองแน่ๆ ไม่เช่นนั้น การถูกฝรั่งเศสชิงโดยได้เป็นกษัตริย์กับไม่ได้เป็นกษัตริย์ ย่อมต่างกันอย่างมหาศาล)

วันรุ่งขึ้น (1 พฤศจิกายน 2453) รัชกาลที่ 6 ทรงยกเรื่องการตั้งรัชทายาทขึ้นปรึกษาในที่ประชุมเจ้านายชั้นสูงอีก “เป็นอันตกลงว่าให้มีพระราชกฤษฎีกาในเสนาบดีสภา และให้เสนาบดีลงนามเป็นพยานไว้ทุกคน”¹⁵ กรมนครชัยศรีทำหน้าที่ไปบอกผลการประชุมให้เจ้าฟ้าจักรพงษ์ทราบ วันต่อมา กรมนครชัยศรีมีจดหมายถึงรัชกาลที่ 6 ว่า เจ้าฟ้าจักรพงษ์เห็นชอบ

¹⁴ ต้นฉบับลายพระหัตถ์จดหมายฉบับนี้อยู่ใน หจข., ร.6 ว.1/2 รัชทายาท (28 ตุลาคม - 24 ธันวาคม 2453) *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6* ไม่ได้กล่าวถึงจดหมายฉบับนี้ ในจดหมาย กรมนครชัยศรียืนยันเชิงหลักการว่า หากรัชกาลที่ 6 ตัดสินใจและประกาศเรื่องรัชทายาทออกไปแล้ว จะต้องไม่มีการตั้งข้อสงสัย ถ้ามีต้องถูกลงโทษ และการทะเลาะเบาะแว้งภายใน นำมาซึ่งการแทรกแซงของต่างชาติ (internal strife is the prelude for foreign intervention) ซึ่งทรงกล่าวว่า เป็นประเด็นที่เข้าใจและให้ความสำคัญไม่เหมือนกันในขณะนั้น ทรงกล่าวว่าพระองค์ไม่เข้าใจและไม่เห็นด้วยกับจุดยืนของบรรดาเสนาบดี แต่ไม่ได้อธิบายชัดเจนว่าในแง่ใด

¹⁵ ไม่ได้ทรงระบุใน *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6*, หน้า 155 ว่า มีใครเข้าประชุมบ้าง ทรงบันทึกเพียงว่า “มีการประชุมพิเศษสำหรับปรึกษากิจการเนื่องด้วยงานบรมราชาภิเษก”

October 30th 1920.

My dear brother

I beg to thank you for your letter of last night. Prince Desawongs came to see me about six o'clock last evening, before the reception of your letter and I explained my point of view to him fully.

I beg to assure you that I do treat this matter of Succession as personal matter at all, but as an important State affair, and as a

faithful subject of my King & a true patriot I can not agree with the Elder Ministers in their opinion concerning this affair. For the stability of the state there must be an heir presumptive till a son is born to you. Choose anybody you please, but one must be chosen & the fact made known. You were kind enough to do me the honour of choosing me, but only because Prince Darsak dares to question your wisdom, you are to

จดหมายจากเจ้าฟ้าจักรพงษ์ ถึงรัชกาลที่ 6 วันที่ 30 ตุลาคม 2453

Keep your choice secret in order to avoid discussion, and the security on the part of the ministers to advise such thing to their Sovereign. In appointing a new King must show firmness first of all and the constituting spirit must come after. It takes time to make people love one & before they get to love they must be made to respect & fear the strength first. When they already respect it is easy to make them love. To lessen the feeling of awe is a very easy matter, but to enforce

afterwards when once people had remarked a person's weakness is a very difficult matter. The Emperor Alexander II of Russia was respected & feared for his firmness & during his reign every thing went well in Russia & even among foreign countries the prestige of Russia was exceedingly high. The Emperor Nicholas II is all conciliation & what has happened we all know. If there is discussion

it is to be stamped out by all means, you can not conceal it, that is a lifeless affair. Everybody already knows, it is even written already in the Bangkok Times that you have chosen me a your temporary heir, and of course it is also known that Prince Darsak does not agree. It is even known & said that Prince Desawongs & Darsak do not agree & have sent Prince Damrong to you in order

to persuade you to change your mind. I have been informed of this by those who heard it from his account. Now if no official nomination takes place it will certainly be said that the King has given way. O my Heaven that your Royal Dignity may be saved from such ignoble sayings.

All this I say as your loving brother & I only frankly my humble opinion concerning

that matter, wishing well to my beloved country. I have my opinions as totally different from your Ministers, we can not understand each other in any way. This is of my opinion & he says his heart aches at the thought of all the nonsense the Elder Ministers are doing & saying, as for discussion he says there are 8 thousand beggars in Bangkok city.

Your loving brother,
Lily

กับข้อตกลงของที่ประชุมทุกประการ และว่าเจ้าฟ้าจักรพงษ์เสนอให้แจ้งข่าวเรื่องนี้แก่ *Bangkok Times* อย่าง “กึ่งราชการ” ซึ่งรัชกาลที่ 6 ไม่ทรงขัดข้อง¹⁶ (มีการร่าง “ข่าว” เป็นภาษาอังกฤษสำหรับ *Bangkok Times* แต่ไม่ปรากฏว่ามีการตีพิมพ์เรื่องนี้แต่อย่างใด)¹⁷

หลังจากตกลงกันได้ในหมู่เจ้านายชั้นสูงรวมทั้งกับเจ้าฟ้าจักรพงษ์เองแล้ว รัชกาลที่ 6 ทรงมีจดหมายถึง “กรมสวัสดิ์” (กรมพระสวัสดิ์วัฒนวิเศษ) “ชี้แจงความประสงค์ของฉันทน์และบอกไปด้วยว่าน้องชายเล็กเต็มใจที่จะปฎิญาณว่าจะไม่ให้ลูกของเธอเป็นรัชทายาท” ทรงอธิบายสาเหตุว่า “ที่ฉันทน์มีจดหมายไปถึงกรมสวัสดิ์เช่นนี้ ก็เพราะน้องชายเล็กได้บ่นและฟ้องอยู่แทบมิได้เว้นแต่ละวันว่ากรมสวัสดิ์พูดเช่นนั้นกล่าวเช่นนั้น, ฉันทน์เกรงจะทำให้เป็นเรื่องอื้อฉาวใหญ่โตมากไป, จึงตั้งใจที่จะให้สงบเรื่อง. กรมสวัสดิ์มีลายพระหัตถ์ตอบฉันทน์ยืดยาว” (*ศิลปวัฒนธรรม* เซ็นเซอร์

พระนาม “กรมสวัสดิ์” ออก ผมใส่คืนในที่นี้) ดันฉบับจดหมายตอบยาว 8 หน้า ลงวันที่ 4 พฤศจิกายน ของกรมพระสวัสดิ์ยังมีเก็บอยู่ที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ¹⁸ ในจดหมาย กรมพระสวัสดิ์ทรงคัดค้านการตั้งเจ้าฟ้าจักรพงษ์เป็นรัชทายาทอย่างรุนแรง ทรงเริ่มต้นด้วยการกล่าวว่า เจ้าใจดีที่รัชกาลที่ 6 มีเมตตาต่อน้องชายและต้องการแสดงความกตัญญูต่อพระชนนี แต่การตั้งรัชทายาทเช่นนี้

ไม่เห็นว่าจะเข้าแบบอย่างต่างประเทศฤๅแบบไทก็ดีก็ไม่มี นอกจากธรรมเนียมตั้งวังนำซึ่งได้ทรงประกาศเลิกเสียเด็ดขาดแล้ว เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าเป็นโอกาส premature เป็นการไม่ควรแก่ราชการ impolitic เป็นการปลุกเพาะพิษแห่งความระส่ำระสายหวาดหวั่นแก่ชาวพระนคร เป็นเหตุเคลือบแคลงระแวงไหวแก่มานานประเทศ

¹⁶ ดันฉบับลายพระหัตถ์จดหมายภาษาอังกฤษของกรมนครชัยศรีนี อยู่ใน หจข., ร.6 ว.1/2 รัชทายาท (28 ตุลาคม - 24 ธันวาคม 2453) ทั้งจดหมายนี้และ *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6* เขียนราวกับว่าเจ้าฟ้าจักรพงษ์เป็นฝ่ายยอมเห็นด้วยกับข้อตกลงของที่ประชุมดังกล่าว ความจริง ข้อตกลงที่ประชุมดังกล่าวเป็นไปตามการยินยอมของเจ้าฟ้าจักรพงษ์แต่แรกที่จะให้มีการประกาศตั้งพระองค์เป็นรัชทายาทอย่างเปิดเผยในหมู่เจ้านาย การที่รัชกาลที่ 6 ทรงเห็นชอบให้แจ้ง *Bangkok Times* อย่าง “กึ่งราชการ” ก็เป็นไปตามความต้องการของและเป็นประโยชน์ต่อเจ้าฟ้าจักรพงษ์เช่นกัน ในทัศนะของผม ใครที่อ่านหลักฐานเกี่ยวกับการตั้งเจ้าฟ้าจักรพงษ์เป็นรัชทายาทนี้ (ทั้ง *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6* และเอกสารใน หจข.) น่าจะอดรู้สึกไม่ได้ว่า รัชกาลที่ 6 ทรงถูก “น้องชายเล็ก” ผลักดันชักจูง (manipulated) ให้เป็นไปตามที่ฝ่ายหลังต้องการ โดยไม่ทรงรู้พระองค์หรือไม่ทรงยอมรับกับพระองค์เองนัก

¹⁷ ร่างข้อความภาษาอังกฤษที่จะให้ *Bangkok Times* ตีพิมพ์ พร้อมจดหมายกราบบังคมทูลภาษาไทย ของกรมหลวงเทเวศร์ ลงวันที่ 2 พฤศจิกายน อยู่ใน หจข., ร.6 ว.1/2 รัชทายาท (28 ตุลาคม - 24 ธันวาคม 2453) ในจดหมาย กรมหลวงเทเวศร์กล่าวว่า “ข้าพระพุทธเจ้าไม่แน่ใจว่าความปรากฏอย่างนี้ จะมีผลเสียหายเพียงไร ยังมีความสงสัยนัก” และขอปรึกษา “มิสเดอเวสเดนการ์ด ผู้ซึ่งรู้เข้าใจคนยุโรปและประโยชน์ราชการมาก” ก่อน ผมไม่พบหลักฐานว่ามีการดำเนินการเรื่องนี้ต่อไปหรือไม่อย่างไร แต่ *Bangkok Times* ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2453 ไม่เคยตีพิมพ์ ข้อความที่เทเวศร์ร่างไว้ ดังนี้

The succession of the throne

We are informed that His Majesty the King has decided, in the Council of the Ministers and with the adhesion and concurrence of the Royal Family, that, during the absence of His Majesty's Royal Son, the law of succession which has been established by tradition as well as by Royal Decrees of 1887 and 1894 upon the right of primogeniture shall be devolved upon the children of Her Majesty the Queen Mother according to their seniority, and that if there will be legitimate grandchildren of the said Queen, whose mother is a princess by birth, the succession will then follow the right of primogeniture of such children of the said Queen-Mother.

¹⁸ หจข., ร.6 ว.1/2 รัชทายาท (28 ตุลาคม - 24 ธันวาคม 2453) และดูสรุปเนื้อหาของจดหมาย ใน *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6*, หน้า 155-156

กรมพระสวัสดิ์อ้างว่า เจ้านายผู้ใหญ่อื่นๆ ก็เห็นเช่นเดียวกับพระองค์เพียงแต่ไม่มีใครกราบบังคมทูล หลังจากนั้น กรมพระสวัสดิ์ได้โจมตีเจ้าฟ้าจักรพงษ์ ที่อ้างว่าการตั้งรัชทายาทเป็นการตั้งอยู่ในความไม่ประมาท (“อัมปะมาท”) ดังนี้

เป็นแต่สักว่าขึ้นชื่ออัมปะมาทพอเป็นที่อ้างเอามา กาบัง Ambition เท่านั้น ความทะเยอทะยาน ทุนทุราย ถือเอาข้อราชการของพระราชาวงศ์ของแผ่นดิน ว่าเป็นการส่วนตัวไปเสียทีเดียว จนลืมละอายลืมกลัวบาป ออกนาคำแรงได้ดั้นด้นดันราวจะว่าออกประจันประจันบานต่อศัตรู การต่อสู้ที่มีได้เลือกอาวุธตรงๆอาวุธคด ใช้หมดสุดแต่จะได้ทั้งไทแลหูด ทิมแพงไม่เลือกที่ว่าจะถูกเมืองบนๆได้สะเอว เรวเป็นได้ทำ ช้าเป็นเสียการเช่นนี้ เป็นที่สยดสยองเกล้าเศร้าสลดใจนัก

กรมพระสวัสดิ์กล่าวต่อไปว่า ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 สวรรคต ก็เหลือแต่รัชกาลที่ 6 เท่านั้น ที่จะ “การบ [เจ้าฟ้าจักรพงษ์] ให้ละพยส รัยกลายเป็นดี”

สุดท้าย กรมพระสวัสดิ์เสนอว่า ถ้า “เพียงแค่ Question of Principle อย่างเดียว” (เข้าใจว่าหมายถึงการที่ควรมีหลักเกณฑ์เรื่องรัชทายาทไว้เพื่อความไม่ประมาท) ก็สามารถหาทางออกได้ 2 ทาง คือ (1) รัชกาลที่ 6 แสดงพระราชประสงค์ไว้ว่า หากเกิด “เหตุฉุกเฉินอันไม่พึงปรารถนาจะมีขึ้น” (คือทรงสวรรคต) โดยที่ไม่ทรงมีพระราชโอรส ก็ให้ราชสมบัติสืบทาง “สมเด็จพระราชอนุชาทั้งหลายร่วมพระอุทร” โดยให้ “สมเด็จพระชนนี...ทรงมีอำนาจเลือกสรรพระองค์” หรือ (2) “ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท...โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชโอรยาทประศาสน์แด่สมเด็จพระอนุชาทั้งหลาย ให้มีพระชายาตามมูลนิธิธรรมขัดติยประเพณี อย่างนี้เป็นราชกรณี เพื่อทรงบำรุงพระราชวงศ์ให้ดำรงสถาพรสถานหนึ่ง เป็นประเพณีอันดีของไทยแลต่างประเทศ” พุดง่าย ๆ คือ กรมพระสวัสดิ์เสนอให้รัชกาลที่ 6 สั่งให้บรรดาน้องชายรวมทั้งเจ้าฟ้าจักรพงษ์หาเมียที่ถูกต้องตามประเพณี

คือเป็นขัดติยด้วยกัน (เพื่อจะได้มีลูกเป็น “อุกโตสุชาติ”)!

รัชกาลที่ 6 ทรงมีจดหมายตอบกรมพระสวัสดิ์ (ตามที่ทรงบันทึกไว้ใน *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6*) ว่า “ฉันได้ตริตรองดูตลอดแล้ว, เห็นว่าการที่มีรัชทายาทเป็นตัวตนปรากฏอยู่นั้นจะเป็นเรื่องทำให้มั่นคง, ...การที่จะตั้งน้องชายเล็กเป็นรัชทายาทนี้ ก็มีใช้จะตั้งแต่งเป็นพิธีต้องอะไร, เป็นแต่ทำหนังสือแสดงความประสงค์ไว้ และทำต่อหน้าพยานอันมีหลักฐานเท่านั้น. ไม่เกี่ยวแก่การเพิ่มอสิริยศอันใดเลย” ทรงขอให้กรมพระสวัสดิ์ “อย่า... วุ่นวายให้เป็นเหตุแตกร้าง”

ขณะที่กรมพระสวัสดิ์เป็นฝ่ายเสียบสบบไปได้ หลังจากนั้น รัชกาลที่ 6 ทรงบันทึกถึงฝ่าย “น้องชายเล็ก” ว่า

แต่น้องชายเล็กเขอดังใจเสียแน่นอนว่าจะไม่ยอมให้ฉันเฉื่อยชาเสียในเรื่องที่ตัวเขอสันใจอยู่มากเช่นนั้น. พอเวลาบ่ายวันที่ 14 พฤศจิกายน, เมื่อเสร็จงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้วหนึ่งวันเท่านั้น, [แน้นตามต้นฉบับ] ฉันก็ได้รับจดหมายจากน้องชายเล็กฉบับ 1

ต้นฉบับจดหมายดังกล่าวมีเก็บอยู่ที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ความจริง ส่วนใหญ่ของจดหมายเป็นการหารือเรื่องอื่น แต่ในท้ายจดหมาย (3 หน้า ใน 10 หน้า) เจ้าฟ้าจักรพงษ์ทรงเขียนว่า

หนึ่งในที่สุดแล้วขอพระราชทานพระบรมราชโอรสกราบบังคมทูลความที่เกี่ยวไปทางส่วนตัวคือ เมื่อคืนนี้อุปทูตรูเซียมาเยี่ยมเยียนโปรดเกล้าฯ ว่า กรมสวัสดิ์เที่ยวประกาศในหมู่ฝรั่งว่า ข้าพระพุทธเจ้าไม่สามารถจะเป็นรัชทายาทได้ แลอ้างพระบาพิตามหนังสือสันสกฤตออกมาให้ฝรั่งดู ฝรั่งก็ล้อกระฉ่อน ว่าต้องให้เอียดเล็ก [เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมขุนนครราชสีมา] แทน แต่เอียดเล็กนั้นก็เหลวไหลนัก ใช้ไม่ได้ ต้องเอาตัว [เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราไชย] จึงได้มี

วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน

ว.ศ., ๑๖๓

ขอเดชะ เจ้าจอมสุตยาพรหมภักดี

มีเรื่องทูลเกล้าฯ ถวาย

พุทธเจ้า มีชื่อว่า เวฬุาลาภ ที่ได้อบรมของ
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณา
กรุณาไว้ คือ

๑) ทูลเกล้าฯ ถวายพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ทูลเกล้าฯ ถวายพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ขอ เวฬุาลาภ พระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณา
จะโปรดเกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ทูลเกล้าฯ ถวายพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
(ทูลเกล้าฯ ถวายพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ตั้งพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณา
หม่อมเจ้า เวฬุาลาภ พระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณา
ว่า ข้าพระพุทธเจ้า เวฬุาลาภ จักรกษัตริย์

หน้าแรกและ 3 หน้าสุดท้ายของจดหมายเข้าฟ้าจักรพงษ์ ถึงรัชกาลที่ 6 วันที่ 14 พฤศจิกายน 2453

ขอเดชะ เจ้าจอมสุตยาพรหมภักดี
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

มีเรื่องทูลเกล้าฯ ถวาย
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ขอ เวฬุาลาภ พระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณา
จะโปรดเกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ทูลเกล้าฯ ถวายพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
(ทูลเกล้าฯ ถวายพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ตั้งพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณา
หม่อมเจ้า เวฬุาลาภ พระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณา
ว่า ข้าพระพุทธเจ้า เวฬุาลาภ จักรกษัตริย์

ขอเดชะ เจ้าจอมสุตยาพรหมภักดี
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
มีเรื่องทูลเกล้าฯ ถวาย
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ขอ เวฬุาลาภ พระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณา
จะโปรดเกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ทูลเกล้าฯ ถวายพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
(ทูลเกล้าฯ ถวายพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ตั้งพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณา
หม่อมเจ้า เวฬุาลาภ พระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณา
ว่า ข้าพระพุทธเจ้า เวฬุาลาภ จักรกษัตริย์

ขอเดชะ เจ้าจอมสุตยาพรหมภักดี
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ขอเดชะ เจ้าจอมสุตยาพรหมภักดี
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
มีเรื่องทูลเกล้าฯ ถวาย

พระบรมราชโองการเรียกตัวกลับจากยุโรป ซึ่งลงหนังสือพิมพ์ด้วย คงจะได้ทอดพระเนตรเห็น แลฝรั่งเริ่มหาจกักรับออกแล้วกับคนที่กลับว่าเดือนนำเริ่มหาจกักรับออกไปรับตัวที่สิงคโปร์ การเป็นได้ถึงเพียงนี้ ต้องขอพระบารมี มีพระบรมราชโองการให้เจ้านาที่ลงหนังสือพิมพ์แก้ไขความลือเช่นนั้น แลบอกความจริงเสียสักที การที่ปิดความจริงนั้นไม่ใช่ทำให้คนพูดน้อยลงเลย ทำให้พูดมากขึ้น เพราะต่างคนต่างเขาได้ตามใจ ถ้ามีความจริงแน่นอนแล้ว จะสื่อแก้ความจริงอย่างไรได้ ถ้าปล่อยกันเล่นให้สนุกพ้อยู่เช่นนี้ ไม่ช้าบางที ข้าพระพุทธเจ้าจะต้องไปต่อปากกรรมสวัสดิ์สักพัก¹⁹

ไม่มีหลักฐานว่ารัชกาลที่ 6 ทรงตอบจดหมายนี้อย่างไร (ใน *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6* ทรงบันทึกเพียงว่า “ฉันได้รับตอบดักเตือนไปให้เหนียวรั้งสติไว้บ้าง”) แต่ที่น่าสนใจคือ ในบันทึกส่วนพระองค์ ทรงมีปฏิกริยาดังนี้

ฉันเองก็ไม่อยากจะเป็นผู้แก้แทนกรรมสวัสดิ์, แต่ฉันเห็นว่าข่าวที่มองสิเออร์ เอ็ดเตะกัฟ [อุปทูตรัสเซีย] นำเอาไปเล่าให้น้องชายเล็กนั้นอาจจะเปนข่าวคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง ไม่มากก็น้อย ฉันนึกไม่ออกเลยว่า กรรมสวัสดิ์จะเอา “หนังสือสนสกุต” อะไรไปพลิกให้ฝรั่งดู ไม่เห็นเข้าเรื่องอะไรเลย จดหมายของน้องชายเล็กฉบับลงวันที่ 14 พฤศจิกายนนั้น ถ้าจะว่าแสดงอะไรให้ปรากฏก็ต้อง

ว่าแสดงกระแสรีอุบายของน้องชายเล็กเองให้ปรากฏ, สรุปได้เป็นข้อๆ คือ.- (1) ประรณนาให้ฉันตกลงเลือกตัวเธอเป็นรัชทายาทเสียโดยเร็ว, จะได้ตัดทางที่คนจะได้แย่งได้ต่อไป, (2) ประกาศในองคมนตรีสภาแล้ว จึงคิดให้โฆษณาในหนังสือพิมพ์, และที่ว่าจะให้ลงเป็น “กึ่งราชการ” นั้นก็คือจะได้เลือกบอกข่าวแต่ที่ต้องการให้แพร่หลาย, ส่วนข้อที่จะไม่ให้ลูกเป็นรัชทายาทต่อฉันจะได้จำเสีย, (3) อ้างนามชาวยุโรปว่ากล่าวเช่นนั้นเช่นนี้, สำหรับให้เห็นเป็นการใหญ่และซึ่งเขาทั้งกันมากฉันจะได้ตกใจและเร่งร้อนขึ้น²⁰

การประชุมเสนาบดี วันที่ 21 พฤศจิกายน 2453 ตั้งรัชทายาท

ในที่สุดในที่ประชุมเสนาบดีวันที่ 21 พฤศจิกายน 2453 รัชกาลที่ 6 ก็ทรงนำเรื่องการตั้งรัชทายาทเข้าสู่วาระประชุมอย่างเป็นทางการ ตามที่รายงานการประชุมครั้งนั้นได้บันทึกไว้ดังนี้

ราชการจร

1. เรื่องตั้งรัชทายาท

มีพระราชดำรัสว่า ในที่สุดนี้ จะขอแสดงความตั้งใจในเรื่องรัชทายาทให้ที่ประชุมฟัง แล้วโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรอ่านพระราชกระแส ซึ่งว่าด้วยโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนพิษณุโลกประชานารถดำรงพระยศตำแหน่งรัช-

¹⁹ หจข., ร.6 ว.1/2 รัชทายาท (28 ตุลาคม - 24 ธันวาคม 2453) ผมเน้นความตอนนี้อย่างตามที่รัชกาลที่ 6 ทรงทำใน *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6*, หน้า 156-157 (ต้นฉบับจดหมายไม่มีเน้นความ) รัชกาลที่ 6 ทรงสรุปเนื้อหาจดหมายฉบับนี้ด้วยภาษาของพระองค์เองโดยตลอด ข้อความตอนนี้อย่างที่กล่าว “ถ้าการมีอยู่ต่อไปเช่นนี้น่ากลัวจะต้องคอยปากกรรมสวัสดิ์คราว 1”

²⁰ ความจริงในจดหมายวันที่ 14 พฤศจิกายน ที่รัชกาลที่ 6 ทรงกำลังวิจารณ์นี้ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ทรงเสนอเพียงให้ “มีพระบรมราชโองการ ให้เจ้านาที่ลงหนังสือพิมพ์แก้ไขความลือเช่นนั้น” (ดูข้างต้น) ไม่ได้ทรงใช้คำว่า “กึ่งราชการ” ที่รัชกาลที่ 6 วิจารณ์ว่ามีนัยยะ “ข้อที่จะไม่ให้ลูกเป็นรัชทายาทต่อฉันจะได้จำเสีย” แต่อย่างไรก็ตาม ก่อนหน้านั้น เจ้าฟ้าจักรพงษ์ได้เสนอเรื่อง “กึ่งราชการ” จริง โดยผ่านทางกรมนครชัยศรี แต่ข่าว “กึ่งราชการ” ที่กรมเทววงศ์ร่างสำหรับ *Bangkok Times* ก็ไม่ได้ “จำ” เรื่องห้ามจุลจักรพงษ์เป็นรัชทายาท เพียงแต่เขียนด้วยภาษาราชการประเภท “หากจะมีหลานที่ชอบธรรมของพระราชชนนี ผู้ซึ่งมีแม่เป็นเจ้านายโดยกำเนิด” (if there will be legitimate grandchildren of the said Queen, whose mother is a princess by birth) ดูที่ผมเล่าก่อนหน้านี้นี้ โดยเฉพาะเชิงอรรถที่ 17

ทายาทในระหว่างที่ยังไม่มีพระราชโอรสแล้ว

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนพิษณุโลกประชานาถอ่านคำปฏิญาณ
กราบบังคมทูลตลอดแล้ว

มีพระราชดำรัสว่า ตามที่ทรงตั้งรัชทายาทนี้ ขอ
อย่าให้เข้าคิดไป เหมือนหนึ่งว่าตั้งว่าน่า การที่ทำ
ไว้เช่นนี้ เป็นแต่เพียงชี้ทางไว้ สำหรับเหตุการณ์ กับ
ซึ่งหวังใจว่าจะไม่มี แต่หากเกิดมีขึ้นเท่านั้น การ
อื่นๆ ไม่มีเปลี่ยนแปลงอะไร วางอยู่อย่างเดิมทั้งสิ้น

แล้วทรงเซ็นพระราชหัตถเลขา แลโปรดเกล้าฯ ให้
เสนาบดีลงพระนามแลนามในพระราชหัตถเลขา
กระแสพระบรมราชโองการนั้นไว้เป็นสำคัญ

หมดราชการแล้ว เสด็จขึ้นเวลา 2 ทุ่มกับ 5 นาที²¹

เอกสาร 2 ฉบับที่รายงานการประชุมกล่าวถึง
คือ พระราชกระแสตั้งรัชทายาท ที่ให้พระยาศรีสุนทร
อ่าน (ซึ่งใน ประวัติต้นรัชกาลที่ 6 ทรงเรียกว่า “พระ
ราชกฤษฎีกา” โดยตลอด) และคำปฏิญาณของเจ้าฟ้า
จักรพงษ์ มีอยู่ในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ²² เอกสาร
ฉบับแรก “พระราชกฤษฎีกาตั้งรัชทายาท” ซึ่งรัชกาล
ที่ 6 ทรงร่างเอง²³ เริ่มต้นว่า

ขอแจ้งความแก่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการ
ซึ่งมาประชุมกัน ณ ที่นี้

ด้วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
สมเด็จพระบรมชนกนาถ ทรงพระราชดำริถึง
ความมั่นคง ในการปกครองพระราชอาณาจักร ที่

จะให้เป็นการเรียบร้อยปราศจากเหตุการณ์ที่ปวง
จึงทรงตั้งพระราชโอรสให้ดำรงตำแหน่งรัชทายาท

บัดนี้ ข้าพเจ้าได้รับศิริราชสมบัติสืบสนอง
พระองค์สมเด็จพระบรมชนกนาถโดยเรียบร้อย
ตามกระแสพระราชดำริที่ได้ทรงตั้งไว้ จึงมารลึก
ถึงพระราชดำริของสมเด็จพระบรมชนกนาถ
อันเป็นการดีการชอบอย่างยิ่ง ได้เห็นผลดีแล้วนั้น
สมควรที่จะดำเนินการตาม ถึงแม้ว่าจะเป็นเวลาแรก
ข้าพเจ้าพึงรับศิริราชสมบัติก็ดี เพื่อจะให้เป็น
ความไม่ประมาท จึงเห็นว่า สมควรที่จะมีผู้ซึ่งจะ
เป็นรัชทายาทสืบพระราชสันตติวงศ์ ขึ้นไว้มิให้
เว้นว่างเพื่อให้เป็นความมั่นคงในการปกครองพระ
ราชอาณาจักรสืบไปตามราชประเพณีที่มีมาแต่ก่อน
ผู้ที่จะสืบราชสันตติวงศ์โดยเรียบร้อยก็ย่อมจะเป็น
พระราชโอรสเป็นปกติ แต่บัดนี้ข้าพเจ้ายังไม่มีบุตร
จึงเป็นการที่จะต้องพิจารณาว่าผู้ใดเป็นผู้สมควรที่
จะเป็นรัชทายาท.....

หลังจากนั้น ได้กล่าวถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ในระยะแรก
ที่ยังไม่มีการตั้งพระราชินีถ้าพระชายาใดมีลูกเป็นเจ้าฟ้า
ก็ทรงยกย่องขึ้นเป็นพระบรมราชเทวี “เมื่อทรงตั้ง
ข้าพเจ้าเป็นรัชทายาท ก็ทรงยกสมเด็จพระราชชนนี
ขึ้นเป็นแต่สมเด็จพระอรรคราชเทวีเท่านั้น เป็นอันทรง
ยกขึ้นตามพระราชโอรสธิดา ไม่เป็นพระราชินี” เมื่อ
เสด็จยุโรปครั้งแรกจึงทรงตั้งเป็นสมเด็จพระบรมราชินี
นารถ “เป็นการทำให้มั่นคงว่าเป็นพระราชินีแท้” พระ
ราชโอรสของพระบรมราชินีนาถจึงเป็นพระราชโอรส

²¹ หจข., ร.6 ว.1/3 ตั้งรัชทายาท (21 พฤศจิกายน 2453)

²² หจข., ร.6 ว.1/2 รัชทายาท (28 ตุลาคม - 24 ธันวาคม 2453) ฉบับที่เหลืออยู่ความจริงเป็นฉบับ “ร่าง” ไม่ใช่ฉบับ
“จริง” ที่มีลายพระนามของรัชกาลที่ 6 เจ้าฟ้าจักรพงษ์ และเสนาบดีคนอื่นๆ กำกับ แต่ผมเชื่อว่า น่าจะเป็น “ร่างสุดท้าย” พุดอีก
อย่างหนึ่งคือ เป็นสำเนาฉบับจริงที่ยังไม่มีลายเซ็นกำกับเท่านั้น

²³ “พอเสร็จงานบรมราชาภิเษกแล้ว ฉันก็ได้ลงมือร่างพระราชกฤษฎีกาเรื่องตั้งรัชทายาทให้กรมหลวงเทววงศ์ทรรพ
แก้เกล้าประโยคประทานให้สละสลวย” (ประวัติต้นรัชกาลที่ 6, หน้า 158) ใน หจข. มีต้นฉบับร่างที่เป็นลายพระหัตถ์อยู่ด้วย แต่
ไม่ใช่ของรัชกาลที่ 6 เป็นไปได้ว่าเป็นของกรมหลวงเทววงศ์

ของพระอรรคมเหสีตามพระราชประเพณี (“พูดกันตามภาษาคนก็คือ เป็นลูกเมียหลวง”²⁴)

“พระราชกฤษฎีกา” ได้อ้างเหตุการณ์ที่แสดงว่ารัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชดำริว่า ในเรื่องรัชทายาทนั้น หากรัชกาลที่ 6 ไม่มีลูกชายของตัวเอง ก็ควรให้น้องชายร่วมมารดาสืบราชสมบัติต่อไป เช่น เมื่อทรงพระราชทานพระโขนงให้เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ (รัชกาลที่ 6) ก็ทรง “พระราชทานให้น้องชายเล็ก...รับด้วย” หรือ เมื่อทรงสั่งเรื่องจัดการพระบรมศพว่า ให้เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเป็นผู้สรงน้ำทรงเครื่อง ถ้าเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธอยู่ต่างประเทศก็ให้เจ้าฟ้าจักรพงษ์ทำ²⁵ เป็นต้น ต่อจากนั้น จึงเป็นข้อความที่เป็นหัวใจของ “พระราชกฤษฎีกา” คือการตั้งเจ้าฟ้าจักรพงษ์เป็นรัชทายาทพร้อมเงื่อนไข:

จึงเห็นว่าในเวลานี้ต้องให้น้องร่วมพระราชชนนีเป็นรัชทายาท ไม่มีอย่างอื่น เว้นแต่ข้าพเจ้ามีบุตรจึงให้บุตรเป็นรัชทายาทต่อไป เพราะฉะนั้นในเวลานี้ข้าพเจ้าขอกำหนดไว้ว่า ให้น้องที่เกิดแต่สมเด็จพระบรมราชินีนาถอันเป็นน้องร่วมอุทร เป็นรัชทายาทตามลำดับอายุพระชนก จ้าเดิมด้วยน้องชายเล็ก เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมขุนพิษณุโลกประชานาถ ผู้เป็นน้องมีอายุพระชนม

ตัวข้าพเจ้านี้ลงไป อนึ่งตามพระราชประเพณีนิยมมาแต่โบราณกาลมีอยู่ว่า ผู้ที่จะดำรงศิริราชสมบัติควรที่จะต้องเป็นลูกโอรสชาติ จึงจะเป็นที่นิยมนับถือของประชาชนทั่วกัน เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าขอกำหนดไว้ต่อไปว่า ถ้าไม่มีเหตุการณ์อย่างหนึ่งอย่างใดที่จะไม่พึงปรารถนา เป็นต้นว่าถ้าแม้ข้าพเจ้าจะไม่มีบุตร แลน้องข้าพเจ้าจะได้เป็นผู้สืบสันตติวงศ์ต่อไป อย่าให้น้องผู้หนึ่งเลือกตั้งบุตรของตน ซึ่งมีได้เป็นลูกโอรสชาติเป็นรัชทายาทต่อไปเลย ขอจงให้น้องผู้มีอายุพระชนมครองคนลงไปเป็นรัชทายาท เหมือนเช่นที่ข้าพเจ้าได้เลือกไว้ในครั้งนี้เถิด ขอให้ท่านทั้งหลาย บันดาลให้ได้มาประชุมในที่นี้ทราบความประสงค์ไว้ อย่าให้เป็นการเข้าใจผิดไปในภายหน้า²⁶

หลายปีต่อมา รัชกาลที่ 6 ทรงอธิบายข้อความส่วนที่เกี่ยวกับ “ลูกโอรสชาติ” ข้างบนนี้ (คือตั้งแต่ “อนึ่งตามพระราชประเพณี...”)

มิได้ด้วยความมุ่งหมายที่จะป้องกันมิให้น้องชายเล็กเลือกเอาลูกที่เกิดด้วยหม่อมกัทรินเป็นรัชทายาทต่อไป อันที่จริงการที่ลงข้อความข้อนี้ไว้ในพระราชกฤษฎีกาก็ดี, หรือการบังคับให้น้องชายเล็ก

²⁴ ประโยคนี้อยู่ในการสรุปเนื้อหาของ “พระราชกฤษฎีกา” ตอนที่ ใน ประวัติต้นรัชกาลที่ 6, หน้า 158

²⁵ กรณีหลังนี้ “กฤษฎีกา” ได้อ้างถึงพระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 5 ลงวันที่ 24 มกราคม ร.ศ.113 (ผมไม่เคยเห็นพระราชหัตถเลขา) ใน ประวัติต้นรัชกาลที่ 6 (หน้า 159) ทรงอธิบายข้อความตอนหนึ่งของ “กฤษฎีกา” ว่า

เหตุใดพระเจ้าหลวงจึงต้องทรงมีคำสั่งเช่นนี้ ผู้ที่ไม่รู้เรื่องเดิมคงจะแลไม่เห็นเป็นแน่ เพราะเมื่อฉันเป็นรัชทายาทของทูลกระหม่อมอยู่แล้ว ทำไมจะต้องสั่งด้วยว่าให้เป็นผู้ถวายน้ำทรงพระบรมศพ? ขออธิบายว่า เมื่อทรงเขียนพระราชหัตถเลขาฉบับนั้น ฉันยังหาได้เป็นยุพราชไม่, เพราะทูลกระหม่อมใหญ่ [เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ] ยังมีพระชนมอยู่ แต่โดยเหตุที่ทูลกระหม่อมใหญ่ไม่ใคร่จะเฝ้าในการเข้าไปเฝ้าและพยาบาลทูลกระหม่อมในเวลาที่เราทรงพระประชวรอยู่, ทูลกระหม่อมท่านจึงทรงหาว่าทูลกระหม่อมใหญ่มิได้มีความจงรักภักดีต่อพระองค์, เป็นต้นคล้ายเป็นเจ้าแผ่นดินเท่านั้น, และทรงหาความว่าจะทอดทิ้งพระบรมศพ, จึงได้ทรงสั่งไว้ให้ฉันเป็นผู้ถวายน้ำสรง

ก่อนหน้านั้น ทรงบันทึกถึงเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธว่า “ฉันจำได้ว่าทูลกระหม่อมได้เคยตรัสแก่ฉันถึงสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธว่า, ‘ชายใหญ่เขามุ่งหมายจะเป็นเจ้าแผ่นดินแต่สำหรับจะกินกับเสพย์เมณู’” (ประวัติต้นรัชกาลที่ 6, หน้า 55)

²⁶ หจข., ร.6 ว.1/2 รัชทายาท (28 ตุลาคม - 24 ธันวาคม 2453)

เขียนคำปัญญาที่ดี, ย่อมรู้สึกกันอยู่ว่าอาจที่จะไม่มีผลอะไรเลยก็ได้ เพราะถ้าต่างว่าฉันตายลง และน้องชายเล็กเธอได้เสวยราชย์, ดูก็น่าเห็นมีอะไรที่จะเป็นข้อห้ามมิให้น้องชายเล็กเธอสถาปนาหม่อมคัทรินขึ้นเป็นเจ้าและทำให้ลูกเป็นอุกโตสุชาติขึ้นโดยวิธีนั้น ว่ากันตามกฎหมายเฉียบขาด ใครเป็นลูกพระอัครมเหสีก็ต้องเรียกว่าเป็นอุกโตสุชาติอยู่เอง มิใช่ว่าพระมเหสีนั้นจะต้องได้เป็นเจ้ามาโดยกำเนิดก็หาไม่ได้. แต่ครั้งจะกล่าวตรงๆ ว่าไม่ยอมให้ลูกฝรั่งเป็นรัชทายาทก็อาจที่จะเกิดเป็นเรื่องฉาวขึ้น และใครๆ ที่รู้จักน้องชายเล็กอยู่แล้วย่อมรู้ที่อยู่ว่า สิ่งใดที่เกี่ยวข้องไปถึงตัวของเธอแล้ว เธออาจสละกุศโลบายทั้งหมดแล้ว แลใช้อุบายอย่างใดๆ สุดแต่แต่จะได้ผลสมปรารถนาของเธอ, และในเรื่องเลือกตั้งรัชทายาทนั้นก็ได้สังเกตเห็นรำไรอยู่แล้ว, จึงได้เห็นกันว่าทำไปให้แล้วเสียคราว 1 ดีกว่าที่จะรอให้มีพวกทูตต่างประเทศถามหรือเตือนขึ้น²⁷

ในงานเดียวกันนี้ทรงบันทึกว่ามีผู้ร่วมลงนามเป็นพยานใน “พระราชกฤษฎีกา” ตั้งรัชทายาทดังกล่าว ดังนี้²⁸

1. เสนาบดีกระทรวงกระลาโหม - สมเด็จเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช
2. ผู้บัญชาการทหารเรือ - สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนรศวรศักรวิฑิต
3. เสนาธิการทหารบก - สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพิษณุโลกประชานาถ
4. เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ - พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครสวรรค์
5. เสนาบดีกระทรวงวัง - พระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมขุนสรพลทิธิประสงค์

6. เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ - พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทเวศร์วิโรภากร
7. เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย - พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
8. ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ - พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นนครสวรรค์สุระเดช
9. เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม - หม่อมเจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครสวรรค์
10. เสนาบดีกระทรวงธรรมการ - เจ้าพระยาวิจิตรวงศ์วุฒิไกร (ม.ร.ว. คดี สุทัศน์ ณ อยุธยา)
11. เสนาบดีกระทรวงนครบาล - เจ้าพระยาอมราช (ปั้น สุขุม)
12. เสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการ - พระยาวงศานุประพัทธ์ (ม.ร.ว. สหทัยกลาง สนิทวงศ์ ณ อยุธยา)
13. สภาเลขาธิการ - พระยาศรีสุนทรโวหาร (กมล สาลักษณ์)

กรมขุนสมมตอมรพันธ์, ราชเลขาธิการ, กับกรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ, เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ, ประชวรจึงมิได้เสด็จในที่ประชุมนั้นด้วย

ในส่วน “คำปัญญา” ของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ มีข้อความดังนี้

ขอเดชะ

ด้วยทรงพระราชปรารภว่า ในเวลาที่ยังไม่มีพระราชโอรสอันเป็นรัชทายาทตามพระราชประเพณีอยู่ แลทรงพระราชดำริห์คำนึงถึงการแผ่นดิน ซึ่งยัง

²⁷ ประวัติฉันรัชกาลที่ 6, หน้า 159-160

²⁸ เพ็ญอักษร, หน้า 160-161. “พระราชกฤษฎีกา” ที่เก็บอยู่ที่ หจข. เป็นฉบับร่าง จึงไม่มีรายชื่อพระนามเหล่านี้ (ดูเชิงอรรถที่ 23 ข้างต้น) แต่มีข้อความต่อไปนี้ “เพื่อจะให้เปนพยานมั่นคงว่า ผู้ซึ่งนั่งอยู่ในที่นี้ ทราบความประสงค์ของข้าพเจ้าอันกล่าวมาแล้วนี้ชัดเจนแล้ว จึงให้ลงนามไว้บนหนังสือนี้เป็นสำคัญ เก็บรักษาไว้ในกรมราชเลขาธิการ เปนหลักฐานสืบไป”

ไม่มีพระราชกฤษฎีกาไว้ ให้ชัดเจนแน่นอนว่าผู้ใดเป็นรัชทายาท ก็ไม่เป็นการถาวรมั่นคง และมีพระราชประสงค์จะทรงตั้งอยู่ในอัมปราชัยธรรมแล้ว จึงทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดให้ข้าพระพุทธเจ้าเป็นรัชทายาทไว้ชั่วคราว ในขณะที่ยังไม่มีพระราชโอรส ตามความในพระราชหัตถเลขาแสดงพระราชประสงค์ สำหรับสืบสันตติวงศ์นั้น พระเดชพระคุณเป็นต้นเกล้าฯ หาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานกระทำสัตย์ปฏิญาณ ทูลเกล้าฯ ถวายไว้ว่า ข้าพระพุทธเจ้ามีความเต็มใจเห็นชอบตามกระแสพระราชดำรินั้นทุกประการ แลข้าพระพุทธเจ้าเต็มใจปฏิบัติตามพระบรมราโชวาท ในพระราชหัตถเลขาที่กล่าวมาข้างต้นนี้ทุกข้อทุกประการ มีข้อสำคัญคือว่า ในการซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าเป็นรัชทายาทอยู่ ถ้าได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทมีพระราชโอรสเมื่อใด ข้าพระพุทธเจ้าจะไม่เป็นรัชทายาทเหมือนนั้น อนึ่งถ้าแม้จะมีเหตุการณ์อันไม่เป็นที่พึงปรารถนาเช่นนั้นเกิดขึ้น ก็เป็นต้นว่า ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจะไม่มีพระราชโอรสแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจะต้องรับสืบราชสันตติวงศ์ต่อไปเมื่อใดๆ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายปฏิญาณไว้ว่า ในเวลาที่ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่มีบุตรซึ่งเป็นอุกโศสุชาติแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจะให้ห้องที่รักทั้งหลายซึ่งร่วมพระราชชนนีเป็นรัชทายาท ตามความในพระบรมราโชวาทที่กล่าวมาข้างต้นนี้ แลข้าพระพุทธเจ้าจะไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะให้เกิดเป็นผลเสมอเหมือนว่าฝ่าฝืนต่อข้อความตามพระบรมราโชวาท แลคำสั่งปฏิญาณของข้าพระพุทธเจ้านี้เป็นอันขาด

ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า^{๒๐}

ใน *ประวัติต้นรัชกาลที่ ๖* ทรงบันทึกไว้ว่า หลังจากได้มี “พระราชกฤษฎีกาตั้งรัชทายาท” นี้แล้ว “ฉันรู้สึกโล่งมาก เพราะได้เกิดความเบื่อหน่ายระอาในความยุ่งเหยิงอันได้บังเกิดขึ้นเพราะเรื่องนั้นมากมายเหลือประมาณ, มัวแต่ฟังคำได้ของฝ่ายโน้นแล้วฟังคำแย้งของฝ่ายนี้ จนแทบไม่มีเวลาหรือสมองเหลือสำหรับที่จะคิดการอื่นๆ อีก” ทรงเล่าว่า ในวันที่ 21 พฤศจิกายน 2453 หลังการประชุมนั้นเอง ได้ทรงบันทึกไว้ในสมุดจดหมายเหตุการณ์ของพระองค์ว่า “ยังมีความหวังต่อไปอีก, ซึ่งมีได้กล่าวในที่ประชุมคือ.....ที่พระเจ้าแผ่นดินสวรรคตลงโดยมิได้เลือกรัชทายาทไว้กลับไม่มีบทกฎหมายอันใดที่จะพลิกจะอ้างสำหรับจัดการเรื่องรัชทายาทนั้นเลย.....เพราะฉะนั้นอย่างไรๆต่อไปข้างหน้าจะต้องมีเป็นพระราชกฤษฎีกากำหนดไว้อย่างใดอย่าง 1 ในเรื่องนี้” นี่คือข้อความจริงๆ ที่ทรงบันทึกไว้ในปี 2453 อย่างไรก็ตาม ทรงอธิบายใน *ประวัติต้นรัชกาลที่ ๖* ซึ่งทรงเขียนในปี 2467 ว่า

ความคิดของฉันได้มีอยู่เช่นนี้ตั้งแต่เมื่อฉันได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินขึ้นใหม่ๆ และฉันมิได้ล้มความคิดนั้นเลย, เปนแต่เมื่อยังมีได้แลเห็นโอกาสอันเหมาะที่จะออกกฎหมายอย่างที่ว่านั้นก็ยังระงับๆ ไว้, มาจนถึง พ.ศ. 2466 ตอนปลายปีมีเหตุเตือนใจให้ฉันรำลึกขึ้นได้ถึงความคิดอันนั้น, จึงได้มาจับบทดำริห์และร่างกฎหมายนั้น อันจะได้ใช้เป็นนิติธรรมสำหรับการสืบราชสันตติวงศ์เป็นระเบียบต่อไป

^{๒๐} หจข., ร.6 ว.1/2 รัชทายาท (28 ตุลาคม - 24 ธันวาคม 2453)

กฎหมายเทียรบาล 2467 และการ “ข้าม” จุลจักรพงษ์ ไปที่อัยยวงค์

กฎหมายที่ทรงกล่าวถึงก็คือ กฎหมายเทียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. 2467 ที่เรารู้จักกันในปัจจุบันนั่นเอง อะไรคือ “เหตุเตือนใจ” ให้รัชกาลที่ 6 “รำลึกขึ้นได้ถึงความคิด” ที่จะมีกฎหมายเช่นนี้ หลังจากทรงมีความคิดดังกล่าวครั้งแรกก่อนหน้านี้ถึง 13 ปี? ผมไม่สามารถบอกได้ แต่มีข้อสังเกตว่าในช่วง 5 ปีสุดท้ายของรัชกาล (2463-68) ทรงหมกมุ่นกับปัญหารัชทายาท เพราะไม่ทรงมีพระราชโอรส และมีหลายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องรัชทายาทเกิดขึ้นในช่วงนี้ เริ่มตั้งแต่เจ้าฟ้าจักรพงษ์สิ้นพระชนม์อย่างกะทันหันเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2463³⁰ หลังจากนั้น รัชกาลที่ 6 จึงทรงสถาปนาลูกชายเจ้าฟ้าจักรพงษ์ซึ่งเดิมเป็นเพียงหม่อมเจ้า ให้เป็น พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม ปีเดียวกัน (ประเด็นนี้เป็นปัญหาในหมู่เจ้า ดังจะได้เห็นต่อไป ความจริง คาดกันว่าจะ ทรงสถาปนาให้เป็นเพียง พระวรวงศ์เธอ ไม่ใช่ พระเจ้าวรวงศ์เธอ³¹)

อีกไม่กี่เดือนต่อมา ในวันที่ 8 พฤศจิกายน

รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศหมั้นกับ ม.จ.หญิง วัลลภาเทวี แต่เพียง 4 เดือนต่อมา ก็ทรงประกาศยกเลิกหมั้น เดือนกันยายน 2464 ทรงประกาศหมั้นกับ พระองค์เจ้าลักขมิลาวงศ์ (เพิ่งสถาปนาจากหม่อมเจ้า ในเดือนเมษายน) แต่ปีถัดมา ก็ทรงแยกกันอยู่ เดือนตุลาคม 2464 ตั้งคุณเป็รื่อง สุจริตกุล เป็นพระสุจริตสุตา เดือนมกราคม 2464 (ปฏิทินเก่า) ตั้งคุณประไพ น้องคุณเป็รื่อง เป็นพระอินทราภรณ์ ปีต่อมา สถาปนาพระอินทราภรณ์เป็น “พระวรราชา” และต่อมาก็ยกเป็น “พระบรมราชินี” อย่างไรก็ตาม ในเดือนกันยายน 2468 ได้เปลี่ยนให้เป็น “พระวรราชา” เท่านั้น เดือนตุลาคม 2468 สถาปนาเจ้าจอมสุวัทนา เป็น พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี³² แต่ในที่สุด ดังที่ทราบกันดี แม้จะทรง “มี (เปลี่ยน) เมียหลายคน” ภายในเวลาสั้นๆ ดังกล่าว ความพยายามจะมีพระโอรสก็ล้มเหลว พระนางเจ้าสุวัทนาให้กำเนิดพระธิดาก่อนรัชกาลที่ 6 สวรรคตเพียง 2 วัน

ก่อนหน้านี้ ในเดือนกรกฎาคม 2466 เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก น้องชายร่วมมารดาองค์ที่ 3 สิ้นพระชนม์ และในเดือนกุมภาพันธ์ 2467 (ปฏิทินเก่า) เจ้าฟ้าอัยยวงค์เดชาวรุณ น้องชายร่วมมารดาองค์ที่ 2

³⁰ ทำให้มีข่าวลือว่าทรงถูกลอบวางยาพิษ [ดู พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, *เจ้าชีวิต*, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: คลังวิทยา 2517), หน้า 640-642] จังหวะเวลา (timing) ของการสิ้นพระชนม์ของเจ้าฟ้าจักรพงษ์นี้มีบางประเด็นที่เกี่ยวกับการสืบราชสมบัติ ซึ่งเท่าที่ผมทราบ ไม่มีการพูดถึงกันมาก่อน คือ ทรงสิ้นพระชนม์ไม่นานหลังจากทรงหย่ากับหม่อมคัทริน และมีชายองค์ใหม่คือ ม.จ.หญิงชวลิตโอภาส ชิดากรมหลวงราชบุรี (2462) นัยยะของการหย่าเมียฝรั่งและมีเมียใหม่คนไทยคือ หากรัชกาลที่ 6 ยังคงไม่มีพระโอรสต่อไป ความเป็นไปได้ที่เจ้าฟ้าจักรพงษ์จะขึ้นเป็นกษัตริย์ก็สูงขึ้น เพราะบัดนี้ไม่ได้มีเมียฝรั่งแล้ว (ดังที่ได้เล่ามาข้างต้นว่า แม้จะทรงถูกตั้งเป็นรัชทายาทตั้งแต่ต้นรัชกาล แต่การมีเมียฝรั่งเป็นปัญหาที่บรรดาเจ้านายชั้นสูงไม่สบายใจกัน) ยิ่งกว่านั้น หากมีลูกชายจากเมียใหม่คนไทย ลูกผู้นั้นก็ย่อมจะได้เป็นรัชทายาทด้วยทันที (ไม่ถูกห้ามจาก “คำปฏิญญา” 21 พฤศจิกายน 2453 แบบจุลจักรพงษ์) ทั้งหมดนี้อาจจะเป็นความบังเอิญล้วนๆ แต่เมื่อนึกถึงปัญหาระหว่างรัชกาลที่ 6 กับ “น้องชายเล็ก” ตั้งแต่ต้นรัชกาล โดยเฉพาะในเรื่องตั้งรัชทายาท (ที่ได้เล่าไปแล้ว) ก็ชวนให้คิดไปในทางข่าวลือหรือทฤษฎีสมคบคิด (Conspiracy Theory) ได้ไม่น้อย ยิ่งกว่านั้น น่าสังเกตด้วยว่า หลังจากเจ้าฟ้าจักรพงษ์หย่ากับหม่อมคัทรินแล้ว ได้ขออนุญาตรัชกาลที่ 6 แต่งงานกับ ม.จ.หญิงชวลิต แต่รัชกาลที่ 6 ไม่อนุญาต ทำให้บาดหมางกันขึ้น จนกระทั่งหลังจากเจ้าฟ้าจักรพงษ์สิ้นพระชนม์ รัชกาลที่ 6 จึงได้ยอมรับ ม.จ.หญิงชวลิตเป็นสะใภ้หลวง [พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, *เจ้าชีวิต*, หน้า 638-639 และ *เกิดวังปารุสก์ เล่ม 1 สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์*, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2522), หน้า 219, 229-231, 244]

³¹ ดูเชิงอรรถที่ 48

³² ดู พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, *เจ้าชีวิต*, หน้า 645-655

สิ้นพระชนม์ เกี่ยวกับกรณีหลังนี้ มีหลักฐานแน่ชัดว่า รัชกาลที่ 6 ทรงถือว่าหลังการสิ้นพระชนม์ของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ เจ้าฟ้าอัญญาภักดิ์หรือรัชทายาทองค์ต่อไป นั่นคือ ทรง “ข้าม” พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ตามที่ทรงประกาศ และทำการตกลงไว้กับเจ้าฟ้าจักรพงษ์ในปี 2453 จริงๆ หลักฐานดังกล่าวคือ จดหมายถึงพระยาจักรปาณิศรศีลวิสุทธิ (ล่อ ไกรฤกษ์ ต่อมาคือเจ้าพระยามหิธร) ราชเลขาธิการ 1 เดือนเศษหลังเจ้าฟ้าจักรพงษ์สิ้นพระชนม์ ดังนี้ (ส่วนที่เน้นของผม)³³

ท้าวสุกรี

วันที่ 30 กรกฎาคม 2463

ถึง พระยาจักรปาณิศร

น้องชายเอียด (อัญญาภักดิ์) บัดนี้ตกอยู่ในตำแหน่งรัชทายาทแล้วจำเป็นจะต้องรู้ราชการทั่วไปทุกแผนก, และข้าได้บอกกับตัวเธอเองให้ได้ทราบแล้วว่า จะต้องเริ่มศึกษา

เพราะฉะนั้น เจ้าจึงไปพบพูดจาหาถามกับตัวเธอให้เป็นทีเข้าใจกันแล้วและจัดหนังสือราชการไปให้ศึกษา ในขั้นต้นให้เธอได้อ่านและทราบหนังสือราชการประจำวัน รวมทั้งคำสั่งต่างๆ ตามที่มี, ทั้งที่เป็นเรื่องธรรมดาและเรื่องพิเศษ ต่อไปเมื่อเธอเอาใจใส่อยากจะทำเรื่องใดโดยละเอียด พิศดารก็จงจัดการหาหนังสือไปให้อ่าน, และขอมอบให้เจ้าเป็นผู้อธิบายชี้แจงวิธีดำเนินการเพื่อให้เธอเข้าใจแจ่มแจ้งด้วย เมื่อพอชินในทางการตามระเบียบแล้ว จึงค่อยเลือกคดีที่เป็นหลักสำคัญของราชการให้อ่านเพื่อทราบไว้, มีสัญญาที่สยามได้ทำไว้กับอังกฤษและฝรั่งเศส, และเรื่องกำกับตรวจตราข้าวเป็นต้น

การที่ให้เจ้าทำเช่นนั้นย่อมจะเพิ่มภาระส่วนตัวเจ้าขึ้นอีกส่วน 1 แต่ข้าเชื่อว่าเจ้าคงจะเต็มใจรับใช้ในงานนี้อีกด้วยเช่นในงานอื่นๆ

ราม ร./

เหตุการณ์ต่างๆ ที่มีนัยยะเกี่ยวกับปัญหารัชทายาทข้างต้น เป็น “เหตุเตือนใจ” ให้รัชกาลที่ 6 ทรงระลึกถึงความคิดที่จะมีกฎหมายว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์หรือไม่? ทรงกล่าวอย่างเจาะจงว่า “มีเหตุเตือนใจ” เมื่อ “พ.ศ. 2466 ตอนปลายปี” เอกสารชั้นต้นจำนวนหนึ่งเกี่ยวกับการร่างกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ยังมีเก็บอยู่ที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ รวมทั้งลายพระราชหัตถเลขาร่างแรกของกฎหมายดังกล่าว ซึ่งรัชกาลที่ 6 ทรงร่างด้วยพระองค์เอง ลงวันที่ 25 มกราคม 2466 หรือปลายปี 2466 ตามปฏิทินเก่า³⁴ เหตุการณ์ที่บรรยายข้างต้นที่เกิดขึ้นก่อนวันดังกล่าวแต่ใกล้เคียงที่สุด คือ การสิ้นพระชนม์ของเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกในเดือนกรกฎาคม 2466 (เจ้าฟ้าจุฑาธุชทรงมีพระโอรส 1 องค์คือ พระองค์เจ้าวรานนท์ธวัช ซึ่งไม่ได้เป็นอุกโตสุชาติ) เป็นไปได้หรือไม่ที่จะทรงหมายถึงเหตุการณ์นี้? ถ้าเรายึดตามคำว่า “ปลายปี” อย่างเคร่งครัด ก็ไม่น่าจะใช่ เพราะกรกฎาคมตามปฏิทินเก่าเป็นช่วงต้นปี

เท่าที่ผมเคยเห็น มีเหตุการณ์เล็กๆ เหตุการณ์หนึ่งที่ใกล้เคียงกับช่วงปลายปี 2466 ที่ทรงร่างกฎหมายมณเฑียรบาล คือ ทรงมีจดหมายส่วนพระองค์ถึงพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ซึ่งกำลังทรงศึกษาอยู่ที่อังกฤษ ลงวันที่ 14 มกราคม 2466 แนะนำเรื่องการใช้ชีวิตว่า อย่าได้ “ปล่อยตัวให้เพลอเลเลิงเหลวไหล”³⁵ เป็นไปได้หรือไม่ที่การเขียนจดหมายดังกล่าวจะเป็น “เหตุเตือนใจ” ให้ทรงนึกถึงความคิดที่จะมี

³³ คีพิมพ์อยู่ใน *เรื่องของเจ้าพระยามหิธร*, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระยามหิธร (ล่อ ไกรฤกษ์) ณ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2499, หน้า 144-145

³⁴ หจข., ร.6, ว.2/22 กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ (5 ก.พ. 2466 - 9 พ.ย. 2467)

³⁵ ดูด้วยของจดหมายใน *เกิดวังปารุสก์* เล่ม 1, หน้า 345-347

วันที่ ๑๑
เมื่อ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

ก่อนอื่นขอแจ้งว่า บริษัทที่มีส่วนร่วมทั้งหมดในการขายครั้งนี้คือทาง
บริษัทนี้, ผู้ขายและผู้ซื้อทั้งหมดที่เข้าร่วมคือ บริษัทนี้ และผู้ขายและผู้ซื้อทั้งหมดที่เข้าร่วมคือ
ส่วนหนึ่งของกลุ่มที่มีส่วนร่วมในการขายครั้งนี้ บริษัทนี้ขอแจ้งให้ทุกคนทราบว่า
หากพบผู้ใดที่เข้าร่วม, กรุณาแจ้งให้ทราบถึงกลุ่มนี้และผู้ขายและผู้ซื้อทั้งหมด.

อันนี้ข้าพเจ้าเรียก กฎหมายที่มีที่ กฎเกณฑ์อย่างชัด ชัดแจ้งตามการให้โทษไว้
กับกฎหมายที่อย่างชัดแจ้งได้เคยมีมาแต่ครั้งโบราณกาลแล้ว เพราะว่าอันสิ่งอย่างนี้
ของกฎหมายที่ชัดแจ้ง ชัดแจ้งเช่นนี้แหละสิ่งของกฎหมายที่ขาดหายไป เพราะกฎหมายอย่าง
อันนั้นแต่กฎหมายโบราณกาลได้ทำแต่อย่างนี้ไว้แล้วแต่อย่างนั้น
แต่สิ่งนี้ได้แก่การที่จะให้โทษแก่คนที่มีในกฎหมายที่อย่างชัดแจ้งอย่าง
อันนั้นแต่อย่างนั้น

កម្ពុជា

[illegible]

บางส่วนของลายพระราชหัตถเลขา ร่างกฎหมายฉบับว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ 25 มกราคม 2466

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน
 2. วัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน

ក្រសួង ១
ក្រសួង ២

[illegible][illegible]

การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการฯ ได้ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการฯ ที่กำหนดไว้ โดยมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และมีการปรับปรุงแก้ไขตามความเหมาะสม เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

1. การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการประจำปี 2561
 2. การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการประจำปี 2562
 3. การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการประจำปี 2563
 4. การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการประจำปี 2564
 5. การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการประจำปี 2565
 6. การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการประจำปี 2566
 7. การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการประจำปี 2567
 8. การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการประจำปี 2568
 9. การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการประจำปี 2569
 10. การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการประจำปี 2570

การนำเอาข้อมูลที่ได้มาใช้ในการตัดสินใจ

[illegible][illegible]

บทที่ ๕
การตั้งถิ่นฐานและการขยายตัวของเมือง

การตั้งถิ่นฐานและการขยายตัวของเมืองเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและซับซ้อน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐานเริ่มต้นจากการตั้งถิ่นฐานแบบชั่วคราว และพัฒนาไปสู่การตั้งถิ่นฐานแบบถาวร การขยายตัวของเมืองเกิดจากการเพิ่มขึ้นของประชากร การเพิ่มขึ้นของพื้นที่เมือง และการเพิ่มขึ้นของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การตั้งถิ่นฐานและการขยายตัวของเมืองมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม การตั้งถิ่นฐานและการขยายตัวของเมืองเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและซับซ้อน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐานเริ่มต้นจากการตั้งถิ่นฐานแบบชั่วคราว และพัฒนาไปสู่การตั้งถิ่นฐานแบบถาวร การขยายตัวของเมืองเกิดจากการเพิ่มขึ้นของประชากร การเพิ่มขึ้นของพื้นที่เมือง และการเพิ่มขึ้นของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การตั้งถิ่นฐานและการขยายตัวของเมืองมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม

1. การดำเนินงาน : ...
2. การดำเนินงาน : ...
3. การดำเนินงาน : ...
4. การดำเนินงาน : ...
5. การดำเนินงาน : ...
6. การดำเนินงาน : ...
7. การดำเนินงาน : ...
8. การดำเนินงาน : ...
9. การดำเนินงาน : ...
10. การดำเนินงาน : ...

กฎหมายสืบราชสันตติวงศ์เมื่อ 13 ปีก่อนหน้านั้น เมื่อมีปัญหาคความขัดแย้งเรื่องตั้งรัชทายาทกับ “น้องชายเล็ก” พ่อของพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์? ในที่นี้ผมเพียงแต่คาดเดา ไม่สามารถยืนยันได้

ร่างกฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ของรัชกาลที่ 6 ถูกส่งไปให้กรรมการร่างกฎหมายพิจารณา กรรมการ (ซึ่งประกอบด้วยคนไทย 4 คน ชาวต่างประเทศ 2 คน) ได้เรียกประชุม 2 ครั้ง ในวันที่ 31 มกราคม และ 2 กุมภาพันธ์ 2466 ผลการพิจารณา นอกจากปรับปรุงถ้อยคำบางจุดแล้ว ได้เสนอให้เพิ่มเติมข้อกำหนดใน 4 มาตราเพื่อให้รัดกุมขึ้น³⁶ไม่กี่วันต่อมา ร่างที่ถูกแก้ไขเพิ่มเติมของกรรมการถูกนำขึ้นทูลเกล้า รัชกาลที่ 6 ทรงมีจดหมายลงวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2466 แสดงความเห็นชอบกับข้อเสนอของกรรมการ และสั่งให้กรรมการแปลร่างเป็นภาษาอังกฤษ “เพื่อจะได้ประกาศกฎหมายเถียรบาลนั้นในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2467” ผมไม่ทราบว่าจะเหตุใดจึงทรงกำหนดเวลาประกาศหลังจากนั้นนานถึง 9 เดือน (แต่ไม่คิดว่าเป็นปัญหาคความยากในการแปลเป็นภาษาอังกฤษ) ในที่สุด กฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ก็ถูกประกาศใน *ราชกิจจานุเบกษา* วันที่ 12 พฤศจิกายน 2467

ประเด็นที่ต้องพิจารณาในที่นี้คือ ข้อกำหนด

ของกฎหมายเถียรบาลเรื่องผู้ถูกยกเว้นจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ มาตรา 11(4) “มีพระชายาเป็นนางต่างด้าว กล่าวคือ นางที่มีสัญชาติเดิมเป็นชาวประเทศอื่นนอกจากชาวไทยโดยแท้” ถือว่าครอบคลุมถึงกรณีเจ้าฟ้าจักรพงษ์หรือไม่ และที่ต่อเนื่องกันคือ มาตรา 12 “ท่านพระองค์ใดตกอยู่ในเกณฑ์มีลักษณะบกพร่องดังกล่าวมาแล้วในมาตรา 11 แห่งกฎหมายเถียรบาลนี้ไซ้ ท่านว่าพระโอรสองค์ทั้งบรรดาเชื้อสายโดยตรงของท่านพระองค์นั้น ก็ให้ยกเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ด้วยทั้งสิ้น” จะครอบคลุมถึงพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์หรือไม่

ดังที่เราได้เห็นตอนต้นว่า สุพจน์ ด้านตระกูลเสนอว่า กฎหมายเถียรบาลออกหลังจากเจ้าฟ้าจักรพงษ์ได้รับการสถาปนาเป็นรัชทายาท และหลังจากหม่อมคัทรินได้รับการรับรองเป็นสะใภ้หลวง มาตรา 11 (4) จึงไม่มีผลบังคับต่อเจ้าฟ้าจักรพงษ์ แต่สุพจน์เองไม่ทราบเรื่องข้อตกลงระหว่างรัชกาลที่ 6 กับ “น้องชายเล็ก” ที่ให้ยกเว้นพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์จากลำดับการสืบสันตติวงศ์ ดังนั้น หากสมมุติว่าสุพจน์พูดถูกว่า มาตรา 11 (4) ไม่ครอบคลุมถึงเจ้าฟ้าจักรพงษ์ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ก็ยังคงต้องถูกถือว่า ได้รับการห้ามโดยข้อตกลงนั้น คือเข้าข่ายตามมาตรา 11 (6) “เป็นผู้ที่ได้ถูกประกาศยกเว้นออกเสียจากลำดับสืบราช

³⁶ มาตรา 5 เพิ่มวรรคสอง “แต่การสมมุติเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์ให้เป็นพระรัชทายาทเช่นนี้ให้ถือว่าเป็นเฉพาะพระองค์ของพระรัชทายาทพระองค์นั้น”

มาตรา 7 เพิ่มวรรคสอง “อนึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพและพระราชสิทธิที่จะทรงประกาศยกเว้นเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งออกเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ได้”

มาตรา 9 ข้อความเดิมที่ รัชกาลที่ 6 ร่างไว้ เกี่ยวกับลำดับขั้นการสืบราชสันตติวงศ์ หลังจากน้องร่วมมารดาของกษัตริย์หรือลูกของน้องร่วมมารดา หมดยุคแล้ว ให้ข้ามไปที่ “สมเด็จพระอนุชาต่างพระชนนี” หรือลูกของพระอนุชาเหล่านั้น กรรมการเสนอให้เพิ่มคำว่า “สมเด็จพระเชษฐาหรือสมเด็จพระอนุชาต่างพระชนนี” เพราะในลำดับขั้นต่อไป รัชกาลที่ 6 กำหนดให้ไปที่ “พระเจ้าพี่ยาเธอและพระเจ้าน้องยาเธอ” หรือลูก กรรมการจึงเสนอว่าควรเพิ่มเพื่อให้สอดคล้องกันด้วย (คือถ้าเป็นลูกต่างมารดาของกษัตริย์ให้นับทั้งพี่และน้อง ไม่ใช่เริ่มนับที่น้อง เหมือนกรณีลูกร่วมมารดาของกษัตริย์ เพราะพี่ถือว่าถูกกษัตริย์ “ข้าม” มาแล้ว) ดูเชิงอรรถที่ 3 และ 4 ข้างต้นประกอบ

มาตรา 11 ผู้ถูกยกเว้นจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ เพิ่ม “(6) เป็นผู้ที่ได้ถูกประกาศยกเว้นออกเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์”

สันตติวงศ์” อยู่นั่นเอง (ขอให้นึกถึงการที่รัชกาลที่ 6 ทรง “ข้าม” พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ไปที่เจ้าฟ้าอัษฎางค์ ดังกล่าวข้างต้นด้วย)

แต่ผมเชื่อว่า สุพจน์พุดผัดในกรณีมาตรา 11 (4) ด้วย หลักการเรื่องกฎหมายไม่สามารถเอาผิดย้อนหลังนั้น หมายถึงกรณีที่การกระทำใด ไม่มีกฎหมายระบุว่ามีความผิดในขณะกระทำ จะใช้กฎหมายซึ่งออกภายหลังที่กำหนดให้การกระทำนั้นผิด มาบังคับเอาผิดย้อนหลังไม่ได้ ซึ่งในกรณีนี้ ผมเชื่อว่าไม่ใช่ เพราะไม่ใช่เรื่องการกระทำผิด แต่เป็นเรื่องการกำหนดคุณสมบัติผู้มีสิทธิหรือไม่มีสิทธิเป็นกษัตริย์ ยิ่งกว่านั้นการที่เจ้าฟ้าจักรพงษ์ทรงสิ้นพระชนม์ไปแล้ว สถานะความเป็นองค์รัชทายาทย่อมหมดไปด้วย มาตรา 11 (4) จึงควรครอบคลุมพระองค์ได้ (หากยังมีพระชนม์ชีพและยังเป็นรัชทายาทอยู่ ปัญหาบังคับย้อนหลังอาจเกิดขึ้นได้) ผมเห็นว่า ในการร่างกฎหมายไม่ได้คิดว่าจะบังคับย้อนหลังไม่ได้ (ไม่มีเหตุผลอะไรให้คิด) ต้องไม่ลืมว่า นี่คือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เจตนารมณ์ของกษัตริย์คือกฎหมาย 10 กว่าปีก่อน กษัตริย์อาจจะยอมรับว่าผู้มีเมียบเป็นฝรั่ง สามารถเป็นรัชทายาทได้ชั่วคราว (ผมสงสัยว่า รัชกาลที่ 6 หรือเจ้านายคนอื่น ๆ จริจึ่งเพียงใด ที่จะคิดถึงขั้นให้จักรพงษ์เป็นกษัตริย์หากยังมีเมียบฝรั่ง) แต่ขณะนี้ (2467) กษัตริย์ทรงเห็นว่า ใครที่มีเมียบฝรั่ง ไม่มีสิทธิเป็นกษัตริย์ ก็ย่อมถือเป็นกฎหมาย “บังคับ” ได้ แม้แต่กับคนที่ตายไปแล้วและโดยเฉพาะกับลูกหลานของผู้นั้น (เพราะอย่างไรนั้นก็ไม่ใช่การเอาผิดและทำโทษย้อนหลังจริง ๆ) ยิ่งในกรณีรัชกาลที่ 6 ในบริบทของ

ภูมิหลังที่เราเห็นแล้วข้างต้นเรื่องความขัดแย้งกับเจ้าฟ้าจักรพงษ์ ผมเชื่อว่า เกือบจะแน่นอนว่าทรงร่าง มาตรา 11 (4) โดยตั้งใจให้ครอบคลุมกรณีเจ้าฟ้าจักรพงษ์ และดังนั้นก็ทรงตั้งใจให้มาตรา 12 ครอบคลุมพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ด้วย อันที่จริง เมื่อดูจากภูมิหลังของปัญหานี้ เป็นไปได้อย่างยิ่งว่า ขณะที่รัชกาลที่ 6 ร่าง 2 มาตรานี้ น่าจะมีพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (ที่ยังอยู่) และเจ้าฟ้าจักรพงษ์ (ที่สิ้นพระชนม์แล้ว) อยู่ในใจด้วยซ้ำ³⁷

การประชุมวันที่ 26 พฤศจิกายน 2468 พินัยกรรมรัชกาลที่ 6 ให้ประชาธิปไตยเป็นกษัตริย์

หนึ่งปีต่อมา รัชกาลที่ 6 สวรรคต ในวันที่ 26 พฤศจิกายน 2468 เวลาตีหนึ่ง 45 นาที เวลาประมาณตีสอง เจ้านายชั้นผู้ใหญ่ได้ประชุมพิเศษเพื่อพิจารณาปัญหาผู้สืบราชบัลลังก์ นี่คือการประชุมที่สุพจน์ด้านตระกูล อ้างว่ากรมพระนครสวรรค์พลัดกันให้เจ้าฟ้าประชาธิปไตยขึ้นเป็นรัชกาลที่ 7 ข้ามพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ แต่ความจริง รายงานการประชุมครั้งสำคัญนี้ ซึ่งยังมีอยู่ที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ทั้งยังเคยได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว ได้ปฏิเสธเรื่องเล่านี้ที่สำคัญ ในการประชุมนี้ ได้มีการอ่านพระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 6 ที่กำหนดให้เจ้าฟ้าประชาธิปไตยเป็นกษัตริย์ พระราชหัตถเลขานี้ก็เคยถูกตีพิมพ์เผยแพร่มาแล้วเช่นเดียวกัน

รายงานการประชุม วันที่ 26 พฤศจิกายน 2468 มีข้อความสำคัญ ดังนี้³⁸

³⁷ หลายปีต่อมา พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ทรงตีความมาตรา 11 (4) ว่า “ได้แก่แม่และพ่อของข้าพเจ้าอย่างไม่มีปัญหา” และมาตรา 12 ว่า “ได้แก่ตัวข้าพเจ้าเองและลูกหลานที่อาจจะมิตต่อไป แม้ข้าพเจ้าได้เสกสมรสกับสตรีไทยแท้” (ใน พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, *เกิดวังปารุสก์* เล่ม 1, หน้า 396 และดู *เจ้าชีวิต*, หน้า 656-657)

³⁸ ต้นฉบับอยู่ที่ หจข., 5.7 บ.1.1/2 เรื่องรัชกาลที่ 6 สวรรคตและตั้งพระเจ้าแผ่นดินขึ้นแทน (26 พ.ย. 2468) เท่าที่ผมทราบ รายงานการประชุมนี้ได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกใน *พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*, จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพระบรม

การประชุมพิเศษ

เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2568 เวลา 1.45
ก.ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จสู่สวรรคต
ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ครั้นเวลาประมาณ 2.00
ก.ท. พระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่กับท่านเสนาบดี ประชุม
กันในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยตามราชประเพณี
มีผู้เข้าประชุมคือ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุ
พันธุวงศ์วรเดช,

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง
นครสวรรค์วรพินิต,

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัย
ธรรมราชา,

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร,

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิจิตรวาทะ,

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนริศประพันธพงศ์,

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ,

สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัด
ติวงศ์,

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัฒนวิศิษฐ์,

พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ,

พระเจ้า้องยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน,

พระเจ้า้องยาเธอ กรมขุนสิงหวิกรมเกรียงไกร,

พระเจ้า้องยาเธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร,

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศุภโยคเกษม เสนาบดี
กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ,

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์
เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ,

มหาอำมาตย์นายก เจ้าพระยาอมราช เสนาบดี
กระทรวงมหาดไทย,

มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาอภัยราชา เสนาบดี
กระทรวงยุติธรรม,

มหาเสวกเอก เจ้าพระยาธรรมธาดาธิบดี
เสนาบดีกระทรวงวัง,

มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาวงษาานุประพัทธ์
เสนาบดีกระทรวงกลาโหม,

จางวางเอก เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดี
กระทรวงศึกษาธิการ,

มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาพลเทพ เสนาบดี
กระทรวงเกษตราธิการ,

นายพลเอก เจ้าพระยาบดินทร์เดชาอนุชิต เสนาบดี
กระทรวงการเลขา,

มหาเสวกเอก เจ้าพระยาหมื่นราชเลขาธิการ,

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต สถาเลขานุการ
จกรายงานประชุม

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุน
สุโขทัยธรรมราชา ผู้เป็นประธานในที่ประชุมรับสั่ง
ว่า บัดนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จ
สวรรคตลง ได้ทรงแสดงพระราชประสงค์ในเรื่อง
การข้างหน้าไว้แก่เสนาบดีกระทรวงวัง ซึ่งจะได้
แสดงต่อที่ประชุมบัดนี้

เรื่องรัชทายาท

เสนาบดีกระทรวงวังอ่านแถลงการณ์และสำเนา
พระราชหัตถเลขาใจความว่า มีพระราชประสงค์
ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยธรรมราชาได้
เสด็จเถลิงราชสมบัติสืบต่อจากพระองค์ นอกจาก
จะทรงมีพระราชโอรสไว้ก็ย่อมพระราชโอรสจะได้
รับราชสมบัติ และถ้าเป็นเช่นนั้นก็ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมขุนสุโขทัยธรรมราชาทรงสำเร็จราชการ
ระหว่างพระเจ้าแผ่นดินทรงพระเยาว์.

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
รับสั่งว่า พระราชประสงค์ข้อนี้ ก็แจ่มแจ้งดูไม่มี
ปัญหาอะไรที่จะสงสัย : จึงผู้เป็นประธานรับสั่งถาม

ความเห็นที่ประชุมว่า จะรับรองปฏิบัติตามพระราชประสงค์หรือไม่

เสนาบดีมหาดไทยว่า ไม่มีข้อขัดข้องอันใดควรรับรอง.

ผู้เป็นประธานรับสั่งขอให้ที่ประชุมใครครวญดูให้ดีอีกครั้งว่าอย่างใดจะเป็นทางดีทางเจริญสำหรับบ้านเมืองที่สุด ถ้าท่านผู้ใดไม่เต็มใจ ก็จะไม่ทรงรับราชสมบัติ แต่ถ้าไม่มีใครไม่เต็มใจก็เป็นอันต้องทรงน้อมตามความเห็นของที่ประชุมรับรัทยาบาท.

ท่านเสนาบดี (ขุนนาง) ได้ลงนกราบถวายบังคม 3 ครั้งพร้อมกัน.

เป็นอันยุติปัญหาข้อนี้.

เรื่องการพระบรมศพ

.....
เลิกประชุมเวลา 2 ก.ท. ล่วงแล้ว

รายงานการประชุมนี้แสดงให้เห็นว่าการเล่าเรื่องการประชุมวันสวรรคตของสุพรรณ ด้านตระกูล ที่ผมอ้างถึงตอนต้นบทความนี้ คลาดเคลื่อนในแง่ข้อเท็จจริงระดับรองจำนวนหนึ่ง เช่น ประธานที่ประชุม (คือเจ้าฟ้าประชาธิปก ไม่ใช่กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช) หรือตำแหน่งของกรมหลวงนครสวรรค์ขณะนั้น (ซึ่งไม่ใช่เป็นทั้งเสนาบดีกระทรวงกลาโหมและกระทรวงมหาดไทย³⁹) แต่ที่สำคัญคือ ไม่มีข้อความที่

แสดงว่าเจ้าฟ้าประชาธิปกได้ขึ้นครองราชย์เพราะบทบาทหลักดันของกรมหลวงนครสวรรค์ ถึงขั้นที่ฝ่ายหลังได้ลงนกราบฝ่ายแรกขอให้รับเป็นกษัตริย์ แต่พระราชกาลที่ 6 ทรงมีพระราชหัตถเลขาสั่งไว้ อย่างไรก็ตาม “ตำนาน” เรื่องนครสวรรค์ลงนกราบให้ประชาธิปกรับเป็นกษัตริย์นี้ มีความเป็นมาที่น่าสนใจ ผมจะกลับมาเรื่องนี้ข้างล่าง

พระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 6 ซึ่งเสนาบดีกระทรวงวังอ่านให้ที่ประชุมฟัง อยู่ในรูปของบันทึก (entry) ใน “สมุดจดหมายเหตुरายวัน” ในทางปฏิบัติก็คือพระราชพินัยกรรมนั่นเอง⁴⁰ มีข้อความดังหน้า 219

พระราชหัตถเลขานี้มีขึ้นในวันที่ 8 กันยายน 2468 ดังที่ทราบกันดีว่า 2 เดือนเศษต่อมา พระนางเจ้าสุวัทนาทรงให้ประสูติพระธิดา (วันที่ 24 พฤศจิกายน คือ 2 วันก่อนสวรรคต) ดังนั้น ข้อ 2 และ 3 จึงตกไปโดยปริยาย เหลือเพียงข้อ 1 ซึ่งสั่งไว้ชัดเจนให้ประชาธิปกเป็นกษัตริย์โดยข้ามวราชนันท์วัช ซึ่งตามกฎหมายเถียรบาลต้องอยู่ในลำดับที่จะเป็นกษัตริย์ก่อนประชาธิปก เพราะเป็นลูกของพี่ชายของประชาธิปก คือเพชรบูรณ์อินทราชัย (เจ้าฟ้าจุฑาธุช) ในพระราชหัตถเลขานี้ไม่เอ่ยถึงจุลจักรพงษ์เลย ผมคิดว่า ไม่มีปัญหาว่า เป็นเพราะรัชกาลที่ 6 ทรงถือว่าจุลจักรพงษ์ได้ถูกยกเว้นไปแล้วตามกฎหมายเถียรบาล มาตรา 11 (4) และ 12 (ถ้ามิใช่ตั้งแต่เมื่อทรงทำข้อตกลงกับ

³⁹ ดูเชิงอรรถที่ 8 ข้างต้น ความจริง เจ้าฟ้าบริพัตรเพิ่งได้รับแต่งตั้งจากรัชกาลที่ 7 ให้เป็นเสนาบดีกลาโหมในปี 2468 แล้วย้ายมาเป็นเสนาบดีมหาดไทยในปี 2471 ตำแหน่งจริง ๆ ในวันสวรรคตรัชกาลที่ 6 คือเสนาธิการทหารบก ทั้งยังเป็นเพียงกรมหลวงเพิ่งเป็นกรมพระ ในเดือนมีนาคม 2468 (ปฏิทินเก่า) ดู ทิพวัน บุญวิระ, “พระประวัติสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต” ใน *บริพัตรสุหมพันธุ์อนุสรณ์ 29 มิถุนายน 2542* (กรุงเทพฯ: เลิศลักษณ์การพิมพ์, 2542)

⁴⁰ รัชกาลที่ 6 ทรงมีพระราชพินัยกรรมอีก 2 ฉบับซึ่งมีลักษณะ “ส่วนพระองค์” คือ ฉบับแรกจัดทำขึ้นในปี 2463 สืบเนื่องการจัดพิธีพระบรมศพ (ห้ามไม่ให้มีนางร้องไห้ เป็นต้น) อีกฉบับหนึ่ง ทำขึ้นในเวลาใกล้สวรรคต สั่งยกที่ดินวังพญาไท (ที่ตั้งโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าในปัจจุบัน) และพระราชวังสนามจันทร์ ให้ลูกในพระครรภ์พระนางเจ้าสุวัทนา หากเป็นชาย ดู เสฐียรพันธุ์ขำ, *พระมงกุฎเกล้าฯ และเจ้าฟ้าเพชรรัตน์ฯ* (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา-โอเดียนสโตร์, 2496), หน้า 237-247

หนังสือส่งเสนาบดีวัง
เรื่องสืบสันตติวงศ์แด่ทั้งพระอัฐิ
(ดูรายวันหน้า 161)

ข้าพเจ้ามาลัมเจ็บลงคราวนี้รู้สึกอำนาจแห่งรัชธรรม, ไม่ควรประมาท, มีกิจการบางอย่างที่ข้าพเจ้าเป็นห่วง, จึงอยากจะส่งไว้เสียให้รู้สึกถึงใจ, จึงขอส่งเสนาบดีกระทรวงวัง ดังต่อไปนี้ :-

ข้อ 1 ถ้าถึงเวลาที่ข้าพเจ้าลงกลับไป, แม้ข้าพเจ้าไม่มีบุตรชาย, ข้าพเจ้าขอมอบให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาสืบสันตติวงศ์, ให้ข้ามหม่อมเจ้าวรรณท้อรัช ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์อินทราไชยนั้นเสียเถิด, เพราะหม่อมเจ้าวรรณท้อรัชมีมารดาที่ไม่มีชาติสกุลอย่างใด, เกรงจะไม่เป็นที่เคารพแห่งพระบรมวงศานุวงศ์, ข้าราชการ, และอาณาประชาราษฎร

ข้อ 2 ถ้าเมื่อข้าพเจ้าสิ้นชีวิตไป สุริยนายังมีครรภ์อยู่, ขอให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาเป็นผู้สำเร็จราชการไปก่อน จนกว่าลูกข้าพเจ้าจะประสูติ. ถ้าประสูติเป็นหญิง ก็ให้เป็นไปตามข้อ 1 ถ้าประสูติเป็นชาย ก็ให้เป็นไปตามข้อ 3 ดังต่อไปนี้

ข้อ 3 ถ้าเมื่อข้าพเจ้าสิ้นชีวิตไป มีลูกชายอยู่ แต่อายุยังไม่ครบ 20 ปีบริบูรณ์, ข้าพเจ้าขอแสดงความปรารถนาว่าให้เลือกสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามกฎหมาย (นี่เป็นคำสั่ง (ห้าม) อีกชั้น 1. - ถ้าเสนาบดีจะคิดเลือกพระเจ้ายบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์, ให้เสนาบดีกระทรวงวังคัดค้านด้วยประการทั้งปวงจนสุดกำลัง, เพราะข้าพเจ้าได้สังเกตเห็นว่า พระเจ้ายบรมวงศ์เธอพระองค์นี้ไม่มีศาสนา, ไม่มีศีล, ไม่มีธรรม, วัน 1 อาจพูดอย่างหนึ่ง, อีกวันหนึ่งอาจกลับกลอกเสียก็ได้, และข้าพเจ้าจะไม่ลืมเลยว่าพระเจ้ายบรมวงศ์เธอพระองค์นี้ ลิขาราชอาณาเขตต์ของพระราชวงศ์จักรีไปชายฝั่งเสีย 3-4 คราวแล้ว. ถ้าให้พระเจ้ายบรมวงศ์เธอพระองค์นี้เป็นผู้สำเร็จราชการ ลูกข้าพเจ้าอาจไม่มีแผ่นดินอยู่ก็ได้

ข้อ 4 ต่อไปภายหน้า คงจะมีเหตุเรื่องทั้งพระบรมอัฐิ, คือจะเอาองค์ใดขึ้นมาตั้งคู่กับข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอตั้งเทิดทูนไว้เสียแต่บัดนี้ ห้ามมิให้เอาพระอัฐิ..... ขึ้นมาตั้งเคียงข้าพเจ้าเป็นอันขาด เพราะตั้งแต่ได้มาเป็นเมื่อยข้าพเจ้า ก็ได้มาบำรุงบำเรอหน้าใจข้าพเจ้าเพียง 1 เดือนเท่านั้น ต่อแต่นี้มาหาแต่ความร้อนใจหรือว่าความทุกข์ ข้าพเจ้า อยู่เนื่องนิยัย ถ้าจะเอาผู้ใดตั้งคู่กับข้าพเจ้า ก็น่าจะต้องอัฐิสุริยนา ซึ่งถ้าเขามีลูกชายแล้วก็ไม่เป็นปัญหาเลย

คำสั่งนี้มอบไว้แก่เสนาบดีกระทรวงวังในตำแหน่ง ฉะนั้นถ้าเสนาบดีกระทรวงวังจำเป็นต้องย้ายตำแหน่งหรือถึงอสัญกรรม ก็ให้มอบคำสั่งนี้ให้แก่เสนาบดีใหม่ ควรให้รู้กัน 2 คนว่าเก็บไว้ที่ไหน เพื่อเสนาบดีเกิดมีเหตุฉุกเฉิน ผู้ที่รู้อีกคน 1 จะได้มอบคำสั่งนี้แก่คนใหม่

พระราชวังปทุมธานี
วันที่ 8 กันยายน พุทธศักราช 2468
ราม วชิราวุธ พร."

⁴¹ เท่าที่ผมสามารถสืบค้นได้ พระราชหัตถเลขานี้เคยได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกและครั้งเดียวใน บุญยกตามไท, “ห่วงแห่งชีวิตและงานบางเสี้ยวของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ,” *ศิลปวัฒนธรรม*, 6: 8 (มิถุนายน 2528), หน้า 41-42 แต่ตีพิมพ์ไม่ครบ ขาดตอนท้ายไป (ดูข้างล่าง) เข้าใจว่าเพราะได้สำเนาต้นฉบับที่เป็นลายพระราชหัตถเลข

“น้องชายเล็ก” ตอนต้นรัชกาล)¹²

เรื่องเล่าเกี่ยวกับนครสวรรค์ลงนังกราบ ประชาธิปไตย

จะเห็นว่าลำพังหลักฐานร่วมสมัยที่เป็นลาย
ลักษณ์อักษรเกี่ยวกับการประชุมเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ตอน
ตีสองของวันที่ 26 พฤศจิกายน 2468 คือ รายงานการ

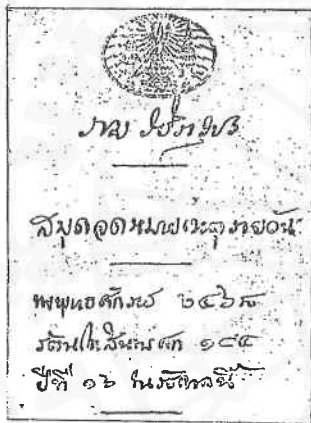
ประชุมที่จัดโดยพระองค์เจ้าธานีนิวัตข้างต้น ไม่ได้
แสดงให้เห็นอะไรมากไปกว่า: มีการอ่านพินัยกรรม
ของรัชกาลที่ 6 ซึ่งกำหนดให้เจ้าฟ้าประชาธิปกเป็น
กษัตริย์องค์ต่อจากพระองค์, เจ้าฟ้าประชาธิปกทรง
ถามที่ประชุมว่าเห็นชอบตามพินัยกรรมหรือไม่, กรม
พระยาภาณุพันธุและเจ้าพระยาอมราช (เสนาบดี
มหาศไทย) กล่าวว่า ไม่มีปัญหาอะไร ควรรับรองตาม

มาเพียงเท่านั้น ผมได้สอบถามคุณบุญยกโดยตรงว่า ได้ “ต้นฉบับ” พระราชพินัยกรรมนี้จากที่ใด น่าเสียดายว่าคุณบุญยกลืมเสีย
แล้ว เนื่องจากเวลาได้ล่วงเลยมาถึงกว่า 20 ปี แต่คุณบุญยกเดาว่าอาจจะได้จาก ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ซึ่งคุณบุญยกได้
สัมภาษณ์เพื่อการเขียนบทความดังกล่าว (สนทนาทางโทรศัพท์ วันที่ 18 เมษายน 2549) ประเด็นที่ว่าพระราชหัตถเลขาฉบับนี้
คุณบุญยกได้จากที่ใด และเคยมีการตีพิมพ์เผยแพร่นอกเหนือจากในบทความคุณบุญยกหรือไม่ กลายเป็นปัญหาขึ้นมา ก็เพราะ
สุพจน์ ด้านตระกูล เธอได้เคยเห็นและได้อ้างบางส่วนของพระราชหัตถเลขานี้ด้วย (โดยที่เขาไม่รู้ตัวถึงความสำคัญต่อประเด็นที่
เขากำลังเขียนเอง - ดูเชิงอรรถถัดไป) สุพจน์ระบุว่า พระราชหัตถเลขานี้ลงวันที่ 21 กันยายน 2468 แต่ใน *ศิลปวัฒนธรรม* ไม่มี
ระบุวันที่ไว้เลย แสดงว่าสุพจน์ต้องไม่ใช่เอามาจาก *ศิลปวัฒนธรรม* (อย่างไรก็ตาม วันที่ของสุพจน์นี้น่าจะผิด ดูวันที่ในพระราช
หัตถเลขาข้างบน) เกี่ยวกับเรื่องนี้ สุพจน์ได้กล่าวเมื่อเร็วๆ นี้ว่า “ในระยะเวลาใกล้ๆ ก่อนที่พระมงกุฎเกล้าฯ รัชกาลที่ 6 จะเสด็จ
สวรรคตนั้น พระองค์ได้มีพระบรมราชโองการฉบับล่าสุดเกี่ยวกับการสืบราชสันตติวงศ์เอกสารถฉบับนี้เคยมีผู้นำลงเผยแพร่ในหนังสือ
พระราชทานเพลิงศพเมื่อหลายปีมาแล้ว คุณสุวัฒน์ วรดิลก เคยชีรอกซีให้ผู้สนใจอ่าน ผมเคยได้อ่านและเคยถ่ายทอดข้อความ
บางตอนลงในหนังสือบางเล่มที่ผมเขียนถึงปัญหานี้ต้นฉบับสมบูรณ์ได้สูญหายไปแล้ว” [*ฟ้าเดียวกัน*, 4: 1 (มกราคม-มีนาคม 2549),
หน้า 20] ผมได้พยายามค้นหา “หนังสือพระราชทานศพ” เล่มที่มีพระราชหัตถเลขาที่ตามทีสุพจน์กล่าวถึง แต่ไม่พบ

พระราชหัตถเลขาพินัยกรรมที่ผมนำมาแสดงข้างบนนี้ ผมอ้างตามที่ตีพิมพ์ใน *ศิลปวัฒนธรรม* ซึ่งมีข้อความถึงเพียง “ข้อ
4 ต่อไปภายหลัง คงจะมีเหตุเรื่องตั้งพระบรมอัฐิ, คือจะเอางองค์ใดขึ้นมามั่งกู่กับข้าพเจ้า” ส่วนที่เหลือต่อไปจนจบ ผมได้มาโดย
การโพสต์กระทู้ถามในเว็บไซต์ “วิชาการดอทคอม” (<http://www.vcharkarn.com/>) เมื่อปลายเดือนเมษายน-ต้นเดือนพฤษภาคม
2549 ปรากฏว่าได้รับความอนุเคราะห์จากคุณวรชาติ มีชูบท กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชูปถัมภ์ นำข้อความในพระราชหัตถเลขาพินัยกรรมฉบับเต็มมาโพสต์ตอบ ซึ่งผมขอ
ขอบคุณอย่างสูงในที่นี้ ฉบับที่คุณวรชาตินำมาเผยแพร่นั้น เริ่มต้นด้วยข้อความว่า “ข้าพเจ้ามอล้มเจ็บลงคราวนี้...” คือไม่มี 3
บรรทัดแรก (“หนังสือสั่งเสนาบดีวัง...นำ 161”) อย่างในฉบับ*ศิลปวัฒนธรรม* คุณวรชาติกล่าวถึงพระราชพินัยกรรมนี้ว่า “ดูเหมือน
จะไม่เคยมีการพิมพ์ในหนังสือใด ๆ มาก่อนครับ ที่เอามาอ้างกันนั้นก็เป็นการคัดลอกกันมา แต่ฉบับที่ผมเคยเห็นนั้นเป็นแผ่น
กระดาษรวม 3 หรือ 4 หน้าผมจำไม่ได้แล้ว มีเนื้อความครบสมบูรณ์ทั้ง 4 ข้อ ดูเหมือนตอนท้ายจะลงพระบรมนามาภิไธยไว้ด้วย
แต่ตอนนี้ยังนึกไม่ออกว่าเคยอ่านมาจากที่ไหน” ([http://www.vcharkarn.com/include/vcafe/showkratoo.
php?Cid=130&Pid=49875](http://www.vcharkarn.com/include/vcafe/showkratoo.php?Cid=130&Pid=49875)) “วานพรคพวกไปค้น....เลยคัดมาฝากกัน สำหรับข้อ 4 ขออนุญาตละพระนามที่ระบุไว้ในพระ
ราชพินัยกรรม เพราะหลานๆ ท่านยังมีชีวิตกันอยู่” ([http://www.vcharkarn.com/include/vcafe/showkratoo.
php?Cid=130&Pid=50477](http://www.vcharkarn.com/include/vcafe/showkratoo.php?Cid=130&Pid=50477))

¹² สิ่งที่น่าแปลกอย่างยิ่งเกี่ยวกับงานเรื่องนี้ของสุพจน์ ด้านตระกูล คือ เขาได้อ้างบางส่วนของพระราชหัตถเลขาฉบับนี้ด้วย
คือส่วนที่รัชกาลที่ 6 สั่งให้ยกเว้นวราชนิวัธจากกรการเป็นกษัตริย์ (“ให้ข้ามหม่อมเจ้าวราชนิวัธฯ ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเพชร
บูรณอินทราไชยนั้นเสียเถิด....” ใน *ได้คุณไข่มุกด์ ซูโต กรณีสวรรคต*, หน้า 28) แต่เขากลับมองไม่เห็นว่าเป็นประโยคก่อนหน้า ที่
ติดกันนั่นเอง รัชกาลที่ 6 ได้สั่งให้ประชาธิปกเป็นกษัตริย์ ซึ่งตามกฎหมายเขียบบาลย์ยอมถือเป็นข้อยุติกรณีจุลจักรพงษ์ คือไม่ว่า
จุลจักรพงษ์จะมีสิทธิเป็นกษัตริย์หรือไม่ในขณะนั้นแต่เป็นเอกสิทธิ์ของกษัตริย์องค์ก่อนที่จะระบุให้ใครเป็นกษัตริย์ต่อจากพระองค์

พินัยกรรม, เจ้าฟ้าประชาธิปกขอให้ที่ประชุมใคร่ครวญอีก ว่าหากมีผู้ใดไม่เห็นด้วยก็จะไม่ทรงรับ แต่ถ้าไม่มีก็เป็นอันต้องรับเป็นกษัตริย์องค์ต่อไป, ถึงจุดนี้ พระองค์เจ้าธนีทรงบันทึกว่า “ท่านเสนาบดี (ขุนนาง) ได้ลงนั่งกราบถวายบังคม 3 ครั้งพร้อมกัน. เป็นอันยุติปัญหาข้อนี้” ขอให้สังเกตว่า ทรงเจาะจงบันทึกในวงเล็บว่า “ขุนนาง” ซึ่งน่าจะหมายความว่า เฉพาะเสนาบดีที่เป็นขุนนางเท่านั้น (8 คน) ที่ “ลงนั่งกราบถวายบังคม 3 ครั้งพร้อมกัน” แต่เสนาบดีที่เป็นเจ้า (2 พระองค์) และเจ้าองค์อื่นๆ ที่ไม่ได้เป็นเสนาบดี (14 พระองค์) ไม่ได้ลงนั่งกราบแต่อย่างใด

พระราชพินัยกรรมรัชกาลที่ 6 จาก สมุดจดหมายเหตุรายวัน

หลังจากเหตุการณ์คือนั้นกว่า 20 ปี (อันที่จริงคือระหว่าง 23 ถึง 44 ปี) ผู้อยู่ในเหตุการณ์บางคน หรือผู้ใกล้ชิดผู้อยู่ในเหตุการณ์บางคน ได้เล่า “ความทรงจำ” ของตนเองหรือของผู้อยู่ในเหตุการณ์ ที่ตนใกล้ชิดต่อสาธารณะ เนื่องจากเรื่องที่เล่ามี “สีสัน” มากกว่ารายงานการประชุม (ซึ่งอย่างไรเสียก็เพิ่งได้รับการเผยแพร่ต่อสาธารณะในวงแคบๆ ครั้งแรกเมื่อปี 2524 เท่านั้น) ทำให้ “เรื่องเล่า” กลายเป็นสิ่งที่ผู้คนยึดถือกันมากกว่า ผมไม่ได้กำลังยืนยันว่า “เรื่องเล่า” ต้องไม่จริงเสมอไปเมื่อเปรียบเทียบกับ “รายงานการประชุม” เพราะ “รายงานการประชุม” เองก็เป็นงานเขียนอย่างหนึ่ง “ผู้เขียน” รายงานการประชุมสามารถเลือกที่จะบันทึกหรือไม่บันทึกบางส่วนของเหตุการณ์ (การประชุม) ทั้งโดยจงใจและไม่จงใจได้เช่นกัน แต่โดยทั่วไป อาจกล่าวได้ว่า โอกาสที่หลักฐานประเภทรายงานการประชุมจะบันทึกสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นเลย มีน้อยกว่า “ความทรงจำ” (โดยเปรียบเทียบ)

คนแรกที่เล่า “ความทรงจำ” เรื่องการประชุมคืนวันที่ 26 พฤศจิกายน 2468 คือ ม.จ.หญิงประสงค์สม บริพัตร พระชายาเจ้าฟ้าบริพัตร ในบันทึกที่ทำขึ้นในปี 2491 แต่ตีพิมพ์ในปี 2499 ทรงเขียนว่า⁴³

ก็ได้ ดังนั้นจึงต้องถือว่าจุลจักรพงษ์ถูกข้ามเด็ดขาด (ไม่มีสิทธิ์จะเป็นรัชกาลที่ 8 อีกแล้ว) ด้วยคำสั่งให้ประชาธิปกเป็นกษัตริย์นี้

มีหน้าซ้ำ เมื่อได้อ้างข้อความเกี่ยวกับการให้ข้ามวรานนท์รัชแล้ว สุพจน์ยังกล่าวว่า (ได้คุณไข่มุกด์, หน้า 30) “จากพระบรมราชโองการฉบับวันที่ 21 กันยายน 2468 นี้ เป็นเครื่องแสดงชี้ให้เห็นว่า พระมกุฎเกล้าฯ ทรงรับในสิทธิ์ของพระองค์เจ้าจุลฯ ในราชสมบัติ เช่นเดียวกับเจ้าฟ้าประชาธิปก เพราะถ้าพระองค์ไม่ทรงยอมรับในสิทธิ์สืบราชสมบัติของพระองค์เจ้าจุลฯ ในพระบรมราชโองการฉบับนั้น พระองค์จะต้องระบุให้ข้ามพระองค์เจ้าจุลฯ ไปเสีย เพราะมีแม่เป็นนางต่างด้าว เช่นเดียวกับที่ทรงอ้างในกรณีให้ข้ามหม่อมเจ้าวรานนท์รัชนั้นแล้ว” ความจริงเป็นตรงกันข้ามคือ รัชกาลที่ 6 ไม่เอ่ยถึงจุลจักรพงษ์ในที่นี้ ก็เพราะทรงถือว่าจุลจักรพงษ์ได้ถูกข้ามไปแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องเอ่ยถึงอีก (ดูเชิงอรรถที่ 51 ประกอบ)

[นำเสียดายว่า คุณสุพจน์ซึ่งแม้จะได้เห็นและใช้บางส่วนของเอกสารนี้เอง กลับเผลอมองข้ามความสำคัญต่อประเด็นที่เป็นปัญหากันอยู่นี้ เมื่อผมแย้งว่า มีพระราชพินัยกรรมของรัชกาลที่ 6 ระบุให้ประชาธิปกเป็นกษัตริย์ ซึ่งก็คือเอกสารนี้ คุณสุพจน์ตอบว่า “ผม...ไม่เคยเห็นเอกสารที่อาจารย์สมศักดิ์ เข็มขีรสกุล อ้างถึง เช่น...พระบรมราชโองการของรัชกาลที่ 6 ระบุให้เจ้าฟ้าประชาธิปกสืบราชสันตติวงศ์ต่อจากพระองค์”! ดู ฟ้าเดียวกัน, 4: 1 (มกราคม-มีนาคม 2549), หน้า 21]

⁴³ ม.จ.หญิงประสงค์สม บริพัตร, บันทึกความทรงจำบางเรื่อง, พิมพ์ในงานเมรุ ณ สุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2499, หน้า 35

วันที่ 25 พฤศจิกายน 2468 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ สวรรคต ทางราชการเรียกประชุมพระราชวงศ์และเสนาบดี เพื่อปรึกษาราชการแผ่นดิน มีสมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุพันธุ์ฯ เป็นประธาน ที่ประชุมตกลงถวายราชสมบัติแก่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา เป็นพระเจ้าแผ่นดินสืบสันตติวงศ์ต่อไป เมื่อเป็นที่ตกลงกันแล้ว ทูนม่อมได้เสด็จลงจากเก้าอี้ ประทับคุกเข่าลงถวายบังคมพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ 3 ครั้ง และกราบบังคมทูลว่า จะทรงใช้สอยในราชการสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็จะฉลองพระเดชพระคุณในราชการสิ่งนั้นทุกอย่าง แต่ขอพระราชทานเลิกคิด ‘ขบถ’ เสียที เพราะได้รับหน้าที่นี้มา 15 ปีแล้ว เบื่อเต็มที่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ทรงพระสรวล มีพระราชดำรัสว่า อนุญาตให้เลิกได้ ทั้งนี้คงเคยทรงได้ยินข่าวที่คนชอบลือว่า ทูนม่อมทรงคิดขบถอยู่ร่ำไปในรัชกาลที่ 6

เราได้แต่สันนิษฐานว่า เรื่องที่เล่านี้ ม.จ.หญิงประสงค์สม ทรงรับฟังมาจากพระสามีโดยตรง แต่ก็ยืนยันเด็ดขาดไม่ได้ เพราะอาจจะทรงฟังจากผู้อื่นที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับพระสามีก็ได้ ทรงถ่ายทอดตรงกับที่ได้รับฟังมาหรือไม่ ก็ไม่อาจยืนยันได้ ขอให้สังเกตว่า ตามการเล่านี้ เจ้าฟ้าบริพัตรทรงถูกจากเก้าอี้ คุกเข่ากราบเจ้าฟ้าประชาธิปก “เมื่อเป็นที่ตกลงกันแล้ว” นั่นคือหลังจากที่ประชุมตกลงให้เจ้าฟ้าประชาธิปกเป็นกษัตริย์แล้ว ไม่ใช่คุกเข่ากราบก่อนเพื่อขอให้เป็น และประธานที่ประชุมก็ได้แก่เจ้าฟ้าภาณุพันธุ์ ไม่ใช่เจ้าฟ้าประชาธิปกเองตามรายงานประชุม (อย่างน้อยในประเด็นสุดท้ายนี้ รายงานการประชุมน่าจะถูกต้องมากกว่า)

ในปี 2499 นั้นเอง หลวงจักรปาณิสวัสดิวิสุทธิ (วิสุทธิ ไกรฤกษ์) ได้ตีพิมพ์ชีวประวัติเจ้าพระยามหิธร

(ล่อ ไกรฤกษ์) ผู้เป็นพ่อ ซึ่งเป็นราชเลขาธิการในวันสวรรคตรัชกาลที่ 6 และได้เข้าร่วมประชุมวันนั้นด้วย (ดูรายงานการประชุมข้างต้น) หลวงจักรปาณิเขียนในตอนหนึ่งว่า⁴⁴

ในเดือนธันวาคม [sic] 2468 พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงมีพระกรุณาธิคุณล้นเกล้าฯ แก่เจ้าพระยามหิธรและครอบครัว ได้เสด็จสวรรคตเมื่อพระชนมายุเกือบจะครบ 48 พรรษา ยังความวิโยคอันยิ่งใหญ่มาสู่ท่านและครอบครัว เจ้าพระยามหิธรได้เฝ้าดูพระอาการอยู่จนถึงวาระสุดท้ายและเล่าว่า เมื่อเสด็จสวรรคตและมีการถวายบังคมพระบรมศพตามราชประเพณีแล้ว สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตซึ่งเป็นเจ้านายที่มีอาวุโสที่สุดในเวลานั้น ได้จึงพระกรและทอดพระสอเจ้าฟ้าประชาธิปกกรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ออกทรงพระราชดำเนินกลับไปกลับมหลายเที่ยวเพื่อตรัสซ่อมความเข้าใจกันบางประการ ครั้นแล้วกรมพระนครสวรรค์ก็ทูลพระองค์ลงกราบพระบาทกรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ถวายราชสมบัติ เจ้านายและข้าราชการซึ่งอยู่ที่นั่นก็พากันกราบถวายบังคมสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่โดยพร้อมเพรียงกัน

เช่นเดียวกับการเล่าของ ม.จ.หญิงประสงค์สม การเล่าของหลวงจักรปาณิเป็นการถ่ายทอดความทรงจำของผู้อื่น (น่าจะของเจ้าพระยามหิธร) อีกต่อหนึ่ง ข้อเท็จจริงระดับรองบางอย่างเรารู้แน่ว่าคลาดเคลื่อน (เจ้านายอาวุโสที่สุดในคินนั่นคือเจ้าฟ้าภาณุพันธุ์ไม่ใช่กรมหลวงนครสวรรค์) ในส่วนที่เกี่ยวกับการ “ทรุดลงกราบ” นั้น ในเรื่องเล่านี้ เกิดขึ้นก่อนในเรื่องเล่าของ ม.จ.หญิงประสงค์สม และดูราวกับว่า เป็นการที่กรมหลวงนครสวรรค์ “ถวายราชสมบัติ” ให้เจ้าฟ้า

⁴⁴ หลวงจักรปาณิสวัสดิวิสุทธิ, “ชีวประวัติของเจ้าพระยามหิธร,” ใน *เรื่องของเจ้าพระยามหิธร*, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระยามหิธร (ล่อ ไกรฤกษ์) ณ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2499, หน้า 105

ประชาธิปกจริง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื่องจากในเรื่องเล่าของหลวงจักรปาณีนี้ ไม่มีการเอ่ยถึงพินัยกรรมรัชกาลที่ 6 ที่ให้เจ้าฟ้าประชาธิปกเป็นกษัตริย์เลย ซึ่งต้องนับว่าเป็นการตกหล่นคลาดเคลื่อนที่สำคัญมาก (เรื่องเล่าของ ม.จ.หญิงประสงค์สม อย่างน้อย ยังให้การ “คุกเข้ากราบ” เกิดขึ้นหลังจาก “ตกลงกันแล้ว” ให้ประชาธิปกเป็นกษัตริย์ และการ “คุกเข้ากราบ” ก็เกี่ยวกับข่าวลือขบถของกรมหลวงนครสวรรค์ในอดีตมากกว่าการตกลงว่าใครควรเป็นกษัตริย์) อาจกล่าวได้ว่า เรื่องเล่าในฉบับ (version) ของหลวงจักรปาณี-เจ้าพระยามหิธรนี้ คือต้นแบบสำคัญที่สุดของเรื่องเล่าทำนอง “นครสวรรค์ลงนั่งกราบขอให้ประชาธิปกรับเป็นกษัตริย์” ที่สุพจน์ ด้านตระกูล และนักเขียนสารคดีการเมืองหลายคนนำมาเล่าต่อ

อีกกว่า 10 ปีต่อมา (หรือกว่า 40 ปีหลังเหตุการณ์จริง) พระองค์เจ้าธานีผู้ทรงจดรายงานการประชุมคตินสวรรคตรัชกาลที่ 6 เอง ได้ทรงเล่าเหตุการณ์คตินั้น (ทรงเรียกพระองค์เองว่า “พ่อ” ในที่นี้) ดังนี้⁴⁵

การสืบราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตในกลางดึกวันที่ 25 พฤศจิกายน 2468 ขณะนั้นเจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่ประทับฟังพระอาการอยู่พร้อมเพรียงในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย สมเด็จพระบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ผู้ทรงเป็นประมุขพระบรมราชวงศ์ ทรงเรียกประชุมเสนาบดีและพระบรมวงศ์บรรดาที่ประทับอยู่ในพระที่นั่ง มีพระดำรัสว่า บัดนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จสวรรคตไปแล้ว จึงจะขอปรึกษาที่ประชุมในเรื่องการสืบราชสมบัติ ตรัสให้เสนาบดีกระทรวงวังผู้รักษาพระราชพินัยกรรม เชิญพระราชพินัยกรรมนั้นขึ้นอ่านในที่ประชุม ความว่า การสืบราชสมบัตินั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

เจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ว่า ถ้าพระราชกุมารในพระครรภ์พระนางเจ้าสุวัทนาประสูติออกมาเป็นพระราชโอรสก็ใคร่จะให้ได้ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่ถ้าเป็นพระราชธิดาก็ใคร่ให้ราชสมบัติตกอยู่แก่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอร่วมพระราชชนนี ซึ่งมีเหลืออยู่พระองค์เดียวตามนัยแห่งกฎหมายสืบราชสมบัติในเวลานั้น เจ้านายพระบรมวงศ์ที่ทรงแสดงพระดำริเห็นชอบด้วยคุณนิภาพ แต่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยธรรมราชาทรงขัดข้อง ด้วยพระองค์อ่อนพระชนมายุและอ่อนความเคยชินกับราชการ ขอดอนพระองค์เพื่อเจ้านายที่ทรงมีพระชันษามากกว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงแถลงว่า เป็นการสมควรยิ่งที่ราชสมบัติจะตกแก่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยธรรมราชาตามพระราชประสงค์ของพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ก่อน ส่วนที่ทรงหนักพระทัยว่าขาดความรู้ความเคยชินแก่ราชการนั้น เจ้านายทุกพระองค์พร้อมที่จะช่วยประคับประคองให้ทรงครองแผ่นดินราบรื่นตลอดไป ขณะนี้ท่านเสนาบดีนอกจากที่เป็นพระบรมวงศ์คือ เสนาบดีกระทรวงพระคลัง การต่างประเทศ มหาดไทย ยุติธรรม คมนาคม วัง เกษตรธิการ ศึกษาธิการ มุรธาธร ก็ลงจากเก้าอี้ถวายบังคมตามราชประเพณีแด่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา พ่อคนเดียวในที่ประชุมนั้นไม่ต้องแสดงกริยาอย่างใดเพราะเป็นเพียงเลขาธิการของที่ประชุมกับมีสมุหราชองครักษ์ (เจ้าพระยารามราฆพ) ยืนอยู่ห่างๆ มิได้มีส่วนในการประชุม

มองอย่างผิวเผิน เรื่องเล่าของพระองค์เจ้าธานีมีลักษณะคล้ายกับเรื่องเล่าของ ม.จ.ประสงค์สม หรือหลวงจักรปาณี แต่หากอ่านโดยละเอียด จะพบว่าความจริง เนื้อหาเรื่องเล่านี้ใกล้เคียงและสอดคล้องกับ

⁴⁵ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, *อดีตชีวิตประวัติ*, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ณ พระเมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 15 ธันวาคม 2517, หน้า 82-83 ทรงนิพนธ์อดีตชีวิตนี้และพิมพ์แจกครั้งแรกในโอกาส 84 พรรษาในปี 2512

รายงานการประชุมที่พระองค์เองทรงจดเมื่อกว่า 40 ปีก่อนหน้านั้นไม่น้อย ที่สำคัญคือการพูดถึงพินัยกรรมของรัชกาลที่ 6 ที่ให้เจ้าฟ้าประชาธิปกเป็นกษัตริย์องค์ต่อไป และการยืนยันว่า ผู้ที่ “ลงจากเก้าอี้ถวายเป็นมรดก” มีเฉพาะ “เสนาบดีนอกจากที่เป็นพระบรมวงศ” ซึ่งแน่นอนว่า ไม่รวมกรมหลวงนครสวรรค์ อย่างไรก็ตาม นอกจากเรื่องประธานที่ประชุมซึ่งไม่ตรงกับรายงานแล้ว พระองค์เจ้าธานียังได้ทรงเพิ่ม “รายละเอียด” หรือ “สีส่น” สำคัญ 2 ประการที่มากกว่าที่ทรงจดในรายงานประชุม คือ ลักษณะลึงเลพระทัยของเจ้าฟ้าประชาธิปกที่แสดงออกมากกว่าในรายงานประชุม (ในรายงานประชุมมีบ้างไม่มาก) และบทบาทของกรมหลวงนครสวรรค์ในฐานะเป็นผู้พูดสนับสนุนให้เอาชนะความลึงเลพระทัยนั้น (ซึ่งในรายงานการประชุมไม่มีเลย) 2 ประเด็นนี้มีส่วนเสริมให้เกิด “ตำนาน” เรื่อง “นครสวรรค์ลึงเลพระทัยให้ประชาธิปกรับเป็นกษัตริย์” แม้ว่าเรื่องเล่าของพระองค์เจ้าธานีเอง จะไม่ตรงกับ

“ตำนาน” ดังกล่าว

จะเห็นว่าเรื่องเล่าทั้ง 3 ฉบับ (versions) ดังกล่าว มีส่วนไม่ตรงหรือกระทั่งขัดแย้งกันเอง ไม่นับที่ไม่ตรงหรือขัดแย้งกับรายงานการประชุม ตัวอย่างที่น่าสนใจของการ “แก้ปัญห” นี้ของนักเขียนสารคดีการเมืองบางคน คือกรณี “นายหนอย” ซึ่งใช้วิธีนำเอาทั้งรายงานการประชุมและเรื่องเล่าใน versions ต่างๆ มา “ตัดต่อ” รวมกัน แล้วใส่คำพูดที่เขาเขียนเองเพิ่มเติมเข้าไป!⁴⁶

อันที่จริง เรื่องนครสวรรค์กราบประชาธิปกในคืนสวรรคตนี้ ยังมีอีก version หนึ่ง ซึ่งแม้จะเขียนก่อนเรื่องเล่าอื่นๆ ที่เพิ่งออกมาทั้งหมด คือเขียนเมื่อ พ.ศ. 2486 แต่เพิ่งได้รับการเผยแพร่ไม่นานมานี้ (2542-43) จึงไม่มีผลต่อการเล่าเรื่องของสุพจน์หรือของนักเขียนสารคดีการเมืองเกี่ยวกับรัชกาลที่ 7 ม.จ.พูนพิศมัย ดิศกุล พระธิดาของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ได้ทรงเล่าไว้ใน *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ว่า*⁴⁷

⁴⁶ นายหนอย, เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชันผู้วิเศษ, หน้า 72-73 หลังจากสรุปรายงานการประชุมแล้ว “นายหนอย” ได้ขอให้สังเกตข้อความที่ผมขีดเส้นใต้ ซึ่งไม่มีอยู่ในเรื่องเล่าใน version ของใครเลย (เท่าที่ผมเคยเห็น)

ทูลกระหม่อมบริพัตรฯ...ได้เสด็จเข้าร่วมประชุมพระบรมวงศานุวงศ์ในพระบรมมหาราชวังคืนนั้นด้วย ทูลกระหม่อมบริพัตรฯ ได้ปลอมโขนและให้กำลังใจแก่เจ้าฟ้าประชาธิปกซึ่งเป็นพระอนุชาตลอดเวลา เพราะทรงตระหนักแน่ในพระทัยแล้วว่า จะเห็นตำแหน่งพระมหากษัตริย์ไม่พ้นแน่นอน ทูลกระหม่อมบริพัตรฯ ได้จุ่งพระกรและทอดพระสอเจ้าฟ้าประชาธิปก ออกทรงพระดำเนินกลับไปกลับมาหลายเที่ยวพร้อมกับซักซ้อมความเข้าใจกับบางประการ เพราะเจ้าฟ้าประชาธิปกทรงยืนยันกรานว่า ไม่อาจรับตำแหน่งพระมหากษัตริย์ได้ ในที่สุดทูลกระหม่อมบริพัตรฯ ก็รับสั่งว่า ‘ทูลกระหม่อมเอียนน้อย เธอทำได้ รับเถิด แล้วฉันจะช่วยทุกอย่าง’ ก็เป็นอันว่าเจ้าฟ้าประชาธิปกตกลงพระทัยรับสืบราชบัลลังก์เป็นรัชกาลที่ 7 ของพระราชวงศ์จักรีอย่างไม่มีทางเสีย ทูลกระหม่อมบริพัตรฯ ซึ่งเมื่อตะกี้นี้ก็ทอดพระสอและจุ่งพระกรสมเด็จพระอนุชาอยู่หยกๆ ได้ทูลทูลพระองค์ลงกราบพระบาทเจ้าฟ้าประชาธิปกพระอนุชา ซึ่งบัดนี้ได้กลายเป็นพระเจ้าแผ่นดินไปแล้ว เจ้านายและข้าราชการที่เฝ้าอยู่ ก็พากันกราบถวายบังคมพระเจ้าอยู่พระองค์ใหม่โดยพร้อมเพรียงกัน เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับที่เก้าอี้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทูลกระหม่อมบริพัตรฯ ได้เสด็จเข้าไปคุกเข่าถวายบังคมพระเจ้าแผ่นดินใหม่อีก 3 ครั้ง แล้วกราบบังคมทูลว่า จะทรงใช้สอยในราชการสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็จะสนองพระเดชพระคุณในราชการสิ่งนั้นทุกอย่าง แต่ขอพระราชทานเลิกลิดว่าจะเป็น ‘ขบถ’ เสียที เพราะได้รับหน้าที่นี้มา 15 ปีแล้วเมื่อเดิมที พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ทรงพระสรวล มีพระราชดำรัสว่าอนุญาตให้เลิกได้ เหตุที่รับสั่งเช่นนี้ก็เพราะมีเสียงลือกันตลอดรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ว่า ทูลกระหม่อมบริพัตรฯ วางแผนจะก่อการขบถชิงราชบัลลังก์ตามที่เคยเป็นและเคยเห็นกันในเรื่องยี่เก็จกรฯ วงศ์ฯ ทัวไป

ความจริง โดยไม่ตั้งใจและไม่รู้ตัว เรื่องเล่าของ “นายหนอย” ข้างบนนี้ ชวนให้นึกถึงฉากใน “ยี่เก็จกรฯ วงศ์ฯ” เสียมากกว่า

⁴⁷ ม.จ.พูนพิศมัย ดิศกุล, *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475* (กรุงเทพฯ: มติชน 2543), หน้า 19

ฉะนั้น ในเวลาที่กำลังใจคนยุ่งอยู่นี้, ทูลกระหม่อมบริพัตรฯ ผู้ซึ่งมีคนนับถือมากอยู่ในเวลานั้น (เพราะกำลังเกลียดในหลวง ร.6) ทั้งทรงเป็นผู้ใหญ่ที่ทูลกระหม่อมประชาธิปกฯ ทรงนับถือเองด้วย, ก็เชิญเสด็จทูลกระหม่อมประชาธิปกฯ ไปที่มุมพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทางหนึ่ง แล้วตรัสถามตรงๆ ว่า - “จะให้.....มีอำนาจเพียงไร?” ทูลกระหม่อมประชาธิปกฯ ตอบว่า - “ไม่ได้คิดว่าจะให้มีอำนาจ, หรือให้เกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างไรเลย!” ทูลกระหม่อมบริพัตรฯ ตรัสย้ำว่า “แน่หรือ?” ทูลกระหม่อมประชาธิปกฯ ตรัสรับว่า - “แน่!” ทูลกระหม่อมบริพัตรฯ ก็ทูลว่า - “ถ้าเช่นนั้นก็ยอมเป็นข้า!” แล้วก็ทูลกระหม่อมบริพัตรฯ กลับกราบ เป็นอันว่าทั้งสองพระองค์พี่น้องซึ่งแก่กว่ากันถึง 12 ปี ได้เป็นที่ปรองดองกันแล้ว.

ม.จ.สุภัททดิศ ดิศกุล ผู้เป็นเจ้าของต้นฉบับ *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น* ได้เขียนเซอร์พระนามในเรื่องเล่าข้างต้นนี้แล้ว แทนที่ด้วย “.....” ซึ่งผมสงสัยว่า น่าจะหมายถึงกรมพระสวัสดิวัฒนวิศิษฐ์ (พระบิดาพระนางเจ้ารำไพพรรณี หรือ “พ่อตา” ของพระปกเกล้า) อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่าเรื่องเล่าของ ม.จ.พูนพิศมัย นี้ไม่เกี่ยวกับการที่เจ้าฟ้าประชาธิปกไม่เต็มใจจะรับเป็นกษัตริย์และเจ้าฟ้าบริพัตรต้องถึงกับก้มลงกราบเพื่อขอร้องให้เป็น

ในแง่ที่เกี่ยวกับการวิวาทะเรื่องในหลวงอาเนนที่ขึ้นครองราชย์ จะเห็นว่า หากเราสมมุติว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าฟ้าบริพัตรลงนั่งกราบเจ้าฟ้าประชาธิปกเป็นความจริงตามเรื่องเล่า version ใดก็ตาม ก็ไม่เกี่ยวกับประเด็นการ “ข้าม” พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์เลย เพราะพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ไม่เคยอยู่ในการพิจารณาของเจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ในขณะนั้นเลย และไม่เคยอยู่ในการพิจารณาของรัชกาลที่ 6 (พินัยกรรม) เองด้วย

พระปกเกล้ากับพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์

สรุปแล้ว โดยบรรทัดฐานทางกฎหมายของ

สมบูรณาญาสิทธิราชย์, พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ทรงหมดสิทธิ์เป็นกษัตริย์ตั้งแต่ช่วงเปลี่ยนจากรัชกาลที่ 6 เป็นรัชกาลที่ 7 แล้ว ทั้งนี้ตาม (ก) เจตนารมณ์ของรัชกาลที่ 6 และข้อตกลงระหว่างรัชกาลที่ 6 กับเจ้าฟ้าจักรพงษ์ ให้ข้ามจุลจักรพงษ์, (ข) การ “ข้าม” จริงๆ ไปที่เจ้าฟ้าอภัยวงศ์ หลังจักรพงษ์สิ้นพระชนม์ (ค) กฎมณเฑียรบาลมาตรา 11 (4) และมาตรา 12, และ (ง) พระราชพินัยกรรมรัชกาลที่ 6 ที่ให้เจ้าฟ้าประชาธิปกเป็นกษัตริย์ต่อจากพระองค์ โดยเฉพาะข้อหลังสุด เพราะกษัตริย์ที่ครองราชย์อยู่มีสิทธิที่จะตั้งใครเป็นกษัตริย์องค์ต่อไปก็ได้ และเมื่อประชาธิปกได้ขึ้นครองราชย์แล้ว ในกรณีที่ประชาธิปกไม่มีลูก ตามกฎหมายมณเฑียรบาล มาตรา 9 (8) ผู้อยู่ในอันดับแรกที่จะได้ขึ้นครองราชย์ต่อเป็นรัชกาลที่ 8 ก็ต้องเริ่มนับที่น้องชายร่วมมารดาของประชาธิปก (ถ้ามี) ไม่ใช่ย้อนไปที่พี่ชายร่วมมารดาและลูกของพี่ชายอีกคือไม่ใช่ย้อนไปที่จักรพงษ์-จุลจักรพงษ์ หรือ จุฑาธุช-วรานนท์ธวัช อีก แม้จะสมมุติว่าย้อนได้ ทั้ง 2 กรณีก็ยังคงถือว่าถูกห้ามตามกฎหมายมณเฑียรบาลไปแล้ว กรณีจักรพงษ์-จุลจักรพงษ์ ห้ามตามมาตรา 11 (4) และ 12 ดังกล่าว กรณีวรานนท์ธวัช ห้ามในพระราชพินัยกรรม ตามมาตรา 7 วรรคสอง (“อนึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพและพระราชสิทธิที่จะทรงประกาศยกเว้นเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งออกเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ได้”)

ในหมู่เจ้านายชั้นสูงน่าจะรู้หรือเข้าใจกันในเรื่องพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์หมดสิทธิ์ไปแล้วนี้ดี ใน *เกิดวังปารุสก์* พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์เองทรงอ้างจดหมายจากพระปกเกล้า ที่มีถึงพระองค์ฉบับหนึ่งในเดือนมกราคม 2471 (ปฏิทินเก่า) ดังนี้ (ต้นฉบับจดหมายเป็นภาษาอังกฤษ แปลเป็นไทยโดยพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ หรือ “จ.จ.” ในข้อความข้างล่าง)

แกอาจจะอยากทราบว่าความรู้สึกของฉันทที่มีต่อนั้นเป็นอย่างไร ฉันทบอกได้ทันทีว่าความรู้สึกของฉันทต่อแกในฐานะญาติ ในฐานะเป็นอา ย่อมมีแต่

ความรัก และฉันจะพยายามทุกวิธีที่จะให้แก่ได้รับความเจริญ แต่ยังมีความรู้สึกอีกด้านหนึ่ง คือความรู้สึกที่ฉันมีต่อแก่นในฐานะที่ฉันเป็นพระเจ้าแผ่นดินและแก่นเป็นพระราชวงศ์ ฉันจะพูดกับแก่นตรงๆ และหวังว่าแก่นจะพยายามเข้าใจความคิดของฉัน ฉันรู้สึกสะอิดสะเอียนอย่างยิ่งที่จะต้องเอามาพูด แต่เป็นการจำเป็นและแก่นก็รู้ตัวอยู่ดี คือแก่นเป็นครึ่งชาติ และเพราะเหตุนี้จึงถูกยกเว้นจากการสืบราชสมบัติ คนบางคนเชื่อว่าการถือเลือดต่างชาตินั้นเป็นของเหลวไหลไม่เป็นสาระ แต่ที่จริง ความรู้สึกมันก็ยังมียู่ ฉันจึงต้องบอกแก่นว่า ฉันเห็นด้วยสนับสนุนอย่างเต็มที่ในการที่แก่นถูกยกเว้น จนถึงกับมีคนเขารู้กันอยู่แล้ว ว่าฉันเคยพูดอย่างเปิดเผยว่า ถ้าแก่นพยายามคบคิดที่จะขึ้นราชบัลลังก์ไทย ฉันจะยิงแก่นด้วยมือของตัวเองเอาสิ ฉันขอบอกย้ำอีกแก่ตัวแก่นเอง เพราะฉันเห็นว่า (การคบคิดกระทำเช่นนั้น - จ.จ.) จะเป็นของที่ทนไม่ได้ ฉันรู้ว่าแก่นไม่เคยทำผิดอะไร มันเป็นเรื่องความผิดของพ่อมาดกแก่ลูก พ่อแก่นทำความผิดอย่างใหญ่หลวง และฉันมีความอับอายที่สุด แก่นอาจจะว่าฉันยกย่องพระเจ้าวรวงศ์เธออื่นๆ อย่างดิบดีกว่าแก่น ฉันรับว่าฉันทำเช่นนั้นเพราะแก่นถูกยกเว้นจากการสืบราชสมบัติ และฉันจะทำอย่างเดียวกันกับ..... [วรรณทวิธฯ? - สมศักดิ์] ฉันไม่ต้องการให้แก่เจ้าเฝ้าพระเจ้ายอร์ช (แห่งอังกฤษ - จ.จ.) เพราะแก่นไม่อยู่ในขอบเขตสืบสันตติวงศ์ ในฐานะของแก่นในเมืองไทยคือ เป็นเจ้า

นายและเป็นหลานแท้ๆ ของฉัน แต่ต้องถูกยกเว้นจากได้ขึ้นราชบัลลังก์โดยไม่มีปัญหา เดียวนี้เราต่างคนต่างรู้จักกันดีแล้ว ถ้าแก่นกลืนถ้อยคำของฉันได้ก็จะดีไป.

ฉันเองเห็นว่าพระเจ้าอยู่หัวองค์ก่อน (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว - จ.จ.) ท่านทำผิดในการที่ทรงตั้งแก่นเป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ เพราะท่านได้ตั้งพระทัยจะยกเว้นแก่นมาแต่แรก การเป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ มีแต่จะทำให้ฐานะของแก่นครึ่งๆ กลางๆ แต่เดี๋ยวนี้แก่นไขไม่ได้เสียแล้ว⁴⁸

เป็นเรื่องเชิง irony (ผกผันกลับตาลปัตร) อย่างยิ่ง ที่พระปกเกล้าเอง ขณะที่ทรงตระหนักและทรงย่ำเรื่องพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ “ถูกยกเว้นจากการสืบราชสมบัติ” ไปแล้ว กลับทรงแสดงลักษณะหมกมุ่น (obsession) ต่อความเป็นไปได้ที่จุลจักรพงษ์จะเป็นกษัตริย์ ถึงขั้นที่ทรงเป็นผู้หยิบยกขึ้นมาพูดเสียเองอยู่เสมอๆ ทั้งก่อนและหลัง 2475 ผมจะอภิปรายการที่ทรงยกความเป็นไปได้ขึ้นมากล่าวกับคณะราษฎร (แม้จะทรงทำในเชิงประชด) ข้างล่าง ในที่นี้ ขอยกอีกตัวอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นก่อน 24 มิถุนา

พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์เล่าว่า ในช่วงใกล้จะมีงานฉลอง 150 ปีราชวงศ์จักรี (เมษายน 2475) พระปกเกล้าทรงมีจดหมายถึงพระองค์ฉบับหนึ่ง ลงวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2475 (ปฏิทินเก่า) เล่าถึงวิกฤตทางการเงินร้ายแรงของรัฐบาลขณะนั้น และข่าวลือเรื่องจะมี

⁴⁸ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, *เกิดวังปารุสก์ เล่ม 2 สมัยประชาธิปไตย*, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2501), หน้า 31-33 (เน้นคำตามต้นฉบับ) จดหมายของรัชกาลที่ 7 ลงวันที่ 15 มกราคม 2471 พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์อ้างจดหมายฉบับนี้ในบริบทของการเล่าเรื่องว่าในปี 2472 หลังการสิ้นพระชนม์ของเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ รัชกาลที่ 7 ทรงสถาปนาไอรสธิดาของเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ยังเป็น “หม่อมเจ้า” ให้เป็น “พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า” ในโอกาสเดียวกันก็ได้สถาปนาไอรสธิดาทั้ง 3 พระองค์ของเจ้าฟ้ามหิดล (ต่อมาคือรัชกาลที่ 8 และ 9 และ “พระพี่นาง”), ไอรสธิดาของเจ้าฟ้าจุฑาธุช, ของเจ้าฟ้าบริพัตร และของเจ้าฟ้าจุฑามณีที่ยังเป็น “หม่อมเจ้า” ให้เป็น “พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า” ทุกพระองค์ ซึ่งในแง่นี้ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์เองจึงเป็นกรณียกเว้น คือก่อนหน้านั้น รัชกาลที่ 6 ทรงสถาปนาพระองค์จาก “หม่อมเจ้า” ให้เป็น “พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า” แทนที่จะเป็นเพียง “พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า” พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์เขียนว่า “เป็นอันว่านับแต่นั้นเจ้านายที่ยังมีพระชนม์อยู่ ซึ่งเป็นไอรสหรือธิดาของเจ้าฟ้าชั้นทูลกระหม่อมก็เป็นพระองค์เจ้ากันหมด เป็นอันว่า ตามพระราชประสงค์ของทูลกระหม่อมอาเฮ็ดน้อย [พระปกเกล้า - สมศักดิ์] ลูกเจ้าฟ้าที่แม่เป็นเจ้าก็ควรเป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ แต่ลูกเจ้าฟ้าที่แม่ไม่ได้เป็นเจ้า

การปฏิวัติในช่วงที่มีงานฉลอง ดังตอนหนึ่งของจดหมายว่า “หนูนี้มีข่าวลือถึงการจะฆ่าคนสำคัญกันอยู่เรื่อย ๆ แม้เด็กนักเรียนผู้หนึ่งตามโรงเรียนก็ถูกถกกัน ฟังเสียงคนผู้ที่จะถูกฆ่าคือทูลหม่อมชาย [กรมพระนครสวรรค์ - สมศักดิ์] กับกรมกำแพงฯ เพราะว่าเป็นตัวตั้งตัวตีของคณะเจ้า ซึ่งถูกหาว่าเป็นผู้ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำ ข่าวลือว่าจะฆ่ากันวันนั้นวันนี้ แต่ว่าจะต้องเกิดขึ้นก่อนพิธี 150 ปี” พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ทรงเล่าถึงจดหมายรัชกาลที่ 7 ต่อไปว่า

จากนี้ท่านก็ทรงเป็นห่วงเรื่องที่ข้าพเจ้าอาจจะอยากเป็นพระเจ้าแผ่นดินอีก เป็นของแปลกมาก เพราะข้าพเจ้าไม่เคยอยากเป็นและไม่เคยแสดงความประสงค์เช่นนั้นแก่ผู้ใด แต่เมื่อทูลหม่อมมาแม่ท่านจะทรงมีกังวลอื่นๆ ที่สำคัญอย่างมากมาย ก็ยังทรงหวนกลับไปนึกถึงเรื่องนี้อยู่เสมอ ทำให้อดนึกไม่ได้ว่าน่าจะต้องมีผู้ใดคอยพิทักษ์ท่านอยู่เสมอว่าข้าพเจ้าอยากเป็น ถ้ามีจริงดังนั้นข้าพเจ้าเห็นว่าผู้เช่นนั้นทำผิด ไปฝืนรบกวนท่านในเรื่องเหลวไหล เมื่อท่านทรงมีพระราชภาระอันสำคัญยิ่งอยู่แล้ว ท่านทรงไว้ในลายพระราชหัตถ์ต่อไปว่า

‘ฉันต้องยอมรับว่าฉันเกรงกลัวว่าแกอาจจะเป็นเครื่องกีดขวาง เฉพาะอย่างยิ่งถ้าแกมีนิสัยมักใหญ่ใฝ่สูงในทางที่ไม่สมควรแก่ตัวแก แต่ซึ่งฉันเคยนึกว่าแกอาจจะทำได้ ฉันรู้สึกว่สายวงศ์ของแกจะนำมาซึ่งความไม่เที่ยงไม่แน่นอน และความยุ่งเหยิงที่จะทำให้พระราชวงศ์ขาดความมั่นคงเมื่อคราวแก่กลับมากองเทพฯ เพราะฉันรับรองแกอย่างดี เลยถึงกับมีคนลือกันว่า ฉันจะตั้งแกเป็นรัชทายาทปีหน้า แกคงจะเดาได้ว่า ใครเป็นผู้นำข่าวลือนี้นมาเล่าให้ฉันฟัง..... ตั้งแต่ฉันได้พบแกคราวที่แล้ว ฉันก็ค่อยสบายใจขึ้น บัดนี้

ฉันเชื่อแล้วว่าแกคงจะไม่ยอมปล่อยให้ความมักใหญ่ใฝ่สูงทำให้แก่ทำการบ้าอะไรที่จะทำให้เกิดการวิวาทขึ้นในประเทศและภายในพระราชวงศ์..... แต่ฉันหวังว่าแกจะไม่ยอมให้ใครยุแหย่ให้แกเปลี่ยนใจ’

ข้อที่ข้าพเจ้าไม่เคยเข้าใจเลยก็คือ หากว่าข้าพเจ้าบำพื่อที่จะคบคิดชิงราชบัลลังก์จริง ๆ แล้ว ข้าพเจ้าจะไปหาใครที่ไหนมาช่วยทำการอันสำคัญนั้น⁴⁹

พระองค์เจ้าอานันท์เป็นอันดับแรก ต่อจากพระปกเกล้า

หากตัดพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์และพระองค์เจ้าวรานนท์ธวัชออกแล้ว (และในกรณีที่พระปกเกล้าไม่ได้เจอะจงเลือกใครเป็นพิเศษ) ลำดับการสืบราชสันตติวงศ์ต่อจากพระปกเกล้า ตามกฎมณเฑียรบาล มาตรา 9 (11) ก็ต้องย้ายไปที่ “สมเด็จพระเชษฐา และสมเด็จพระอนุชาต่างพระชนนี หรือพระโอรสของสมเด็จพระเชษฐาและสมเด็จพระอนุชานั้นๆ” คือย้ายไปตามลำดับยศของพระชนนีของสมเด็จพระเชษฐาหรือสมเด็จพระอนุชานั้น (พูดตามภาษาสามัญคือย้ายไปที่ลูกของเมียรองๆ ของรัชกาลที่ 5 เพราะสายลูกเมียหลวง คือ พระมงกุฎเกล้า-จักรพงษ์-จุฑารุช-ประชาธิปไตย หมดแล้ว) ซึ่งในลำดับแรกสุดก็คือเจ้าฟ้ามหิดล เพราะเป็นลูกของสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี ในเมื่อเจ้าฟ้ามหิดลสิ้นพระชนม์แล้ว ลำดับถัดไปก็ได้แก่โอรสของพระองค์คือพระองค์เจ้าอานันท์นั่นเอง ในแง่นี้ ต้องยอมรับว่า ฝ่ายนิยมเจ้า (Royalists) พูดถูกว่า พระองค์เจ้าอานันท์เป็นอันดับแรกของการสืบราชสันตติวงศ์ต่อจากพระปกเกล้า ตามกฎมณเฑียรบาล แต่การให้เหตุผลโต้แย้งของสุพจน์และ

ควรเป็นพระวรวงศ์เธอ ข้าพเจ้าก็เลยโดดเดี่ยวเป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอไม่สมประกอบอยู่คนเดียว การที่เป็นเช่นนั้นไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัย ดังจะเห็นได้ในลายพระราชหัตถ์ที่มีพระราชทานมา...” (หมายถึงจดหมายรัชกาลที่ 7 ข้างต้น)

⁴⁹ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, *เกิดวังปารุสก์ เล่ม 2 สมัยประชาธิปไตย*, หน้า 43-47

ปรีดี ก็ยังอาจจะมีส่วนถูกครึ่งหนึ่งได้ เพราะความเป็นจริงก็คือ หลัง 24 มิถุนายน 2475 การเลือกผู้จะขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกฎมณเฑียร

บาลเพียงปัจจัยเดียวเท่านั้น การสนับสนุนของรัฐบาลและปรีดีจึงยังอาจเป็นปัจจัยสำคัญของการขึ้นครองราชย์ของในหลวงอานันทกิตติเป็นได้ ■

ประวัติศาสตร์การสร้างชาติ

ความเป็นมาของเพลงชาติไทยปัจจุบัน ประวัติศาสตร์วันชาติไทย จาก 24 มิถุนา ถึง 5 ธันวาคม ประเทศไทยอายุครบ 100 ปี โอกาสใหม่เกี่ยวกับการเปลี่ยนชื่อประเทศไทย

ประวัติศาสตร์ของปัจจุบัน

ประชาธิปไตยระบอบรัฐสภาที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การเมือง การเมืองปี 2518-2519 อดีตนายกรัฐมนตรี จอมพลป., กรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระรณรงคมิวนิสตร์ หนังสือเกี่ยวกับกรณีสวรรคต 50 ปี 1908 คำอธิบายกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน “พระบรมราชินีนาถ”

กษัตริย์เป็นพระประมุข “เราสู้” : เพลงพระราชนิพนธ์ “พระราชอารมณ์ขัน” ที่วิลาส มณีวัต ไม่เป็นจริง และรัฐประหาร 2500 จุดเปลี่ยน 2500 แห่งประเทศไทย กองจักรปีศาจ ปีการประหารชีวิต 17 กุมภาพันธ์ “ท่านขึ้น” ความเป็นมาของเพลงชาติ

เตรียมพบกับ หนังสือชุดของ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล

ประวัติศาสตร์ พลท.

ประวัติ พลท. ฉบับ พลท.

การของพรรคเรา โดย ช. เพ็ชร
มมิวนิสตร์แห่งประเทศไทยกับกฎ
ยตีเขียนถึงปรีดี พนมยงค์ และ มธก.
ยฟ้า (นายผี) ลมเอชช่วยเป็นสื่อให้...

ผนวก ประวัติและบทเรียน
วิทยา (วิรัช อังคณาพร) พ
สันติภาพ งานชิ้นสุดท้ายของน

ผนวก ผู้ประศาสน์การมีคนเดียว

ประวัติศาสตร์การเมืองร่วมสมัย

24 มิถุนา: การตีความ 4 แบบ 24 มิถุนา เกษเป็นและเลิกเป็นวันชาติได้อย่างไร? ความผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ของพนมยงค์ ร.7 สละราชย์: ราชสำนัก, การแอนตี้คอมมิวนิสต์ และ 14 ตุลา พระราชหัตถเลขาสละราชย์ ร. 7: ชีวิตประวัติศาสตร์ฉบับหนึ่ง การชำระประวัติศาสตร์ 14 ตุลา ภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ผนวก บันทึกกรายงานสรุปผลการสัมมนาวิเคราะห์และประเมินกรณี 14 ตุลาคม 2516 รัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ “ม้วนนี้” กรณี แดลงกรณีประณาม 3 ทหารราช วังศากิยาชน 2516 ผนวก แดลงกรณีของรัฐบาลที่ 47/2516 ชนวน: ภาพละครแขวนคอที่นำไปสู่กรณี 6 ตุลา กิ่นที่ยาวนาน: สิ้นใจไม่สลายการชุมนุมในธรรมศาสตร์คืนวันที่ 5 ตุลาคม 2519 การประชุมคณะรัฐมนตรี วันที่ 6 ตุลาคม 2519 ผลของการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 31/2519 (พิเศษ) วันพุธที่ 6 ตุลาคม 2519 ใครเป็นใครในกรณี 6 ตุลา ป่วย อังการณง บุนนาค, ชานินทร์ กรัยวิเชียร ป่วย อังการณ: ปีเกิด, ลูกจีน, 6 ตุลา